

T.C
MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI
GENEL SOSYOLOJİ VE METODOLOJİ PROGRAMI

**SOSYAL – İKTİSADİ UZAYIN ESTETİK DENEYİMİ:
GEORG SİMMEL' İN KURAMINDA MÜBADELE VE DEĞER**
(Yüksek Lisans Tezi)

Hazırlayan:
20096469 Öndercan MUTİ

Danışman:
Yard. Doç. Dr. Cem Doğan YAŞAT

İstanbul – 2012

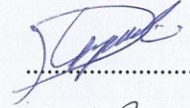
Öndercan MUTİ tarafından hazırlanan **Sosyal-İktisadi Uzayın Estetik Deneyimi : Georg Simmel'in Kuramında Mübadele ve Değer** adlı bu çalışma aşağıda adları yazılı jüri üyelerince Oybirliğiyle /~~Oyçokluğuyla~~ Yüksek Lisans Tezi olarak Kabul Edilmiştir.

Kabul (Sınav) Tarihi : 01/08/ 2012

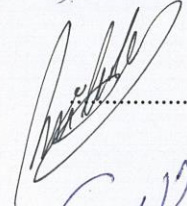
(Jüri Üyesinin Ünvanı , Adı , Soyadı ve Kurumu) :

İmzası :

Jüri Üyesi : Yrd.Doç.Dr.Cem Doğan YAŞAT (Danışman)

Jüri Üyesi : Doç.Dr.Bülent GÖZKAN (MSGSÜ.Felsefe)

Jüri Üyesi : Yrd.Doç.Dr.Ender KESKİN

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa no.</u>
ÖNSÖZ.....	III
ÖZET.....	V
SUMMARY.....	VI
1. GİRİŞ.....	1
2. MÜBADELE FENOMENİ.....	10
2.1 Mübadele, Etkileşim ve Toplumsallaşma.....	13
2.2 Mübadele Kavramı Hakkında.....	18
2.3 Aradaki Olarak Mübadele.....	19
2.4 Mübadelenin Özellikleri.....	25
2.4.1 Feragat.....	26
2.4.2 Arzu.....	35
2.5 Mübadele ve Üreticilik Sorunu.....	37
2.6 Mübadele Edilebilirlik ve Eşdeğerlik Meselesi.....	42
2.7 Mübadelenin İşlevleri.....	47
3. GÖRELİLİK VE DEĞER.....	60
3.1 İzlenimci Dünya Resmi.....	60
3.1.1 Nedensellik Yerine Etkileşim.....	66
3.2 Değer Tartışması.....	78
3.3 Otonom Değer Düzeni ve Arzu.....	86
3.4 Feragat Zorunluluğu.....	90
3.5 Değerin Nesnel ve Öznelerarası Boyutları.....	92
3.6 'Kantçı – Kartezyen Akıl Anlayışı' Eleştirileri.....	95
3.7 Fichte' nin Hukuk Felsefesi ve Simmel.....	101
4. SONUÇ.....	110

KAYNAKÇA.....	118
ÖZGEÇMİŞ.....	132

ÖNSÖZ

Bu çalışmada Georg Simmel' in sosyolojisi için temel kavramlardan olan 'mübadele' ve 'değer' yine bu ilmin yeni ve bağımsız bir bilim haliyle kurulmaya çalışıldığı döneme ilişkin, Simmel' in düşünsel rotasını da etkileyen belirli tartışmalar bağlamında incelenmiştir. Simmel' i çevreleyen tinsel, bilimsel ve sosyal dünyaya yönelik bu türden bir ilginin altında Simmel' in düşüncelerini tarihsel bağlamından kopartıp bir nevi anakronizmin içine çekilme kaygısı yatmaktadır. Bunun yanı sıra, yeni bir fizik bilimine ait görüşlerin tüm bilgi alanlarını etkilediği bu dönem, Simmel' in bir aktör olarak öne çıktığı ve etrafında yerini aldığı, yeni toplum bilimine yönelik tartışmalarıyla kendi başına ilgi çekicidir.

Sözü geçen dönemin başat bilimsel tartışmalarına nüfuz etmeye çalışırken ders notlarından tekrar tekrar yararlandığım Doç. Dr. Bülent Gözkan' a, Yrd. Doç. Dr. Cengiz İskender Özkan' a ve Prof. Dr. Saffet Babür' e teşekkür borçluyum. Ayrıca Fichte ve Simmel arasında teorik bir ilişkinin denendiği bölümün olanağını yaratan Prof. Dr. Tülin Bumin' e de teşekkür etmek isterim. Tez çalışması boyunca hem biçim hem de içeriğe yönelik sorularımı içtenlikle cevaplayan Yrd. Doç. Dr. Derya Fırat' ın bana ayırdığı zaman için de müteşekkirim. Çalışma sürecinin başında, henüz yayımlanmamış kitabını benimle paylaşan Prof. Dr. Klaus Lichtblau' a da şükranlarımı sunarım. Fakat, yalnızca tez çalışması boyunca değil, yüksek lisans eğitimim sırasında yol gösterici olan Yrd. Doç. Dr. Cem Doğan Yaşat' a farklı bir gönül borcumun olduğunu belirtmek isterim.

Ayrıca, beni her bakımından destekleyegelmiş aileme, İstanbul' un 'farklı' köşelerindeki kütüphaneleri beraber keşfettiğimiz yüksek lisans ve doktora sınıflarından yol arkadaşlarıma, eve kapanıp çalıştığım zamanlarda dışarıda eğlendiklerini bildiğim dostlarıma teşekkür ederim.

ÖZET

Prusya' nın önderliğinde birleşen Alman Prenslüklerinden müteşekkil Alman İmparatorluğu' nda 19. Yüzyıl' ın ikinci yarısını meşgul eden endüstrielleşmeyle beraber büyük sermayenin hissettiği olumlu hava, nitelikleri bakımından günümüzün finansal krizini ateşleyene benzeyen bir 'balon' la dağılıverir. Finans sektörünün teknoloji ve fizik bilimiyle etkileşiminin sınırlı olduğu bir dönemde gerçekleşen bu krizin Almanca konuşulan coğrafyada Yahudi karşıtlığının yükselmesi gibi uzun yıllar iş gören ve yoğun etkileri olmuştur. Süre giden sosyal etik ve değer tartışmalarına Georg Simmel 'tarihsel materyalizme bir zemin inşa etme' amacıyla kaleme aldığı *Paranın Felsefesi* metniyle en kapsamlı katkısını sunar. En kapsamlı, çünkü Simmel para ekonomisinin gündelik hayatı ve insan bilincini etkileyen birçok yönüyle hesaplaşmaya çalışır.

Bu tez çalışmasında da Georg Simmel' in, üretimin doğrudan tüketici için değil piyasa için gerçekleşmeye başladığı bir dönemde ele aldığı halleriyle 'mücadele' ve 'değer' kavramları incelenecektir. Bu amaçla açıklayıcı olmaları bakımından Simmel' in düşüncelerini ürettiği dönemde akademiye meşgul eden bilimsel tartışmalara yer verilecek ve Simmel' in bu tartışmalar dahilinde hangi pozisyonları aldığı da incelenecektir.

ANAHTAR KELİMELELER: Georg Simmel – Paranın Felsefesi – Mücadele – Değer – Etkileşim

SUMMARY

The positive atmosphere of industrialisation in under the command of Prussia fresh unified German Empire on the second half of the 19. century has diffused after a bubble burp which bears resemblance to the one triggered the actual financial crisis. Happening on a period of time when the interaction between the finance and technology and physics is limited, this crisis had impact long term effects such as the rise of anti – semitism on the german speaking world. Georg Simmel has made his most comprehensive contribution to the ongoing discussions on social ethic and value with his *Philosophy of Money* which is written for the purpose of ‘constructing a new storey beneath historical materialism’. Most comprehensive, because Simmel tries to analyze the money economy at different points influencing the daily life.

In this study, the concepts of ‘exchange’ and ‘value’ will be discussed as Georg Simmel approached them at a time period when people newly started to produce goods to a market instead of first hand consumers. To this end, the scientific discussions around the academic circle of this time period will be presented because of their elucidative properties, and Simmel’ s positions at these discussions will also be surveyed.

KEYWORDS: Georg Simmel – Philosophy of Money – Exchange – Value – Interaction

1.GİRİŞ

‘Modernlik diğer yarısı Sonsuz ve Değişmez olan sanatın bir yarısı, geçici olan, kısa süreli olan, arızı olandır.’

Charles Baudelaire, *Le Peintre de la Vie Moderne*¹

Mart Devrimi’ nin ardından Prusya’ nın egemenliğinde birleşen Almanya için 19. Yüzyıl’ ın ikinci yarısı endüstrileşmenin hızlandığı, teknik ve örgütsel yeniliklerin üretimde verimliliği olumlu yönde etkilediği, ticaretin ve iletişimin yoğunlaştığı ve böylece hem ulusal hem uluslar arası pazarların oluştuğu bir döneme işaret eder.² Ancak bu dönemin, özgün adıyla *Gründerzeit*’ in yarattığı ve ekonomide liberal tezlerin işlerliğine dair olumlu hava uzun soluklu olmaz. Çünkü *Gründerzeit*’ ı büyük bir finans krizi takip eder, 1870’ li yıllarla beraber güçlenmeye başlayan kredi ve hisse senedi bankacılığı büyük finansal balonlarla sonuçlanır.³ *Gründerzeit* sonrası depresyonun etkilemeyi başardığı 90’ lı yılların ikinci yarısında Simmel diğer metinleri kadar ilgi çekmeyen iki yazı yayımlar.

---

¹ Charles Baudelaire, *La Peintre de la Vie Moderne*, 69

² Hans-Peter Ullmann, Harmut Berghoff, Till Van Rahden, *Staat und Schulden: Öffentliche Finanzen in Deutschland seit dem 18. Jahrhundert*, 141

³ Carsten Burhop, *Die Kreditbanken in der Gründerzeit*, 9. *Gründerkrach* adı verilen 1873 tarihli çapı geniş borsa krizinin Yahudi karşıtlığı gibi önemli bir sonucu olduğu savunulur. Özellikle Berlin kökenli Yahudi sermayeli finans bankalarının batışı bu durumu körüklemiş ve aç gözlü, kokuşmuş finans kapitale karşı dürüst ve üretken endüstri sınıfı devlet müdahaleciliğiyle desteklenmiştir: Peter G. J Pulzer, *The Rise of Political Anti – Semitism in Germany & Austria*, 1-27.

Resim 1.1. Christian Ludwig Bokelmann, *Volksbank kurz vor dem Krach* (Borsa Krizinin Hemen Öncesinde Volksbank' in Önü) (1877)

Resim 1. 2. *Bir Zamanlar ve Şimdi*. Borsa krizi sonrasında basılan Yahudi karşıtı bir posta kartı.

Resim 1. 3. *Yedi Kuzgunlar*. 20. Yüzyıl' a başına tarihlenen ve Yahudileri 'açgözlü kuzgunlar' tasvir eden bir posta kartı.

Bunlardan ilki Viyana kökenli devrimci, önceleri sosyal demokrat ancak 1896 yılında yeniden basılmasıyla beraber anarşist bir çizgi takip eden *Die Zukunft* gazetesinin 10. 10. 1896 tarihli 17. sayısında yayımlanan 'Kadınlar Kongresi ve Sosyal Demokrasi' başlıklı yazıdır. Kongre 1890' ların ortalarında ikiye bölünmüş durumdaki Almanya Kadın Hareketi' nin iki kolunu, eğitimci Helene Lange' nin (1848 – 1930) önderliğindeki burjuva kadınların hareketi Alman Kadın Birliği' ni (BDF – Bund Deutscher Frauen) ve daha sonra Rosa Luxemburg ile birlikte SPD' nin revizyonist savruluşuna karşı çıkacak olan politikacı Clara Zetkin' in (1857 – 1933) başını çektiği SPD' yle hareket eden proleter sosyalist kadın grubunu bir araya getirmeyi amaçlamış ve kongreyi takip eden Simmel bu iki grubun talepler bakımından farklılaşmaları ve genel kadın sorunu üzerine bir makale kaleme almıştır.

Yine Viyana kökenli, kurucuları arasında politikacı ve gazeteci Heinrich Kanner' in (1864 – 1930) ve yazar ve eleştirmen Hermann Bahr' ın bulunduğu *Die Zeit* in 25 Temmuz tarihli sayısında ise 'Berlin Ticaret Fuarı' isimli makalesi yayımlanır. İsminden de anlaşılacağı gibi makale imparatorluğun bir dünya şehri olma iddiasını taşıyan Berlin' deki fuara ilişkin Simmel' in izlenimlerinden oluşmaktadır. Bu iki makalenin ayırt edici özellikleri ise Simmel' in iki ayrı olaya dair izlenimlerinin ortak bir çerçeve içinde değerlendirildiği yazılar olmasıdır. Bu iki makalede para ekonomisinin her alanda yeri geldiğinde farklılıkları sildiği, yeri geldiğinde yeniden ürettiği olgusu ve para ekonomisinin sosyal yaşamı düzenleyici rolü öne çıkar.

Bu makalelerden dört yıl sonra ise para ekonomisini çok daha geniş bir biçimde inceleyeceği *Paranın Felsefesi*' ni yayımlar.⁴ Hem biçim hem de içerik bakımından Durkheim ve Weber gibi çağdaşları tarafından olumsuz

---

⁴ Georg Simmel, *Philosophie des Geldes*, Duncker & Humblot Verlag, Berlin, 1900

eleştirilerle karşılaşmasına rağmen bu yapıt Simmel' in düşüncesini anlamak itibariyle külliyatta önemli bir yere sahiptir.

'Sosyal – İktisadi Uzayın Estetik Deneyimi: Georg Simmel' in Kuramında Mübadele ve Değer' başlıklı tez çalışması da *Paranın Felsefesi*' nde öne çıkan 'mübadele' ve 'değer' kavramlarını farklı bağlamlarda ele almak üzere hazırlanmıştır. Farklı bağlamlardan kasıt Simmel' in 19. Yüzyıl etrafındaki çeşitli tartışmalarda aldığı pozisyonları anlayabilmenin ve yalnızca *Paranın Felsefesi*' nde sunulanlar değil, yeni kurulan sosyoloji bilimine dair Simmel' in düşüncelerinin kendi döneminde nerelere denk düştüğünü tartışabilmenin olanaklarını sunacak bağlantılardır. Çünkü Simmel' in düşünceleri farklı alanları özgün bir biçimde keser; modern yaşam ve modern kültür üzerine denemeleri Tönnies' le başlayan modernliğin imhasına yönelen çizgiden farklılaşır, romantik bir modernlik öncesi tahayyülü sunmak yerine pessimist bir bakışla 'nesnel kültür' ve 'öznel kültür' ayırımına evrilir, devrin para 'maddeleri' ve paranın özüne dair tartışmalarda paranın bir araç ve meta ya da kendi başına değerli bir mal olduğuna dair pozisyonların dışında farklı bir yere konumlanır, modern iş bölümüyle toplumun farklı alanlarında etkinliği artan rasyonel eylem modeline karşı ise bu modele içel deneyimin öznel kültüründeki artan farklılaşmanın eşlik etmesi gerektiğine ilişkin bir tez sunar.

Ancak Simmel üzerine özellikle çağdaş literatür incelendiğinde şehir yaşamına dair gözlemlerinin öne çıktığı rahatlıkla gözlenebilir. Simmel' in şehir üzerine çözümlenmeleri ise aslında doğup büyüdüğü Berlin' e dayanır. Alman sosyologun dünyaya geldiği yıllarda Alman Prenslükleri' nde yüz binin üzerinde insanın yaşadığı şehirlerin genel nüfusa oranı neredeyse yüzde 1'

ken, 20. Yüzyıl' ın başında bu oran yüzde 20' ye dayanmıştı.⁵ İlk aşamada şehirlerdeki endüstrileşmenin getirdiği göçten ve dönüşümden diğer şehirler gibi payını alan Berlin, özellikle 80' lerden sonra Essen, Dresden gibi endüstri şehirlerinden kesin bir biçimde ayrılarak birleşen Alman İmparatorluğu' nun Dünya Şehrine doğru evrilir.⁶ Simmel de Endüstri Devrinin süratle gelişen Berlin' inde, bölündüğü II. Dünya Savaşı sonrasına kadar şehrin trafiğinin kesişme noktası olan Leipziger Kavşağı' nın kuzey batı köşesinde dünyaya gelmiş ve ölümünden önce Strassburg' da geçirdiği son dört sene hesaba katılmazsa, ömrünü düşüncelerinin şekillenmesinde büyük rol oynayan Berlin' i gözlemleyerek geçirmiştir.⁷ Hiç kuşku yok ki Simmel' in metinlerinde bahsini açtığı şehir Berlin' dir ve bu metinlerde şehir, yani Berlin para ekonomisinin mekanı olarak bir benzetme haliyle kullanılmaktan ziyade, parça – bütün ilişkisi içinde bir ad aktarması (metonimi) biçimiyle kullanılır.

Paranın Felsefesi' nin yayımlanışından tam bir yüzyıl sonra, Simmel' in metinlerinin hızla Türkçeye çevrildiğine ve üzerine akademik tezlerin yazıldığına ya da yazılan tezlerin onun düşüncesi üzerine kurulduğuna şahit olunmakta.⁸ Bu metinler arasında ağırlık ise Simmel' in şehir, şehir hayatı ve kültürü üzerine yazdığı kitaplarda ve makalelerde. Simmel' e karşı Türkçe düşünce dünyasının bu geç ilgisini çeşitli nedenlere bağlamak mümkün görünmekle beraber, bu tez çalışması açısından vurgu yapılması en uygun olanı kuşkusuz para ekonomisi ve onun mübadele ilişkilerinin biçimlendirdiği

---

⁵ Frank B. Tipton, **A History of Modern Germany since 1815**, 195

⁶ Daha doğrusu, bir dünya şehri olarak Berlin tahayyülünün I. Wilhelm (1797 – 1888) döneminden başlayarak Simmel' in 'Almanya tarihinde iki büyük yıkım olmuştur, Otuz Yıl Savaşları ve Kayzer II. Wilhelm' in yönetimi' sözleriyle eleştirdiği II. Wilhelm' in dönemine uzayan bir arzu olduğu anlaşılır: Gerhard Masur, **Imperial Berlin**, 123-151

⁷ Michael Bienert, **Ein Gott namens Geld. Zum 150. Geburtstag des Philosophen und Soziologen Georg Simmel**, 1

⁸ Türkçe kitaplaştırılan Simmel metinlerinin neredeyse tamamı 2000' li yıllarda basılmış ve YÖK' ün arşivlerindeki Simmel üzerine ya da Simmel' e başvurularak yazılmış tezlerin sadece ikisi 1999 yılından önce kaleme alınmıştır.

metropol olgusuyla Simmel' e ilginin çok önceleri belirlediği Kıta Avrupası' ndan ve Kuzey Amerika' dan daha geç karşılaşılmaması olacaktır.

Bu eşzamanlı gerçekleşmeyen ilginin derecesini arttırdığı gerçeği bir an için unutulursa, klasik bir sosyologu yeniden incelemenin, yorumlamanın, düşünceleri üzerine yeni söz söylemenin tek başına zor bir amaç olduğu söylenebilir. Keza Simmel' in metinlerinden bakarak bugüne dair bir şey söylemenin, çağdaş bir Simmel yorumu yapmanın da en başından böyle bir zorluğa sahip olduğu savunulabilir. Fakat Türkçe çalışmalarda uyanan geç ilginin katmer kaldırarak perçinlediği bu zorluğun bilinciyle 'Sosyal – İktisadi Uzayın Estetik Deneyimi: Georg Simmel' in Kuramında Mübadele ve Değer' başlıklı tez çalışmasında hem Simmel' in metinlerine dair üzerine ya hiç ya da ihtiyatla durulmamış tarihsel bağlar sunulmuş, hem de Simmel' in yeniden incelenmesiyle ortaya çıkabilecek, güncel ilişkin çok daha kapsamlı çalışmalara izin verecek bir olanak aranmıştır.

Bu amaçla 'mübadele' kavramının incelendiği 'Mübadele Fenomeni' başlıklı iki ana bölümden ilkinde öncelikle Simmel' in sosyolojisinin diğer anahtar kavramları olan 'etkileşim' ve 'toplumsallaşma' arasında ayırım yaparak başlanmıştır.⁹ Sonrasında gelen "Aradaki" olarak Mübadele' ve 'Feragat' ve 'Arzu' başlıklı kısımlarda ise mübadelenin temel nitelikleri ve özellikleri tartışılmıştır. Simmel' e yönelik incelemelerde hak ettiği ilgiyi görmeyen feragat kavramına ilişkin kısım bilhassa diğerlerinden daha uzun tutulmuştur.

---

⁹ Bu karşılaştırmalı inceleme *Paranın Felsefesi*' nde bu üç kavramın kullanılışı üzerinden yapılmıştır. Tez çalışması boyunca bu kitaptan alıntılanan parçalar diğer Simmel metinlerine ait parçalar için başvurulan yöntemden farklı olarak dipnot verilerek değil, '(s.34)' biçiminde işaretlenmiştir.

Özellikle *Paranın Felsefesi*' nde öne çıkan iki temel tartışmanın sunulduğu 'Mübadele ve Üreticilik Sorunu' ve 'Mübadele Edilebilirlik ve Eşdeğerlik Meselesi' başlıklarından sonra mübadele kavramı 'Mübadelelerin İşlevleri' başlığı altında daha geniş bir kapsamda, döneme özel, sosyoloji bilimine dair düşüncelerin ışığında Simmel' in sosyolojisini belirleyen temel görüşleriyle beraber ele alınmıştır.

Simmel' in sınırlarını çizdiği şekliyle değer kavramının incelendiği tezin ikinci ana bölümü 'Görelilik ve Değer' e ise farklı düşünürler tarafından ortak biçimde Simmel' e yüklenen 'izlenimci' sıfatından ve Alman sosyologun Claude Monet' ye benzetilmesinden yola çıkarak Simmel' in sosyolojisinin üzerine oturduğu savunulan bilimsel bir zemin ve düşünürün de paylaştığı, farklı alanlarda kendini belli eden, döneme ait bir dünya resmi sunulmuştur. Sonrasında gelen 'Değer Tartışması' bölümünde ise bu arka fon üzerinde şekillenen ve bu kavramı oluştururken Simmel' in de katıldığı, Alman akademik alanına ait tartışmalar aktarılmaktadır.

Tıpkı ilk ana bölümde yapıldığı gibi, değer kavramının temel özelliklerinin işlendiği 'Otonom Değer Düzeni ve Arzu', 'Feragat Zorunluluğu' ve 'Değerin Nesnel ve Öznel Boyutları' isimli bölümlere yer verildikten sonra, Simmel' e yönelik çağdaş yorum ve eleştiriler tartışılmış ve çoğunlukla es geçilen bir fikri bir ilişkinin olanağı aranmıştır. Başlığından da anlaşılacağı üzere 'Fichte' nin Hukuk Felsefesi ve Simmel' bölümünde Simmel' in görüşleri ve Johann Gottlieb Fichte' nin felsefesi arasında bir bağlantı kurulmaya çalışılmıştır.

Çok aşıkardır, ki bu tez çalışmasının üzerinde bir hayalet dolaşmaktadır – Karl Marx' in hayaleti. Almanca düşünce dünyasında yer

edinmiş bir sosyologun mübadele ve değer kavramlarının tartışıldığı bir tez çalışmasında bilinçli olarak Karl Marx' ın bu konudaki görüşlerine yer verilmemesinin sebebi daha önce işaret edilen zorluklarla ilişkilidir. *Paranın Felsefes'* nin, 'tarihsel materyalizme bir zemin inşa etmek' amacıyla kaleme alındığı düşünülürse – bazı yorumlarda ise bu nokta gözden kaçmış görünmektedir – Simmel ve Marx üzerine karşılaştırmalı çalışmaların sayısının fazlalığı doğal görünmekte ve bu doğal duruma bağlı olarak böylesi bir bahiste yeni bir söz söyleme olanağı da ters bir orantıyla azalmaktadır. Ayrıca hem bir yüksek lisans tezinin doğal sınırlarına bağlı olarak, hem de öne çıkartılmak istenen belirli yönler nedeniyle diğer bir çok konunun dışarıda bırakılması gibi bir Marx – Simmel karşılaştırmasına da bu çalışmada yer verilememiştir.

2. MÜBADELE FENOMENİ

Özellikle bilgi ve ulaşım teknolojilerinde yaşanan gelişmeler ve yayılcı eğilimler sonucu büyüyen ve genişleyen pazarlarla birlikte ortaya çıkan ve küresel niteliğe sahip sosyal gelişmeleri açıklama amacına bağlı olarak mübadele kavramının, 60' ların sonunda yoğunlaşmakla beraber 20. Yüzyılın ikinci çeyreğinden itibaren sosyoloji ve antropoloji alanında sıkça ele alındığı, nitelikleri ve etki alanları değişken insan yapıp etmeleri açıklanırken bu kavrama sıkça başvurulduğu görülür.¹⁰ Peter Blau 1964 yılında yayımladığı ve sosyal mübadelenin kapsamlı bir kavramsallaştırmasını sunduğu kitabında karmaşık toplumsal süreçleri mikroskopik niteliğe sahip kişilerarası etkileşimlere dayandırırken¹¹, Mauss günlük davranışlarımızı ve mübalelerimizi anlayabilmek için insan ilişkilerinin arkaik bir biçimi olan armağanın çözümlenmesi önerisinde bulunur¹². George C. Homans ise 'Georg Simmel' in anısına' kaleme aldığı metninde küçük gruptan başlayarak 'sınıf', 'şirket', 'cemaat' gibi büyük grupların oluşmasında mübadelenin rolünü araştırır. Aynı dönemde yayınlanan ve mübadele kuramları olarak nitelendirilebilecek sosyoloji metinlerine bakıldığında mübadele kavramının anlamının dağılmaya ve çözülmeye başladığı gözlemlenir.¹³ İçeriklerine ait farklar ya da aralarındaki farklı kesişmeler

---

¹⁰ Bkz: Aldo Haesler, **Tausch und gesellschaftliche Entwicklung**, 1983; Claude Lévi-Strauss, **Die elementaren Struktur der Verwandtschaft**, 1992; Georg C. Homans, **Social Behaviour as Exchange**, 597-606.; Marcel Mauss, **Die Gabe: Form und Funktion des Austauschs in archaischen Gesellschaften**, 1990; Peter Blau, **Exchange and Power in Social Life**, 1976

¹¹ Donald N. Levine, Ellwood B. Carter, Eleanor Miller Gorman, **Simmel' s Influence on American Sociology II**, 1176

¹² Christian Papilloud, **Three Conditions of Human Relations: Marcel Mauss and Georg Simmel**, 431

¹³ Christian Papilloud, **Tausch. Autopsie eines soziologischen Topos**, s.158

dikkate alınmadan, 'etkileşim' kavramının 'ilişki' olarak, ama aynı zamanda da 'karşılıklılık', 'takas', 'iletişim' le eş anlamlı kullanılır.

Benzer bir gözlem Simmel metinleri için de yapılır. Hatta Christian Papiolloud temel olarak, mübadele kuramlarından önce bu kavramı sosyolojisinin merkezine yerleştiren Simmel' in metninde de 'mübadele' nin karanlıkta kaldığı eleştirisinde bulunur ve Simmel' in mübadele kavramını incelemek için öncelikle birbirlerinin yerine kullanılır gibi görünen farklı kavramlar arasındaki belirsizliğin giderilmesi önerisinde bulunur. Simmel' in düşüncesinde önemli bir yere ve işleve sahip olmasına rağmen sadece tek bir metninde¹⁴ başvurduğu mübadele kavramının gerçekten de sıklıkla 'karşılıklılık', 'etkileşim' ve 'toplumsallaşma' kavramlarıyla yanyana, bazen de birbirine eş anlamlıymış izlenimi veren biçimlerde kullanılması okuyucuda bir kafa karışıklığına yol açar.

Bu durumun yanı sıra, Simmel üzerine kaleme alınan metinlerde de mübadele kavramının bu bulutsu niteliği, sözü geçen diğer kavramlarla benzeştiği ve ayırdığı alanlardaki belirsizlik göze çarpar.¹⁵ Aynı sorun ve belirsizlik karşısında, Simmel' in mübadele kavramını inceleyen araştırmacıların aldığı konumlar ve takip ettikleri yol haritalarına göz atıldığında farklı yöntemlerle karşılaşılır.¹⁶ Bu belirsizliğin izlerini Simmel' den önce oluşturulan felsefe ve sosyoloji metinlerinde arayarak bir tür kavram tarihçiliği yapmak, hem kapsam hem de nitelik açısından bu araştırmayla örtüşmezken, önceki bölümde aktarılmaya çalışılan zamanın tinini

---

¹⁴ Bkz. (4), SIMMEL

¹⁵ Bkz. (11) LEVINE, CARTER, MILLER GORMAN, 823-824

¹⁶ Bkz: Holger von Paucker, **Simmels Philosophie des Tausches**, 2005; Natàlia Cantó Milà, **A Sociological Theory of Value: Georg Simmel' s sociological relationism**, 2005

kavrayabilmek ve belirli bir olanaklar dizisi içinde beraber görünür olmuş¹⁷ düşünürlerin birbirlerini düşünsel anlamda nasıl etkilediklerini görebilmek için Simmel' in çizdiği çerçeveyi çağdaşlarının tezleriyle karşılaştırmak olumlu ve etkili bir adım olabilir. Bu belirsizliği aşmak için benimsenecek temel yöntem olarak, Papilloud' nun önerisine kulak verip, Simmel' in *Paranın Felsefesi* metninde 'mübadele', 'etkileşim' ve 'toplumsallaşma' kavramlarının izini sürmek, bu metin içerisinde nerelerde ve hangi bağlamda kullanıldıklarına yakından bakmak yerinde olacaktır.¹⁸ *Paranın Felsefesi* kitabının analitik ve sentetik iki ayrı kısım ve altı bölümden oluşan ve farklı tezlerin yer veriliği bir kitap olduğu hatırlandığında, metin içinde çizgisel bir yaklaşımla yol almaktansa yine metin içinde bu belirsizliği giderecek ve Simmel' in düşüncesinin kristalize olduğu yerlerin bir retrospektifini oluşturmak amaca daha uygun olacaktır.¹⁹ Ayrıca Papilloud' nun işaret ettiği gibi 'mübadele' *Paranın Felsefesi* içinde farklı izler bıraktığı için ne anlama geldiğini ve bilgi kuramsal işlevini yeniden inşa edebilmek için metnin belirli bir bölümünü tecrit ederek bir çözümlmeye girişmek faydasız olacaktır.²⁰ Böylelikle ilk adımı atmak için *Paranın Felsefesi* kitabında 'mübadele', 'etkileşim' ve 'toplumsallaşma' kavramlarının hangi anlamlarda kullanıldığına, birbirleriyle nerelerde ayrışıp ne yönlerden benzeştiklerine ve belki de en önemlisi birbirleriyle olan kapsam gibi ilişkilerini incelemek gerekir.

---

¹⁷ Martin Heidegger, **Being and Time**, Trans. Joan Stambaugh, 385

¹⁸ Bkz. (13), PAPILLOUD, 159

¹⁹ Bkz: Klaus Lichtblau, **Georg Simmel**, 1997

²⁰ Bkz. (12), PAPILLOUD, 159

2.1 Mübadele, Etkileşim ve Toplumsallaşma

İkinci sentetik bölümde sosyal kültürel biçimleri incelemeden önce, Simmel aynı kitabın ilk analitik bölümüne değer ve mübadelenin hem kendi başlarına hem de insan ilişkileri ve toplumsal açıdan olası anlamlarını araştırır ve yukarıda sözü edilen belirsizliğin ve kargaşanın fitilini de metnin hemen başında ateşler:

‘İnsanların kendi aralarındaki ilişkilerin çoğunluğunun mübadele olarak düşünülebileceğini fark etmek gerekir; (a) (mübadele) insan yaşamı bir madde ve içerik kazanmak ister istemez kendi payına onu kuran, aynı anda en saf ve en gelişmiş etkileşimdir.’²¹

Mübadeleyi en saf ve en gelişmiş etkileşim olarak niteledikten sonra, insanlar arasındaki ilişkilerde tek taraflı bir etki olarak düşünülen eylemlerin de aslında birer etkileşim olduğu savlanır:

‘İlk bakışta salt tek taraflı uygulanan bir etkiymiş gibi görünenlerin aslında ne oranda bir etkileşim içerdiği hemen gözden kaçır: hatip toplanan kalabalık, öğretmen sınıf, gazeteci kitlesi karşısında tek başına yol göstericiymiş ve etki edenmiş gibi görünür; fakat gerçeklikte böylesi bir durumun içindeki herkes sadece edilgenmiş görünen kitlenin belirleyici ve yönlendirici tepkisini hisseder. Siyasi partiler için her yerde şu söz geçerlidir: ‘Önder benim, öyleyse sizi izlemem gerek.’ Ünlü bir hipnozcu geçenlerde hipnoz seansı sırasında – açık ve seçik bir biçimde

---

²¹ Bkz. (4), SIMMEL, 37

*sadece bir tarafın etkililiğın ve diğeriinin koşulsuz etkilenmesinin söz konusu olduğu bir durum – hipnotize edilen kişinin hipnoz yapan kişi üzerinde, onsuz hipnoz deneyiminin gerçekleşemeyeceği, bir etkisinin oluştuğunu vurguladı.*²²

Simmel' in etkileşimden ne anladığı ve insan eylemleri söz konusu olduğunda etkinin geçer akçesinin olmadığına inandığı açığa çıkmışken, tekrar mübadeleye dönölür: '*(b) Ama her etkileşim bir mübadele olarak görülebilir: her konuşma, her sevgi (tek taraflı duygularla idame ettirildiği yerlerde de), her oyun, her başkasına bakış.*'²³

Sadece mübadele bir etkileşim değil, etkileşim de bir mübadele olarak görülebilir. Kitabın analitik ilk bölümünde aynı paragraf içinde, ardarda bulunan ve bir eşanlamlılığı işaret eder gibi duran bu iki cümleye ek olarak Christian Papilloud ikinci - sentetik bölümünde bahsedilen benzer bir mübadele kavramsallaştırmasını işaret eder.²⁴

'Para olarak kullanılan maddelerin gelişimleri (paranın) sosyolojik karakterini her zaman tam şekliyle ifade eder. Tuz, büyükbaş hayvan, tütün, tahıl ürünleri gib ilkel mübadele araçları kullanımları bakımından yalnızca bireysel ihtiyaçlar tarafından belirlenir, solipsistiktir, yani eninde sonunda tek bir kişi tarafından tüketilirler, bu sırada başka birinin de aynı şeye ilgi göstermesine gerek yoktur. Mücevherat ise sosyal bir ihtiyaçtır ve değerli

---

²² A.g.k., 34

²³ A.g.y.

²⁴ Bkz. (13), PAPILLOUD, 159

metaller parıltıları sayesinde özellikle gözleri üzerlerine çeker... Mübadele en saf sosyolojik olgu olarak, (c) yani en tamam etkileşim olarak, taşıyıcısına en uygun karşılığı sahibine anlamını sadece dolayimli biçimde, demem şu ki diğer insanlarla ilişki biçiminde belli eden mücevheratin tözünde bulur.²⁵

Bu kısımlar tek başlarına okunduğunda Simmel' in 'mübadele' yle 'etkileşim' arasında her hangi bir fark gözetmediği yönündeki Papilloud' nun ilk saptaması geçerli görünür. (a), (b) ve (c) olarak işaretlenen önermeler alt alta konulduğunda gerçekten de birbirinin yerine geçebilen ve aralarında bir altına düşme, indirgeme ya da kapsama ilişkisi bulunmayan iki farklı biçime sahip ama tek bir içeriğe sahip bir kavramla karşılaşılr. Bu şekilde tanımlanan iki kavramın aynı bağlam içinde birbirlerinin yerine geçebildiği ve farklı anlamları barındıramayacağı açık ve seçik biçimde anlaşılır. Fakat *Paranın Felsefesi* dikkatli okunmaya devam edildiğinde, Papilloud' ya göre Simmel' in bu kavramları birbirinden ayırdığı, hatta iki farklı düzleme yerleştirdiği anlaşılır.²⁶

'Etkileşimde kişinin onda bulunmayan bir şeyi, mübadele de ise sahip olduğu bir şeyi sunmasından kaynaklanan ayırım geçerli görünmez. Zira mübadelede sarf edilen her zaman yalnızca kişinin kendi enerjisi, kendi özünden kaynaklı bir adayış olabilir. Ayrıca bunun tersine, mübadeleye diğer kişinin daha önce sahip olduğu nesne için değil, diğerinin daha önce sahip olmadığı kişinin kendi duygu yansıması/ kendi tatmin duygusu için girişilir. Çünkü mübadelenin amacı – sonradan elde edilenin

---

²⁵ Bkz. (4), SIMMEL, 113

²⁶ Bkz. (13), PAPILOUD, 160

toplam değerinin daha önce elde bulunandan fazla olması – pekala herkesin diğerine tek başına sahip olduğundan daha fazlasını önerdiği anlamına gelir. Aslında etkileşim daha geniş, mübadele ise dar bir kapsama sahip. İlki tek başına insan ilişkilerine mübadeleymiş gibi görünmeye izin veren biçimlerde öncelikli olarak girer/ dahil olur.²⁷

Diğer bölümler tek başlarına okunduğunda yokmuş gibi görünen bu bilgi kuramsal, kapsama dayalı fark, pratik hayatta da kendini gösterir ve Simmel' in yazdıklarından etkileşime girildiğinde sahip olunacak şeylerin karşılıklı sunulduğu, ancak mübadele sırasında sahip olunacaktan daha fazlasının verildiği anlaşılır.²⁸ 'Tüm ekonomik eylemlerin etkileşim, yani belirli anlamıyla feragat içeren bir mübadele olduğu fikri'²⁹ etkileşimin daha geniş, mübadelenin ise daha dar bir kapsama sahip olduğu önermesini destekler.

Toplumsallaşma karşılığını kullanabileceğimiz *Vergesellschaftung* kavramı yakından incelendiğinde benzer bir duruma rastlanır, çünkü Simmel 'mübadelenin toplumsallaşmayı doğurduğu' ifadesini belirsiz bulur ve mübadelenin 'bir toplumsallaşma (biçimi), oluşumları bir bireyler toplamını bir topluluk yapan o ilişkilerden biri' olduğunu söyler, zira Simmel' e göre 'toplum' bu ilişkilerin toplamıyla özdeş' tir. 'Mübadele', 'etkileşim' ve 'toplumsallaşma' nın bir arada kullanıldığı ve bir 'toplum' tanımının yapıldığı aşağıdaki paragrafa bakıldığında Simmel' in düşüncesi içinde bu kavramların nasıl bir ilişki düzeninde kurgulandığı daha rahat yorumlanabilir:

---

²⁷ Bkz. (4), SIMMEL, 35

²⁸ Bkz. (13), PAPILLOUD, 160. Papilloud mübadele ve etkileşim arasında Simmel' in ortaya koyduğu bu pratik ayrımı bir 'var olan ve daha fazla var olan' ayırtısı olarak nitelendirir.

²⁹ Bkz. (4), SIMMEL, 65

*'Bireyler arasındaki dolayumsuz bir etkileşim olarak mübadelenin işlevi parayla beraber kendi için oluşmuş bir yapıda kristalleşir. Emek ürünlerinin ya da başka herhangi bir kaynaktan sahip olunulan ürünlerin **değiş tokuş** edilmesi apaçık insan toplumsallaşmasının en saf ve basit biçimlerinden biridir, yani 'toplum' çoktan tamamlanmış, sonrasında mübadele edimleri onun içinde gerçekleşiyor anlamında değil, aksine mübadele tek başına bireylerin salt biraradalığından içsel bağıntılarını, toplumu meydana getiren işlevlerden biridir, çünkü toplum üyelerinin Über- und Unterordnung/, Super- and Subordination, bağlılık, öykünme, iş bölümü, mübadele, ortaklaşa saldırılar ve savunmalar, dini cemaat, parti üyeliği ve kendi çerçevesi içerisinde veya taşıyıcısı olarak gelişen diğer tek tek ilişkilerinin tümünün var olması için başta var olması gereken bir birlik değil. Aksine toplum bu özel bağıntıların bir Zusammenfassung' u ya da onların bütünlüğüne verilen genel bir isim. Tek tek bağıntılar ayrılrsa da 'toplum' elde kalır, ancak bir tanesi ortadan kalktıktan sonra yeterli sayıda diğerleri etkin olmaya devam etmesi şartıyla; hepsi yok olursa toplum da var olmaz. Benzer biçimde hücreleri arasında işlevlerden biri ya da diğerleri, yani bağıntıları duran bir canlı var olmaya devam eder, ama hepsi durursa etmez, çünkü 'yaşam' bir beden atomları altında karşılıklı uygulanan kuvvetlerin toplamından başka bir şey değil.³⁰*

Daha önce sonrakine nazaran daha dar bir kapsama sahip olduğu söylenen 'mübadele', bu önermeye uygun olarak *'dolayumsuz bir etkileşim'*, yani bir etkileşim biçimi olarak karşımıza çıkar. Bunun dışında mübadele bir toplumsallaşma, hatta onun en saf ve basit biçimi ve etkileşim ve

---

³⁰ Bkz. (4), SIMMEL, 85

toplumsallaşma gibi toplumu somut hale getiren işlevlerden biridir. Bu noktada, bu üç kavramın benzerliklere, ama aynı zamanda farklı niteliklere sahip olduğu fark edilir, çünkü her biri kapsam açısından farklılık gösterse de birbirine indirgenemeyen, 'toplum' un değişik ifadeleridir; yani Simmel bu kendi aralarında kademeli kavramlarla toplumun gerçekleştiği, olası ayrı ayrı süreçleri betimler.³¹

2.2 MÜBADELE KAVRAMI HAKKINDA

Önceki bölümde Simmel' in, 'mübadele', 'etkileşim' ve 'toplumsallaşma' kavramları arasında anlam ve kapsam bakımından nasıl bir ayırım yaptığının incelenmesiyle, bu mefhumların toplumsal yaşamdaki farklı süreçlere karşılık geldiği sonucuna ulaşıldı. Araştırmanın devamında bu kavramlardan 'mübadele' üzerinde, Simmel' in sosyolojisinde oynadığı merkezi, kurucu ve birleştirici rol bağlamında durulacaktır. Bir başka deyişle, *'...olumlu bilginin parçalanmış içeriklerini bir weltbild' e tamamlamak ve yaşamın bütünlüğüyle ilişkisini görmek'* etkinliğinde ve *'iktisadi oluşların/ olan bitenin yüzeyselliğinden son değerlere ve insani olan her şeydeki anlama ve öneme doğru bir yol gösterici ilkeler oluşturmak... anlamı ve amacı'*³² için mübadele mefhumunun özel niteliği tartışılacaktır.

Mübadele nosyonu *Paranın Felsefesi'* nde ortaya konan savlar bütünüyle ilgili bir yan kavram olmaktan ziyade, Simmel Sosyolojisinin esaslı ve hayati bir bileşenidir ve bu özelliğiyle de, tıpkı bu bölümün amacının

---

³¹ Bkz. (13), PAPILLOUD, 160

³² İtalik kullanılan bölümler *Paranın Felsefesi'* nin bazı baskılarında yer alan Önsöz Bölümünden yapılmıştır.

olduğu gibi, topyekün kavranması gerekir. Kaldı ki Simmel kendisiyle aynı dönemde yaşamış ve benzer olgulara ve sorunlara yönelen sosyologlardan – örneğın Tönnies, toplumsal bir edim olarak tanımladığı mübadele kavramına cemaat ve cemiyet arasındaki ayrımı belirlerken özellikle başvurur³³ – farklı olarak, hemen hemen yaşamın tüm alanlarına nüfuz ettiği için, mübadelenin kendisini kültürün ve medeniyetin kaçınılmaz bir koşulu görür.³⁴ Bu kavramı incelemeye geçmeden, Simmel’ in mübadeleye atfettiği kuramsal önemin bir göstergesi olarak Amerikan sosyolojisi ve sosyal psikolojisine bu mefhum üzerinden sağladığı katkılar gösterilebilir.³⁵

2.3 ‘Aradaki’ Olarak Mübadele

Simmel’ e göre ‘İnsanlar arasındaki ilişkilerin çoğunluğu mübadele olarak düşünülebilir’, ancak bunun yanı sıra insanlar ve nesnelere arasında cereyan edenler de mübadele kavramıyla ifade edilebilir. Tıpkı insan ve doğa arasında gerçekleşen üretim ilişkisinin de ‘mübadele’ olarak tanımlanabileceği gibi:

‘...(Dış dünyadan) tamamiyle yalıtılmış, yani ne bir şey satın alan ne de bir şey satan bir mal sahibi... belirli ürünleri elde etmek için belirli bir şeylerden feragat etmek zorundaki o yalıtık iktisadi özne mübadele eden özne gibi davranır; bir tek farkla, bağıtçısı ikinci bir isteyen özne değil, başka bir insan gibi biz bir

---

³³ Ferdinand Tönnies, **Gemeinschaft und Gesellschaft**, 54

³⁴ Georg Mein, Franziska Schössler, **Tauschprozesse Kulturwissenschaftliche Verhandlungen des Ökonomischen**, 14

³⁵ Bkz. (11), LEVINE, CARTER, MILLER GORMAN, 1126-1128

şeylerden feragat etmedikçe arzularımızı tatmin etmeyen, nesnelere doğal düzeni ve yasalılığıdır. ..Ne maddeleri ne de güçleri yaratabiliriz, sadece verili olanları gerçekliğin dizgesi içinde bulunanların mümkün oldukça fazla sayıdaki değer dizgesi içine yükseltecek şekilde yeniden tesis edebiliriz. Mevcut/ verili maddeleri kapsayan bu biçimle ilgili (yer) değişiklik, üretim adlandırdığımız doğayla insan arasındaki mübadele gibi, insanlar arası mübadeleyle gerçekleşir.³⁶

İnsanlarla insanlar, nesnelere ve doğayla arasında gerçekleşen mübadelenin temel niteliği yine bu aradalıktır. Şöyle ki 'mübadele kavramı genellikle bir düşünce bulanıklığı sonucu aralarında gerçekleşen öğelerin dışında bir ilişki, bir davranışmış gibi ele alınır' (s. 35). Halbuki Simmel' in kavramsallaştırmasıyla mübadele öğelerinden 'herbirinin içinde bir durumu ya da değişikliği ifade eder, bir nesnenin mevcut diğer ikisinin arasındaki mekansal teklik/ gö anlamıyla bunların arasında var olan bir şeyi değil'. Mübadeleye dair bu düşünce bulanıklığı hakkında okuyucuyu aydınlatmak için 'öpücük' örneğini verir Simmel: mübadeleyle birlikte her iki tarafta vuku bulan etkilerin dışında bir şeyin gerçekleştiği tasavvuru, 'tıpkı mübadele edilen ,öpücük' kavramındaki kavramsal maddileştirmenin... öpücük her iki dudağın, hareketlerinin ve duyumlarının dışında var olan bir şeymiş gibi ele alınmasına yol açan yanılsama gibi' cazip hale gelir. Sözü geçen 'cazip' tasavvurla örtüşmeyecek biçimde, mübadele 'iki defa gerçekleşen ve nedensel bağlı, bir öznenin sahip olmadığı şeye şimdi sahip olduğu ve bunun için daha önce sahip olduğu bir şeye sahip olmadığı olgusundan başka bir şeyi imlemez' (s.36). Böylelikle mübadele sadece öğelerin 'arasında' gerçekleşmez, bu 'arasında/ aradaki' ile özdeştir.³⁷ Zaten mübadele kavramı 'arasında' yla özdeş olarak çerçevelendirildiğinde, 'üretim' de doğayla insan

---

³⁶ Bkz. (4), SIMMEL, 37

³⁷ Bkz. (13), PAPILLOUD, 161

arasındaki bir mübadele olarak bu mefhumdan sonra gelebilir. Ancak bu noktaya değinmeden önce³⁸ 'arasında/ aradaki' olarak mübadelenin işlevlerine bakmak yerinde olacaktır.

Her şeyden önce mübadele toplamda olanak halinde bulunan nesnelere ve insanlar arasındaki ilişkiselliği gerçekliğe dönüştürür. Kendinde ve kendi için olan nesnelere öncelikli olarak bir özne için var olurken, mübadele 'tek nesneyi ve onun tek insan için taşıdığı anlamı tekilliğinden, soyut olanın alanına değil aynı zamanda iktisadi değerın gövdesi olan etkileşimin canlılığına yükseltir' (s. 60). Bir bakıma 'en saf etkileşim biçimi olarak' mübadele sırasında bir dereceye kadar bir 'tinselleştirme' de gerçekleşir ve daha önce tasvir edilen o ana kadarki 'nesnelere yanyanalığı'ndan aradalık alemi anlamında bir 'biraradalık ve birbirleri içinlik' oluşur, zaten bu sosyalin gerçek dünyasını işaret eder.³⁹ Aslında üretim açıklamasında karşılaştığımız gibi, mübadelenin çift yönlülüğü 'bireyde vuku bulan iki öznel olay arasındaki uzlaştırma/ denkleştirme süreci' (s. 36) biçiminde bireyde bir anlam kazanır.

Bu şekliyle bahsi geçen çift yönlülük tekbenci bir temele otururken, karşısında kişi olarak anlayabileceğimiz ve kavrayabileceğimiz tek öz 'sen'in, gündelik hayatta kendi hayat deneyimimizden değil, aksine bir 'sen' le etkileşimden kaynaklandığını hissettiğimiz yolunda bir analogik anlatımla karşılaşılır ve bireyde vuku bulan mübadelenin çift yönlülüğü Simmel' in Ben' i bir 'ben' ile bir 'sen' arasındaki ilişki aracılığıyla anladığını gösterir.⁴⁰ Mübadele sosyal bir kaide gibi bir nesnenin de nesnelleşmesi için 'ilk bireyler üstü olanaktır', zira nesnelere iktisadi değer bahşedilirken, bu değer sadece bizim arzu edişimizle değil, aksine tüm iktisadi değer hükümlerinin en derinden mimetik ve öznelere arası karakterini vurgulayan 'diğerinin

³⁸ 'Mübadele ve Üreticilik Sorunu' Bölümünde bu konu işlenecektir.

³⁹ Bkz. (19), LICHTBLAU, 46-47

⁴⁰ Bkz. (13), PAPILLOUD, 161

arzusunun arzusuyla' özdeştir. Lichtblau' ın aktardığı şekliyle toplumsal sahip olma ve sahip olmamanın mübadele/ değışiklik oyunu en nihayetinde parada nesnel bir görünüş biçimini alan ve *mübadele sırasında ortaya çıkan* iktisadi değerin kişiler üstü temel niteliğini teminat altına alır.⁴¹

Böylece Simmel için kişiler arasılıktan ziyade özneler arasılık özelliğine sahip mübadele 'almanın ve vermenin işlemsel bağlantısı' ndan⁴² öte, 'alma ve verme süreçlerinin toplamı değil, aksine iki süreçten her birinin aynı zamanda diğerinin nedeni ve etkisi olmasıyla oluşan üçüncü bir süreçtir'. Bu noktada şunu belirtmek gerekir ki, Simmel' in açıklamalarındaki mübadele takas ekonomisi ya da ev ekonomisinin koşulları altında bir anlatıdan çok para ekonomisinin bir değerlendirmesidir.⁴³ Ev ekonomisi, takas ekonomisi ya da 'gerçek' mübadelenin gerçekleşmesi için iki bağıtçının ya da tarafın varlığı yeterliyken, para ekonomisinin gelişmesi ve buna bağlı olarak finans – kapitalin güçlenmesiyle mübadelede üçüncü bir tarafın, yani 'pazar' ın ortaya çıkışı söz konusu olur. Üçüncü taraf olarak pazarın varlığı dikkate alındığında, Simmel' in mübadeleyi neden alma ve verme süreçlerinin toplamından daha fazla, bir üçüncü süreç olarak gördüğü açığa kavuşur. Zaten Simmel' e göre, 'insanlar arasındaki ilişkilerin çoğunun mübadele olarak düşünölebileceğini fark etmek gerekir' ve sadece birey ve toplum değil, kişilerarası pazar da aynı ilkeye, mübadelenin ilkesine göre iş görmeleri sayesinde birbirine bağlanır.⁴⁴ Tabii mübadele sadece iktisadi bir etkinlik olarak malların ve nesnelere alınıp verilmesi biçimiyle değil, tüm toplumsal ürünleri kapsayacak biçimiyle temel bir ilke görünümüne sahip olur:

---

⁴¹ Bkz. (19), LICHTBLAU, 45-46.

⁴² Bkz (34), MEIN, SCHÖSSLER, 9

⁴³ Bkz. (16), VON PAUCKER, 52

⁴⁴ A.g.m., 52

*'...Ancak bu yapıp etmeler bile mübadelenin biçimsel örneğine göre gerçekleşir; en alçak gereksinimlerin tatmininden en yüksek düşünsel ve dinsel ürünlerin temellüğüne kadar bir değer kazanmak için başka bir değeri ortaya koymak/ sürmek gerekir. Burada neyin çıkış noktası neyin sonuç olduğu belki de kesin bir biçimde belirlenemez. Bunun nedeni ya bu ikisinin temel süreçlerde ayrılmaz biçimde oluşları, ki bu tür şeyleri dolayimsız kavrayamadığımız için hiç kuşkuya kapılmadan öğelere ayırdığımız pratik yaşamın birliğini de bu varoluş biçimine borçluyuz; ya da ikisi arasında her mübadelenin bir değere buna karşılık bu değer de bir mübadeleye dayandığı bitimsiz bir süreç sahneye konur/ oynanır/ yaşanır.'*⁴⁵

Bir ilke biçimiyle ortaya konulan mübadelenin aslında iki şekilde Simmel tarafından ele alındığı savunulabilir; somut mübadele ilişkileri, yani gerçek etkinlikler ve değişimin ilkesi, düşünce kategorisi. Mübadelenin gerçeklik alanı içinde toplumsal ilişkilerdeki görünüş formu en başta ortaya konulan ve aslında bilimsel bir ayrımı açımlayan bir varsayım üzerinden incelenir:

'(Nesnelerin) Doğa yasası karşısındaki eşitlikleri, madde ve enerjinin sürekli toplamları, en farklı görünümlerin birbirlerinin yerine konamaması; ilk bakışta ortaya çıkan farklılıkları geçişli bir ortak temelde, her şeyin eşit olma durumunda uzlaştırır. Yakından incelendiğinde bu kavrayış sadece, doğa mekaniği ürünlerinin, herhangi bir yasaya yönelik bir sorunun ardından geldiği anlamına gelir: Varlık ve neliklerine

---

⁴⁵ Bkz. (4), SIMMEL, 37

*yönelik her hangi bir kuşkuya ve tasdiğe izin vermeyecek şekilde, mutlak biçimde belirlenmişlerdir.*⁴⁶

Ancak bu mekanik ve biçimsel gerçeklik dizgesiyle, nesnelere ilişkin doğa resmini oluşturan bu kayıtsız zorunlulukla yetinmeyiz ve bunun karşısına öznel dünyayı oluşturan değer dizgesini koyarız: *'Aksine, o sıralanıştaki düzen ile ilgilenmeden, şeylerin iç resimlerine eşitliğin tamamen geçersiz kılındığı, bir noktanın en yüksek derecesinin bir başkasının en düşük derecesine bitişik bulunduğu ve en derin özünün birlik değil ayrım olduğu, değerlere göre düzenlenen başka bir sıra bahşederiz'* (s.4)

Bu iki dizge birbirinden o kadar farklılaşır ki, 'doğa çoğu kez değeri bakımından uzun süreli bir devamlılık talep edebilecek nesneyi yok ederken, değerli olanın varoluş uzamını işgal eden en değersiz muhafaza eder' ve 'aynı kayıtsızlıkla, yüksek değer biçtiğimiz nesnelere bir sefer bize sunarken, bir diğerinde bizi onlardan yoksun bırakır.' Bu durum, doğa bilimlerinin' ve tin bilimlerinin konusu olan iki ayrı dizge arasında 'temel bir karşılıklılık ve her iki sırayı tamamen dışarıda bırakmak anlamına gelmez' denilse de 'temel özellikler' olan, 'yani birbirlerine ya da daha basit öğelere indirgenmeleri imkansız... varlığın ve değerinin büyük kategorileri salt kavramların, nesnel nitelik ve belirlenimlerin dünyasının karşısında bulunur.'⁴⁷

---

⁴⁶ Bkz. (4), SIMMEL, 3

⁴⁷ Simmel' in tezlerinin bilimsel açıdan daha ayrıntılı incelemeleri için bkz: Raymond Boudon, **Die Erkenntnistheorie in Simmels 'Philosophie des Geldes'**, 413-425

2.4 Mübadelenin Özellikleri

Benzer bir ayrıma mübadelenin özellikleri araştırılırken de başvurulur ve mübadelenin sahip olduğu iki özellikten ‘karşılıklılık’⁴⁸ kavram (bilgi kuramı) ve süreç (gerçeklik) olarak iki kategori altında yorumlanır.⁴⁹ Karşılıklılık bilgi kuramsal alanda, ‘hediye vermenin geleneksel karşılıklılığı’ biçimiyle – hatta ‘çoğu ulusta ancak başka bir hediyeyle karşılık verilebildiği sürece bir hediyeyi alma iznine sahip olunabileceğine, hediye adeta sonradan temellük edinilebileceğine dair bir tasarım oluşması’ yla –, ‘nesneleri salt duygu anlamlarından yükselten’ ve ‘çok özel bir biçimde değer, nesnelere kendisinde nesnel olarak yurt edinmiş bir nitelikmiş gibi görünmesine yol açan’ ‘denkleştirmenin karşılıklılığı’ yla, ‘verili, duyguları uyandıran, arzulanılan nesnelere ilk defa değer oldukları... fedakarlığın ve mübadele sürecinin karşılıklılığı’ yla ve son olarak da ‘feragat’⁵⁰ ve kazanç arasındaki denge’ yla belirir:

‘işte iktisadi dizge bu haliyle bir soyutlama, mübadelenin karşılıklılık davranışı, yani feragat ve kazanç arasındaki denge üzerine kuruludur. Aynı zamanda bu dizge gerçekleştiği gerçek süreçte temeliyle ve sonucuyla, yani arzu ve isteklerle ayrılamaz biçimde karışmıştır.’⁵¹

---

⁴⁸ Bu kavram özgün metindeki ‘Gegenseitigkeit’ in karşılığı olarak kullanılmıştır.

⁴⁹ Bkz. (13), PAPILLOUD, s. 158

⁵⁰ Metin içerisinde Türkçe anlatım dilinin özelliklerine dikkat edilerek ‘feragat’ kelimesiyle karşılanan Almanca ‘opfer’ sözcüğü aynı zamanda ‘kurban’ anlamına da sahiptir. ‘Opfern’ fiili de aynı anda ‘kurban etmek’ biçiminde çevrilebilir.

⁵¹ Bkz. (4), SIMMEL, 33

2.4.1 Feragat

Bu noktada, 'feragat' kelimesiyle karşılanan özgün metindeki 'opfer' sözcüğüne daha yakından bakmak gerekir. Bir şey elde etmek için başka bir şeyden feragat etmenin gerektiği düşünülürken Simmel' in kelime tercihi daha iyi anlaşılır, çünkü 'opfern' fiili 'kurban etme' anlamıyla mitolojik ve dini bir çağrışımla insan ve hayvan kurban etme eylemlerini, kurban kültürünü de kapsar. Ayrıca bu kültürün insanın bilmediği ve tanımadığı güçlere bağlı olduğu ve kurban etme yoluyla bu güçleri kendi yararına etkileyebildiği inancına dayanır. Simmel için dar anlamıyla sadece iktisadi bir etkinlik olmayan her türlü mübadele için, yani itaat, sevgi, konukluk bağı ve bilinenlerin ve görüşlerin değiş tokuş edildiği sohbet gibi sembolik mübadele edimleri için de 'feragat' ve kazanç arasındaki bu denge söz konusudur.⁵²

Aslında Simmel' in incelediği para ekonomisinin temsil ettiği şehirli sınıfın Almanya' da etki alanını genişlettiği dönemin öncesinde, Goethe iyice belirginleşen burjuva-orta sınıf ekonomizmine yönelik dikkatli teşhisler niteliğindeki romanlarında mübadele ve duygusal biçimde sahip olunan metadan, arzulanan nesneden feragat arasında nedensel bir bağ tesis eder.⁵³ Benzer biçimde, Simmel' in kuramsal ve çözümlemeci biçimde ortaya koyduğu bu bağlantının 'feragat/ kurban' ayağına, yukarıda bahsedilen geniş mübadele anlamıyla Alman edebiyatçı Thomas Mann' in eserlerinde de rastlanır. Thomas Mann' in eserlerinde 'rol', 'görev' ve 'feragat/ kurban' kavramlarını incelediği makalesinde Ignace Feuerlicht Alman edebiyatçının

---

⁵² Bkz. (16), VON PAUCKER, 52

⁵³ Franziska Schössler, **Goethes Lehr – und Wanderjahre. Eine Kulturgeschichtliche der Moderne**, 132

⁵⁴ Goethe ve Schiller' de 'kurban/feragat' kavramına kapsamlı bir bakış için bkz: Peter – Andre Alt, **Klassische Endspiele: das Theater Goethes und Schillers**

metinlerinde 'opfer' izleğini takip eder. İlk örnek olarak, Muhteşem Friedrich' in kendisinin de Mann tarafından kurban olarak tasvir edildiğini ve gençliğini babasına, erkeklik yıllarını devlete kurban ettiğini, ama her şeyden yüksek iradenin tam anlamıyla bir kurbanı ve enstürmanı olduğu için adaletsiz davranmak ve düşüncelere karşı bir hayat sürmek zorunda kaldığını aktarır.⁵⁵ Venedik' te Ölüm' ün baş karakteri Gustav von Aschenbach gibi bir sözcük ve tin hizmetçisi şair de bir kurbandır.⁵⁶

*'Başkalarının vakitlerini boşuna harcadıkları, hayallere daldıkları ve büyük planları gerçekleştirmeyi tasasızca daha sonralara bıraktıkları çağlarda olduğu gibi, kırkı, elli yaşlarında da gününe, erkenden, göğsüne sırtına soğuk su dökmekle başlıyor; ve müsveddesinin başucundaki gümüş şamdanlarda bir çift uzun mum, uykusundan derlediği güçleri, içinden yanarcasına vicdanlı çalışarak, iki üç sabah saatinde sanat sunağına sunuyordu.'*⁵⁷

Ancak kendi benini ve insani yaşam mutluluğunu Tine kurban eden Adrian Leverkühn, ki kurban onda bazı bakımlardan dini bir kurban ölümünün pardosine dönüşür, bu bakımdan eksiksiz bir örnek oluşturur ve *Doktor Faustus'* ta Şeytan Leverkühn' ü karşısına alıp şu açıklamalarda bulunur: 'Biri her zaman hasta ve kaçık⁵⁸ olması gerekir ki diğerlerinin olması gerekmesin... Senin kaçıklığın sağ olsun, diğer haşare oğlanların kaçık olmasına gerek yok. Senin kaçıklığın sayesinde kendilerini sağlıklı besleyecek.'⁵⁹ Feuerlicht *Doktor Faust'* la aynı dönemde yayımlanan 'Dostojewski – mit Massen' (Dostoyevski ve Kitleler) makalesinden Thomas

⁵⁵ Ignace Feuerlicht, *Rolle, Dienst und Opfer bei Thomas Mann*, 324

⁵⁶ A.g.m., 325

⁵⁷ Thomas Mann, *Venedik' te Ölüm*, Çev. Behçet Necatigil, 19

⁵⁸ 'kaçık' kelimesiyle karşılanan 'toll' sözcüğü aynı zamanda 'deli', 'kuduz', 'inanılamayacak kadar büyük', 'müthiş', 'mükemmel' anlamlarına da sahiptir.

⁵⁹ Bkz. (55), FEUERLICHT, 325

Mann'ın çılgınlık ve kurban olma ilgili şu tespitlerine yer verir: 'Büyük hastalar insanlığın ve onun yükselişi için çarmıha gerilmiş ve kurban verilmiştir. Bu insanların hayatlarını bu kadar apaçık çevreleyen dini aura buradan kaynaklanır.' Feuerlicht' in değerlendirmesine göre büyük hastalar ve çılgın dahiler faslında Mann'ın aklında herkesten çok, felsefenin salt bir soyutlama olmadığını, aksine insanlık için bir kurban edimi olduğunu göstermiş Nietzsche vardır ve Mann kaleme aldığı Nietzsche makalesinden on beş yıl önce Nietzsche'nin, düşüncenin çarmıhında kendini kurban ederek öldüğünü⁶⁰ söyler. Son olarak *Zor Saat*'te Schiller'in ağzından dökülen şu sözlere yer verilebilir: 'Bilinç kendini... daha büyük bir şeyin/ varlığın hizmetinde diğerkamca kendini yer bitirir ve kurban eder.'⁶¹

Öyleyse Thomas Mann'ın yakından incelediği ve Simmel'in düşünce dünyasını da derinden etkileyen Nietzsche'nin 'feragat etmek'le ilgili tezlerine yer vermek, Simmel'in bu ilginç kelime seçimi hakkında daha fazla şeyi açığa vuracaktır. Nietzsche'ye göre feragat sürekli tekrarlanan bir edimdir, 'çünkü her daim feragat edilir' ve 'biteviye feragat ederiz. Kah bu meyil diğerleri ve onların talepleri üzerinde galip gelir, kah şu. Karşında her günün bana ne kadar feragata mal olduğunun hesabını kitabını yapsam şaşar kalırsın.'⁶² Thomas Mann'ın eserlerinde rastladığımız türden bir feragat etme ya da kurban etme edimine ise şu fragmanlarda rastlarız:

---

⁶⁰ Özgün metinde bu kısım şöyle geçmektedir: 'Aber schon fünfzehn Jahre vor seinem Nietzscheaufsatz spricht Mann von Nietzsches *Opfertod am Kreuz des Gedankens*.' 'Opfertod' kelimesinin İngilizce karşılıkları arasında 'self – sacrifice', 'ordeal', 'martyrdom', 'sacrificial death' sözcükleri yer alır.

⁶¹ Bkz. (55), FEUERLICHT, 325

⁶² Friedrich Nietzsche, Friedrich Nietzsche, *Nachgelassene Fragmente 1880 – 1882*, Haz. Von Giorgio Colli, Mazzimo Montinari, 580

'İnsandaki muazzam olan her şey kendiliksizleşme⁶³, başka bir şey için kendinden feragat etme olarak başka bir suretle yorumlanır; idrak edenin kendisinde, sanatçının kendisinde benlik yitimi onun en yüksek tanınması ve yapabilmesi olarak yanlış görünür.'⁶⁴

Aslında *opfer* mefhumunun, iktisadi deneyimi de kapsayan insanın toplumsal yaşamı bakımından tarih boyunca oynadığı elzem rolü kavrayabilmek için hem şehir hayatı öncesi döneme hem de ilk şehir kültürünün geliştiği dönemleri mercek altına alan eserlere bakmak faydalı olacaktır. Alman klasik filologu ve Grek dini ve kültürlü uzmanı Burkert' in bu iki dönem arasında sarsılmaz bir bağ kurduğu 'Homo Necans' yapıtındaki ayrıntılı incelemelerinden yola çıkarak rahatlıkla Simmel' in mübadele kavramının işlevleri arasında özellikle *opfer* kavramına başvurmasının ardalanını ortaya koyacaktır.

Özetlenerek aktarmaya çalışılırsa, insanın avcı ve toplayıcı olduğu ve insan tarihinin en uzun dönemini kapsayan Paleolitik Çağ ya da Yontma Taş Devri' nde – yaklaşık 2 milyon önce başlamış ve 10.000 yıl önce sona ermiştir – insan hayatta kalmak için saldırganlık ve öldürme zorunlulukları deneyimlerinin yanı sıra, av sırasında insansı bir yaratığı öldürmenin ve topluluk içinde yasaklanmış olmasına rağmen av sırasında gerçekleştirilen saldırgan davranışların suçluluk duygularını da yaşar. Bu durum kendini öldürülen hayvanlara av sonrası tekrar bedensel bütünlük tesis etme girişimlerinde gösterirken – mağara resimleri, kemik ve kafatası toplama – en sonunda avlanmanın kendisinin ritüel haline getirilmesiyle saldırganlığın suçluluk duygusuna neden olmadan topluluk için bir tür sağaltım yoluyla

---

⁶³ Bu şekilde karşılanan 'Entselbung' kavramı Will Dudley' den hareketle, İngilizce 'selflessness' kelimesinden yola çıkılarak değil, 'unselfing' imlenerek çevrilmiştir. Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bkz: Will Dudley, **Hegel, Nietzsche, and philosophy: thinking freedom**, 277

⁶⁴ Friedrich Wilhelm Nietzsche, **Werke kritische Gesamtausgabe**, 91

işletilmesi sağlanır.⁶⁵ Avcı toplayıcı topluluklar halinde yaşama biçiminden tarımın keşfiyle yerleşik hayata geçiş sonrasında, yani Cilalı Taş Devri veya Neolitik Çağ' da⁶⁶ avcılığın topluluk için oynadığı hayati rolü tarım ve hayvancılık devralır. Fakat avcı toplayıcı döneme ait av ritüelleri biçim değiştirirse de son bulmaz, çünkü kurban ritüellerine dönüşen bu performanslar topluluk hissinin hayatta kalmasını ve devamlılığını sağladığı ve topluluk içi saldırganlık tehlikesini gerçekleştirmekten alı koyduğu için baki kalır.⁶⁷ Burkert avlanma ve kurban edimleriyle cenaze ritüellerinin evrimi arasında kurduğu bağı açıkladıktan sonra, ritüellerle cinselliğin ilişkisini incelemeye başlar. Av sırasında orada bulunmayan ancak öldürdüğü hayvanla geri dönecek avcıyı bekleyen kadın ile, av için bastırılan cinsel arzuların ve eş kavgalarına bağlı saldırganlık duygu durumlarının ikame ettiği erkek arasındaki ilişkiden yola çıkarak, erkeğin kadına yönelik bu arzusunun çelişkili bir biçimde hem av sırasında nezaret eden ve öldürmeyi talep eden hem de hayat bağışlayıcı 'Tanrıça Ana' biçiminde yansıtıldığını belirtir.⁶⁸ Burkert bu savını en erken medeniyet yerleşimi Çatalhöyük' ten çıkartılan buluntular arasındaki tanrıça figürlerinin kurban simgeleri ve av işaretleriyle bezeli olmasıyla destekler. Kurban, av ve ölüm simgeleriyle donatılmış Tanrıça Ana için yapılan kurban törenleri topluluğun üyeleri için öldürmenin ve ölümün önkoşulu olduğunun bir dışa vurumudur ve ritüel yoluyla bu mesaj topluluğun tüm üyeleri tarafından alınır⁶⁹ ve kurban ve topluluğun işlev üzerinden kurduğu zorunlu ilişki vurgulanmış olur.

Polis' in mekanı olduğu toplumsal yaşam biçimiyle kurban ilişkisi ise farklı yönde türer. Michael Lambert Walter Burkert' in tezlerini sınamak için

---

⁶⁵ Walter Burkert, **Homo Necans: The Anthropology of Ancient Greek Sacrificial Ritual and Myth**, Çev. Peter Bing, 12 - 29

⁶⁶ Son buluntular eşliğinde değişen bu çağlara ait yeni tarihlendirmeler için bkz: Klaus Schmidt, **Taş Çağı Avcılarının Gizemli Kutsal Alanı Göbekli Tepe**, Çev. Rüstem Aslan

⁶⁷ Bkz. (65), BURKERT, 22 - 35

⁶⁸ A.g.k., 58-83

⁶⁹ A.g.k., 58-83

Zulu kurban ritüelleriyle Antik Yunan' daki biçimleri incelediği makalesinde, klanın birleştirici odak ve ailenin bu klana ait olduğu bir kültürde bir ata kültürünün tam anlamıyla gelişmesinin *polis'* in dayanışmanın odak olduğu kültür ortamına göre daha olanaklı olduğunu vurgular ve *polis'* in sahip olduğu tanrıların, büyük festivallerin sınırlarını aşarak Grek dünyasına yerleştiğini ve tapınaklar ve *akropolis* aracılığıyla aşkın tanrılara olan inancı pekiştirdiğini belirtir.⁷⁰ Lambert' in yaptığı karşılaştırmalı incelemenin en alıcı bulgularından biri de mübadele ilişkilerinin görece yoğun olmadığı bir Zulu kabile ortamında kurban edilen hayvanla insan arasında görülen yakın bağın mübadele ilişkilerinin yoğun olduğu bir mekanda ortaya çıkan şehir kültüründeki yokluğudur.⁷¹ *Polis'* teki törenlerde kurban edilen hayvanla insan arasında doğrudan bir ilişki kurulmazken, Zulu kurban töreni sahibi öldürdüğü hayvana daha önceden sahiptir, ona değer verir ve onu sever, fakat alım ve satım işlemlerinin büyük bir hacme sahip olduğu *polis'* te kurbanlık hayvanların ticareti yoğundur ve bir şehir kültürü

⁷⁰ Michael Lambert, *Ancient Greek and Zulu Sacrificial Ritual A Comparative Analysis*, 302

⁷¹ A.g.m., 303

Resim. 2.1. Çatalhöyük' te gerçekleştirilen kazılar sırasında ortaya çıkarılan Tanrıça Ana Heykeli Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi' nde sergilenmektedir.

Resim 2. 2. *Suovetaurilia* (3 Kurbanlık) Milattan önce 1. Yüzyıl' a tarihlenen ve Louvre' da sergilenen bir Roma mermer kabartması.

kurban edilen hayvanların derilerini yeni kurbanlık hayvanlar alabilmek için kolayca satar, yani mübadele eder.⁷²

Roma kültüründe ise kurban toplumsal ilişkiler açısından çok daha nesnel bir boyut kazanarak hukuk alanına dahi girmiştir. Roma dininde tanrılara verilen hediye biçimiyle kurban bir yükümlülük yaratırken bu yeni durumdan *do ut des*⁷³ - 'ben vereyim ki sen de belki verirsin' diye tercüme

⁷² A.g.m., 303

⁷³ '(do) ben vereyim (ut) ki (des) belki sen de verirsin. Roma hukukunda bir tarafın diğer taraftan karşılık almak için bir şey verdiği mübadele tipi bir akit' bkz: G. Adeye, K. Acquah-Dadzie, T. J. Sienkewicz, J. T. McDonough, **World Dictionary of foreign Expressions: A Resource for Readers and Writers**, 139. 'Ben (sana) veriyorum ki belki sen de (bana) verirsin. Medeni hukukta bir kaide, bir taraf tarafından bir şeyin diğer taraftan tarafından *verilen* bir şeyin karşılığı olarak *verildiği* sözleşmeleri sınıflandırır' bkz: Alexander M. Burrill, **Law Dictionary and Glossary**, 388. 'Do ut des (Latince: Ben veriyorum ki sen de ver) ilahi güçlerle karşılıklı ilişkiler kurmaya yönelik doğal çabadır,

edilebilir – ifadesi ortaya çıkmıştır. Bir Roma İlahına sunuda bulunan kurban sahibi bu hediyenin karşılığında örneğin kurban ettiği domuzun aynısını değil ama iyi bir hasat, kolay bir doğum, ticari bir başarı gibi mukabil bir hediye bekler ve bu ölçüde kurban etme bir sözleşmeyi çağırıştırır, hukuki bir bileşen elde eder; yani verilen hediye ilahı karşılığında bir bir şey verme taahhütü altına sokar, ki bu taahhüt de karşılıklıdır, çünkü kurban sahibine bir şey vermiş olan tanrıya teşekkür yine kurban etme yoluyla sunulur.⁷⁴ Böylece *do ut des* cümlesiyle sonu gelmeyen bir yükümlülük ve şükran döngüsü oluşur ve bir olaylar zinciri, karşılıklı hediyeleşmeler meydana gelir.⁷⁵ Kutsal bir alana ait kurban edimi dolayısıyla, insan ve kendi dışında konumlandığı bir varlık arasındaki ilişkiye dair *do ut des* ifadesinden günümüzde de insanlar arasındaki mübadele ilişkilerini belirli kaideler altında toplamaya ve düzenlemeye yarayan hukuki bir yorum aynı kültür içinde oluşmuştur.

Türkçede bu edimi ifade etmek için başvuru olan ‘kurban’ kelimesi ise Aramice aracılığıyla Arap diline yerleştiği var sayılan İbranice ‘korban’ a dayanmaktadır. Müslüman ve Hristiyan Arapların farklı olaylara göndermede bulunmak için⁷⁶ kullandıkları kelimenin bu farklı kullanımlarda ortak olarak içerilen ‘yakında olmak, yaklaşmak’ anlamına sahip *krb* kökünden türetildiği anlaşılmaktadır.⁷⁷ Bu Arapça kelimeye kaynaklık ettiği savunulan İbranice ‘korban’ ı açıklamaya çalışan Alman haham Samson Raphael Hirsch (1808 – 1888) kelimeyi karşılamak için başvuru olan *opfer* kelimesinin ‘maalesef...

Hristiyanlıkta Tanrı’ nın kendi oğlunu kurban etmesinde tekrarlanır’ bkz: Simon Blackburn, **The Oxford Dictionary of Philosophy**, 325

⁷⁴ Jörge Rüpke, **Religion of the Romans**, 149

⁷⁵ Adaktan bulunulan tanrının hediye karşılık vermemesi durumları yine kültür içinde zamana bağlı, dışarıdan görüntüsü tersini söylese de iç organları sağlıklı bir hayvanın kurban olarak seçilmesi ya da ritüel sırasında yapılan bir hataya bağlı sebeplerle açıklanır.

⁷⁶ ‘Although the Feast of the Sacrifice commemorates a solemn occasion, the mood during *Eid al – Adha* (also called *Eid al – Qurban*) is cheerful and social’, bkz: Abdulaziz Abdulhussein Sachedina, John L. Esposito, **The Islamic World: Past and Present III**, 146. ‘Holly Qurbana or Qurbana Qadisha (*qurbana qadisa*, pronounced *qurbono qadisho* in West Syriac), the ‘Holly Offering’, refers to the Divine Liturgy as celebrated according to the Chaldean and Syriac Christian Rites...’, bkz: Wilson George, **Promoting the Use of South Indian Christian Music for Faith Information Among Indian Christians**, 67

⁷⁷ Martijn Theodor Houtsma, **First Encyclopaedia of Islam: 1913 – 1936**, 1129

başka bir nesneye yönelik menfaat için değerli bir şeyden vazgeçmeyi imlediği için... sadece 'korban' fikrinin doğasında bulunmayan öğeler taşımamasından dolayı değil, bütünüyle ona karşıt olduğu' ndan dolayı yetersiz kaldığından dem vurur ve bu kelimenin 'yaklaşmak, yakınlaşmak, birisiyle yakın ilişki kurmak' anlamındaki *karev* köküne vurgu yaparak *korban* sürecinin amacını yaşamın daha yüksek bir alanına erişmek, kişinin Tanrıya daha yakın olma arzusunu gerçekleştirmek şeklinde açıklar.⁷⁸

Aslında Samson' un yukarıdaki açıklamada *korban*' ı karşılama yetersiz gördüğü Almanca tekabül, yani Latince *ob* (karşı, doğru) ve *ferre* (getirmek) köklerinden oluşan *opfer* kelimesi Orta Çağ Almancası' nda özellikle dini göndermesinde sahip olduğu 'temasa girmek, bir şeyle karşı karşıya gelmek' anlamlarına sahipken bu anlamın üstünün yavaş yavaş başka manalarla örtüldüğü anlaşılmaktadır.⁷⁹ Yani bu kavram 'en alçak ihtiyaçların karşılanması' olduğu gibi 'mübadelelerin şemasına' göre işleyen 'en yüksek anlaksal ve dini metaların temellüğünü' (s.37) kapsar; sadece iktisadi değil 'dini bir değer elde etmek için de her zaman ortaya bir değer koyma zorunluluğu' Simmel' in mübadeleye kazandırmaya çalıştığı geniş sosyal ve kültürel kapsama koşut biçimde mübadelelerin bir özelliğini nitelendirmek için Simmel' in başvurduğu *opfer* kavramının farklı toplumsal alanlarda beliren fenomenlere göndermede bulunmasını sağlayan çağrışımlar kümesine dahildir.⁸⁰

---

⁷⁸ Lawrence A. Hoffman, **My People's Prayer Book: Shabat morning: Shacharit and Musaf (morning and additional services)**, 143; Yaakov Menken, **The Everything Torah Book**, 240

⁷⁹ Heinrich Götz, **Latenisch – Althochdeutsch – Neuhochdeutsches Wörterbuch**, 437, 260; von Monsterberg-Münchenau, **Der Infinitiv in den Hartmanns von Aue**, 127; Georg Friedrich Benecke, Wilhelm Müller ve Friedrich Zarncke, **Mittelhochdeutsches Wörterbuch 2. Band Erste Abtheilung**, 438

⁸⁰ Kuşkusuz farklı disiplinler içinde üzerinde en yoğun şekilde durulan 'kurban' meselesi dini kitapların hepsinde, tabii ki anlatımda bazı farklılıklar içererek, söz edilen Hz. İbrahim' in oğlu İshak' ı Allah' ın buyruğu üzerine kurban etmek üzereyken bir melek aracılığıyla gönderilen ikinci bir mesajı dikkate alıp bu ediminden vazgeçmesidir. Günümüzde, özellikle '11 Eylül Sonrası' yeni (kültürel) çatışmalar etrafında tekrardan ele alındığı gözlenen bu dini hikaye yeniden semavi dinler ve şiddet ilişkisi

2.4.2 Arzu

Yapıp etmede ise feragat bir tabana, arzuya oturan ve bir sonuca, hazza kaynaşan bir devinimdir.⁸¹ Bu dinamik içinde feragat arzusunun bedelsiz sönmeyeceği/ yatışamayacağı ve aynı zamanda bir başkasının arzusu olduğu deneyimlerini iletir.⁸²

*'Bu sırada iktisadın içinde bu süreç, insanla arzusunun yöneldiği nesne arasında duran feragat ya da vazgeçişin içeriği aynı zamanda bir başkasının arzusunun nesnesi olması şeklinde işler: ilki sahip olduğu ve diğerinin arzuladığı bir mal ya da mülkten ya da bir hazdan vazgeçmek zorundadır ki bu diğerini sahip olduğu ama onun da arzuladığı şeyden vazgeçirmeye doğru devindirebilsin.'*⁸³

Mübadele sırasında nesnelere edindiği iktisadi değer sadece bizim değil diğerinin arzusuna bağlı oluşundaki⁸⁴ iktisadi değer bu müteakıl⁸⁵ yapısını da "öznel arzulama şiddetleri" nin her defasında birbirleriyle

---

bağlamında, bilhassa İslam dini konu edilerek, ele alınır görünür (I. Strenski, **Sacrifice, Gift and the Social Logic of Muslim 'Human Bombers'**, 1-34;; J. K. Wellman, K. Tokuno, **Is Religious Violence Inevitable**, 291-296;; Y. Sherwood, **Binding – Unbinding: Divided Responses of Judaism, Christianity, and Islam to the 'Sacrifice' of Abraham' s Beloved Sun**, 821-861; J.H. Ellens, **The Destructive Power of Religion: Violence in Judaism, Christianity, and Islam**). Düşünce tarihi içinde ise bu hikaye Danimarkalı felsefeci Soren Kierkegaard tarafından etik alanda ele alınır (*Korku ve Titreme*) ve Emmanuel Levinas Kierkegaard' la bu hikaye üzerinden 'öteki' ve 'sorumluluk' kavramları etrafında bir türden hesaplaşmaya girer (*Existence and Ethics*). Levinas' ın Kierkegaard' la yaptığı tartışma için, bkz: Merold Westphal, **Levinas and Kierkegaard in Dialogue**; J. Aaron Simmons, David Wood, **Kierkegaard and Levinas: Ethics, Politics, and Religion**)

⁸¹ Bkz. (13), PAPILOU, 162

⁸² Bkz (34), MEIN, SCHÖSSLER, 11

⁸³ Bkz. (4), SIMMEL, 49

⁸⁴ Bkz. (19), LICHTBLAU, 45, 46

⁸⁵ Bu sözcük 'reziprok' sıfatının karşılığı olarak kullanılmıştır.

mukayese edilmeleri ve nicelik bakımından birbirlerinden tümüyle ayrılırsalar dahi mübadele esnasında nitelik bakımından eşit tutulmaları aracılığıyla tarif eder... ki insanları bu ekonomik etkileşim için isteklendiren şey bir başkasının arzusunun... arzusudur.’⁸⁶ Bir diğer deyişle, bir nesnenin bir diğeri için değış tokuş edildiğı her mübadele aynı zamanda bir başkasına ait nesneye yönelik *arzuya/ da* yansıyan bir feragat içerir ve nesne ticari bir işleme tabi tutulunca betimlediğı feragat de tespit edilmiş olur:⁸⁷

‘Bir nesne için pazarlık yapılmasıyla, ki bu nesnenin betimlediğı feragatin tespit edilmesi anlamına gelir, iki taraf için de (nesnenin) anlamı, birey onu sadece kendisiyle olan ilişkisi içinde duyumsuyormuş gibi, daha çok bu ikisinin dışında tek başına duran bir şeymiş gibi görünür.’⁸⁸

Bunların yanı sıra, arzu Simmel için bir gerçeklik olarak mübadelenin hem çıkış noktası hem de öznenin duygusuyla beraber ‘her şeyin ardındaki devinimi sağlayan güçtür’. Ancak ‘iktisadi bir anlama sahip olmasının yanı sıra’, toplumsallaşmanın temel bir biçimi olan mübadele gibi ‘yapıp etmelerimizi tetikleyen gerçek arzu’, feragat demek olan ‘engellerle veya zorluklarla karşılaşmasaydı bir değer kuramazdı’. ‘Her arzunun kavgasız, eksiksiz biçimde ve başka zahmetlere girilmeden yatışması durumunda iktisadi değer ve dolanımının oluşamayacak olması’ mübadelenin bir özelliğı olan karşılıklılığın iki saç ayağı, feragatle ve arzunun birbirine olan temel ilişkisini özetlemektedir. Denilebilir ki, bir mübadele kararının içsel seyri önce bir nesneyi tanıma, sonrasında arzu ve değer biçme olarak feragat, nihayetinde de iktisadi eylem ve yeniden arzu sarmalı şeklindedir.⁸⁹

---

⁸⁶ A.g.k., 46

⁸⁷ Bkz (34), MEIN, SCHÖSSLER, 12

⁸⁸ Bkz. (4), SIMMEL, 53

⁸⁹ Bkz. (16), VON PAUCKER, 78

2.5 Mübadele ve Üreticilik Sorunu

Değerin arzu dolayımıyla bireyler üstü bir karakter edindiği mübale tam da bu anlamıyla Simmel için üretimin kendisi kadar 'üretici' dir, çünkü mübadele sırasında da bir başkasını elde edebilmek için bir değer ortaya konulmalıdır.⁹⁰ Ancak 'en saf etkileşim biçimi' olarak mübadelenin üreticiliği iktisadi alanın dar kapsamını aşar ve çeşitli toplumsallaşma şekillerinde kendini gösterir. Keza göz teması, oyun ve sevgi gibi insanlar arası uçucu ve duyumsal karşılaşma ve rastlantıların mübadelenin mantığından yoksun olmadıklarını belirgin hale getirirken⁹¹, yine bu süreçlerde iktisadi anlamının dışında başka türden üretici yönler ortaya çıkar:

*'Her gün bir kazan-kaybet sürekliliğinden, yaşam içeriklerinin devamlı akışından mürekkep doğal yazgımız, bilinçli olarak bir şeyin bir başka şey için öne sürülmesiyle mübadele(sırasın)de tinselleşir/ akılsallaşır/ artılır. Nesnelere yanyanalığından bir biraradalık ve bu nesnelere birbirleri için var olmalarını sağlayan aynı tinsel – sentetik süreç, duyusal verilerin/ duyulara verilen şeylerin içinden hızla akıp geçtiği aynı Ben, ki onlara kendi birliğinin biçimini de kurar, mübadeleyle birlikte varlığımızın doğa tarafından verilmiş o ritmini kavramış ve (mübadelenin) öğelerini anlamlı bir bağlılık içinde düzenlemiştir.'*⁹²

---

⁹⁰ Bkz. (19), LICHTBLAU, s. 46

⁹¹ A.g.k., 47

⁹² Bkz. (4), SIMMEL, 34

Böylece geçici ve uçucu etkileşimler mübadelenin mantığı içerisinde kalıcı bir nitelik kazanırken, yine mübadele dolayısıyla etkileşim içindeki 'bir bireyler toplamından sosyal bir topluluk oluşur' ve Simmel için toplum da 'bu ilişkilerin toplamı' ndan başka bir şeye işaret etmez. Bu nedenle de mübadele 'toplumsallaşmaya neden olmaktan ziyade bir toplumsallaşma biçimidir.' 'Bütünsel karakterinden yeni niteliklerin, yeni koşulların ve parçaların tanziminin türetildiği toplumsal bir bütünlük⁹³ yoktur. Daha ziyade, parçaların ilişkileri ve etkinlikleri mevcuttur, hatta birlik tek başına bunlara dayanır' ve etkileşim toplum kavramının keşfedilebilecek yegane izidir.⁹⁴ Kısacası, tek tek bireylerin mübadele dahil olmak üzere karşılıklı ilişkileri mantıksal olarak toplumdan önce gelir ve toplum onları önceleyen bir bütünlük olmaktan ziyade, bu ilişkilerin bir toplamıdır:

'Emek ürünlerinin ya da her hangi bir kaynaktan sahip olunanların değiş tokuşu insan toplumsallaşmasının açık biçimde en saf ve ilkel biçimlerinden biridir; 'toplum' çoktan tamdır da sonrasında mübadele edimlerinin onun içinde gerçekleşmez, aksine mübadelenin kendisi bireylerin salt yanyanalığından içsel bağıntılarını, toplumu meydana getiren işlevlerden biridir. Zira toplum üyelerinin tek tek ilişkilerinin – altık ve üstlük, bağlılık, öykünme, iş bölümü, mübadele, ortak saldırı ve savunma, dinsel cemaat, taraf oluşturmak gibi onun tarafından taşınarak ya da onun çerçevesi içinde oluşabilmesi için başta var olmak zorunda olan mutla bir birlik değil. Aksine toplum bu özel karşılıklı ilişkilerin bütünlüğünün hülasası ya da genel adından başka bir şey değildir. Kuşkusuz tek tek bu ilişkiler kesilirse, ancak yeterli sayıda diğer ilişkiler yürürlükte olduğu sürece 'toplum' var olmaya devam eder; hepsi ortadan

⁹³ Alıntı yapılan özgün metinde 'entity' kelimesine karşılık kullanılmıştır.

⁹⁴ Osias Thon, **The Present Status of Sociology in Germany. II**, 733

*kalkarsa toplum da var olamaz. Organik bir yaşam bütünlüğünün işlevlerinden birinin ya da diğerlerinin sona erse de, yani parçaları arasındaki karşılıklı ilişkinin sona erse de mevcut olabilir, ama bütün işlevleri sona ererse var olamaz, çünkü 'yaşam' bu cismin atomları arasında karşılıklı uygulanan güçlerin toplamından başkası değildir.*⁹⁵

Toplumun somut ve kuramsal olanaklılığı açısından üretici olan mübadele ediminin ve mefhumunun, daha dar iktisadi anlamda da üretim kadar bu özelliğe sahip olduğu Simmel tarafından haklı bir itiraza incelikli bir cevapla savunulur. 'Dış dünyadan tamamiyle yalıtılmış, yani ne bir şey satın alan ne de bir şey satan bir mal sahibinin de ürünlerine ve üretim araçlarına... mübadeleden bağımsız biçimde bir değer kavramı kurmak zorunda olduğu' (s.35) yönündeki iktisadi değerle mübadele değerinin eşitliğine yükseltile itirazın, tam da itiraz ettiği şeyi kanıtladığını ileri sürer, çünkü Simmel açısından mübadelenin temel niteliği bir öznenin daha önce sahip olmadığı bir şeye şu anda/ şimdi sahip olması ve bunun için daha önce sahip olduğu bir şeye de şimdi sahip olmamasıdır. Yalıtık iktisadi özne belirli ürünleri elde etmek için bazı şeylerden feragat etmek zorunda kalır ve bu noktada tek bir farkla mübadele eden bir özne gibi davranır; bağıtçısı isteme sahip başka bir özne değil, 'başka bir insan gibi biz bir şeylerden feragat etmedikçe arzularımızı tatmin etmeyen, nesnelere doğal düzeni ve yasalılığıdır' (s.36). 'Daha önce sahip olmadığı bir şeye şu anda/ şimdi sahip olması ve bunun için daha sonra sahip olduğu bir şeye de şimdi sahip olmama' temel niteliğinin, 'bu öznel, feragat ve kazanç sürecinin' tekil bir ruhta gerçekleşiyor olması 'bireylerarası mübadele karşısında hiçbir şekilde ikincil değildir', çünkü Simmel için 'bireyin içinde vukuu bulan elden çıkarış ve elde ediş arasındaki değiş tokuş her çift taraflı mübadelenin de temel şartı ve aynı zamanda öz maddesidir.' Mübadele bireyde bu süreçlerin oluşmasına

---

⁹⁵ Bkz. (4), SIMMEL, 158

olanak verdiği için 'verimli ve değer üretici şeklinde tanımlanan üretim kadar bu niteliklere sahiptir.'

Aslında Simmel mübadelenin üretim kadar üretici olduğunu savunarak 'üçüncül sektör'⁹⁶ ün de verimli olduğunu savlayan ilk düşünürler arasına girer.⁹⁷ Zira artı değer yaratmak için tarım faaliyetinde olduğu gibi fazla bir madde ortaya koymak gerekmez, çünkü 'ne maddeleri ne de güçleri yaratabiliriz, sadece verili olanları gerçekliğin dizgesi içinde bulunanların mümkün oldukça fazla sayıdakini değer dizgesi içine yükseltecek şekilde yeniden tesis edebiliriz' (s.37). Bu savla, üretim insanla doğa arasında gerçekleşen ve 'verili maddeleri kapsayan biçimle ilgili bir (yer) değişikliği' ni içeren bir mübadele görünümüyle diğer bu tarzdaki edimler gibi 'aynı değer kavramının altına düşer; her iki durumda da vazgeçilen bir nesnenin boşluğu daha yüksek değerde bir başkasıyla doldurulur ve ilk defa bu devinim içinde gereksinim ve haz duyan bene dahil olan/ benin içinde kaybolan nesne çözümlür ve bir değer olur.' Kısacası, mübadele bireyin içinde vukuu bulan bir süreç sonunda bir değer ortaya koyar ve Simmel için 'mübadele ve değerin aynı ölçüde pratik hayatı hayatı temellendirmeleri sadece birinin diğerinin koşulu olmasına değil, karşılıklı birbirlerinin koşulu olmalarına neden olan ikisi arasındaki derin bağlamı işaret eder.'⁹⁸

---

⁹⁶Doęal kaynakları kullanan ve dönüştüren birincil (tarım, madencilik) ve ikincil (imalat, inşaat) sektörlerin aksine üçüncül sektör olarak tanımlanan iktisadi etkinlikler somut ürün ortaya çıkarmaz ve bu özellikleriyle diğerlerinden ayrılır. Günümüzde 'hizmet sektörü' yle de karşılanan bu etkinlikler çoğunlukla Endüstri Devrimi sonrasına tarihlenmektedir; bkz: Roderick Floud, **The Cambridge Economic History of Modern Britain Volume II**, 100 ve Madhusudan Datta, **The Significance and Growth of the Tertiary Sector: Indian Economy, 1950-97**, 1-2

⁹⁷ Bkz. (16), VON PAUCKER, 75

⁹⁸ Bkz. (4), SIMMEL, 59

2.6 Mübadele Edilebilirlik ve Eşdeğerlik Meselesi

Karşılıklılık açıklandıktan sonra mübadelenin diğer bir özelliği eşdeğerliğe/ denklığe göz atıldığında, Simmel' in bu nosyonu mübadele edilebilirlik mefhumuyla beraber ele aldığı görülür. 'İlk olarak mübadele ilişkisiyle bir bilinç ve bir ilgi elde eden eşdeğerlik/ denklik aracılığıyla değerde nesnelliğin hususiyeti hasıl olur' diyen Simmel 'fayda ve bedel arasındaki eşdeğerliğin/ denkliğin nereden ve nasıl – örneğin *a posteriori* mi? – oluştuğunu araştırır. Bu araştırma sırasında eşdeğerlik ve 'mübadele edilebilirlik mütekabil mefhumlar' şekliyle tanınır ve 'aynı olay durumunu'⁹⁹ farklı biçimlerde, adeta devinimsizlik durumunda ve devinim içinde, ifade eder.' Bu hususta von Paucker, gündelik, kısa vadeli ihtiyaçların nesnelere ve hazlarının tek solukta tüketilip, yok edilmesiyle uzun vadede faydalanan nesnelere haz ve tüketim ekonomisi arasındaki farklara dikkat çeker. İlk durumda değer belirlenir, tüketilir, tek solukta değer hazzı yaşanır ve yok edilirken, ikinci durumda değer belirlenir ve değer artması dolayısıyla gerçekleşir; yani nesneden elde edilen haz bizzat nesnenin değerinde, değer gelişiminde yatar.¹⁰⁰ Hem tek birey için bu uzun vadeli süreçte alması gereken nesnelere fayda ve bedel denklemi üzerinden elde edilen nesneyle karşılaştırılırken¹⁰¹ hem de bireyler arasında mübadele edilebilirliğin ve eşdeğerliğin/ denkliğin betimlediği aynı olay durumunda bir nesnellik oluşur.¹⁰²

---

⁹⁹ 'olay durumu' na Almanca özgün metindeki 'Sachverhalt' ve İngilizce çeviride yer alan 'state of affairs' kelimelerinin karşılığı olarak başvurulmuştur.

¹⁰⁰ Bkz. (16), VON PAUCKER, 91

¹⁰¹ A.g.m., 91

¹⁰² Bkz. (13), PAPILLOUD, 162

Aslında mübadele edilebilirlik, 'nesnelere ilişkin doğa resmini oluşturan ... kayıtsız zorunluluğun' 'sıralanış düzenine karşın 'nesnelerin iç resimlerine eşitliğin tamamen geçersiz kılındığı... ve en derin özünün birlik değil ayırım olduğu, değerlere göre düzenlenen... sıra' nın, yani iktisadi dünyanın en temel özelliğidir,¹⁰³ çünkü 'nesnelerin iktisadi değerleri yalnızca, mübadele edilebilir biçimde katıldıkları karşılıklı ilişki içinde oluşur.' Yani iktisadi değer (Simmel' e sıklıkla atfedildiği gibi) salt psikolojik bir temele dayanmaz, 'bu şekliyle salt bir nesneye yönelik arzu bu nesnenin iktisadi bir değere sahip olmasını sağlamaz, zira tek başına kendinde bunun için gerekli ölçüye sahip değildir' ve bu ölçüye yalnızca, 'öncelikle arzuların karşılaştırılması, yani yöneldikleri nesnelerin mübadele edilebilirlikleri' aracılığıyla ulaşılır. Bu özellik aracılığıyla nesne değerinin geçirdiği *başkalaşım*, iktisadi değerlerin kaynağıdır; başka bir deyişle fiziksel ve moral nesnelerin birbirleriyle olan ilişkileri (en başta anılan) dünyalarındaki biçimlerini oluşturur, yani değerlerini belirleyen bu iktisadi nesnelerin karşılıklı ilişkileridir, yoksa içmek, yemek, dinlemek veya bakmak gibi onları fiziksel ya da zihinsel tüketme meyilleri değil.¹⁰⁴ Aslında mübadele edilebilirlik, 'verilenin uzaklaşmasıyla alınanın yaklaşmasını tek bir edimde birleştirir' ve bu niteliğiyle nesnelerin her an elden çıkarılma olanağını içinde barındırır. Nitekim az önce satın alınan, mübadele edilen nesne, tekrar satılabilir ve yalnızca bu yolla özne bu nesneyi (maddi) refahının/ zenginliğinin parçası olduğunu hisseder; böylece nesnelere aracılığıyla elde edilen refahın sadece tek öznenin sahip olduklarına dayanmadığı, aksine sahip olunanların başka bir özne tarafından arzulanmasına bağlı olduğu sonucuna varılabilir.¹⁰⁵

Nesne açısından durum açık: Bir nesnenin bir mübadele ediminde bir başkasını ikame edebilmesi için ikisinin de çoktan değerleri bulunması

---

¹⁰³ Georg Head, *Philosophie des Geldes by Georg Simmel*, 617

¹⁰⁴ A.g.m., 617

¹⁰⁵ Bkz. (16), VON PAUCKER, 63

gerekir ve bu yüzden değer yalnızca (etkinlik veya olanak halindeki) ikamenin içinde, yani mübadelenin ya da mübadele edilebilirlik içinde oluşur.¹⁰⁶ Kazanç sağlanabilecek mübadele iki taraf için somutlaştığı ve ideolojik açıdan düşünülebilir hale geldiği anda, nesnelere mübadele edilebilirliği ilineksel, yönetici ilke olarak oluşmaz, aksine hakiki kurucu ilke olmaya doğru özgürleşir.¹⁰⁷

Diğer taraftan özne nesnelere mübadele edilebilirliği tasarımıyla, kendi (ticari) edimine yönelik düşünüp taşınmasıyla ötekinin olanaklı düşünüşünü karşılaştırır ve böylece mübadelenin, ötekinin davranmasına bağımlı olduğu gerçeği deneyimlenir.¹⁰⁸ Bunun yanında modernlik özne için güçlü (ve açık) biçimde etkileşimi, karşılıklı etkiyi gerçekliğe dair her şey olarak sunar ve bu durum, daha önce görüldüğü gibi, özellikle nesnelere karşılıklı mübadele edilebilirliğini ifade eden iktisadi edimde ayan beyan olur.¹⁰⁹ Simmel nesnelere bu mübadele edilebilirlik özelliğini ve buna mukabil öznelerin mübadeleye hazır olmalarını akıcılığın/ geçişliliğin, kısa (soluklu) izlenimin ifadesi olarak görür. Bunun yanında mübadele edilebilirlik ve mübadeleye hazır olmanın kıtlığından dolayı bu edim gerçekleşmediğinde, nesne ile özne arasındaki bağ en sıkı halini alır.¹¹⁰ Bu gerekçeyle Simmel, 'çağımızın transisional düşünce üstadı olarak anılabilir, (o) felsefenin Monet' si, izlenimciliğin otantik kuramcısıdır.'¹¹¹ Zaten olanak halinde olma kategorisi mübadele fenomeni bağlamında bir nesneyle, her nesneyle bağı ortadan kaldıracı yeteneğini içeriğinde taşır; bu çözümlenme bütün nesnelere bir mesafe üzerinden yaklaşmak, sanki o nesneyle o nesneye daha fazla

---

¹⁰⁶ Michael Foucault, **Die Ordnung der Dinge: eine Archeologie der Humanwissenschaften**, 240

¹⁰⁷ Bkz. (10), Haesler, 236

¹⁰⁸ Bkz. (16), VON PAUCKER, 63

¹⁰⁹ Gianfranco Poggi, **Money and the modern mind: Georg Simmel' s Philosophy of Money**, 173

¹¹⁰ Bkz. (16), VON PAUCKER, 65

¹¹¹ (Luckás' ın bu yorumunun aktarıldığı metin) Georg Simmel, **Essays on Interpretation in Social Science**, Ed. Guy Oakes, 84

dokunmadan iletişimin kurulduğu anlamına gelir.¹¹² Çağa özgü hususi bir duyumsama hali:

*'(Bu her durumda) patolojik türü 'dokunma korkusu' adlandırılan, duyumsamanın hususiyeti etkin görünür; nesnelere yakinen dokunma durumuna gelme korkusu, her dolayumsuz ve enerji içeren dokunmanın can acısı olduğu aşırı duyarlılığın (hyperaesthesia) bir sonucu.'*¹¹³

Yine çağa özgü kapitalist mübadele dizgesinde mülkiyet nesneleri yalnızca mübadele edilebilir kılmakla kalmaz, gerçek mübadelenin yeniden üretilmesiyle, yani mal – mülk dolaşımıyla da ilgilenir ve modern mülkiyet düzeni öze dair bir ayırım olarak yalnızca mülk ve insan arasındakini tanıır; hatta mülk olarak nesnelere kişinin öznitelikleri anlamına gelir ve bu özellikleriyle mübadele işlemleri dolayısıyla birbirleriyle değiştirilebilir.¹¹⁴ Bu noktada, mülkiyet (eigentum) ve özellik (eigenschaft) arasında Almanca diline özgü tarihsel bir ayırım yapmak gerekir. Von Paucker' in aktarımıyla, '16. Yüzyıldan itibaren güçlenen mübadele yoğunluğuna dilin nasıl tepki gösterdiğini gözlemlemek' gerçekten de ilginç olacaktır. 16. Yüzyıla kadar mülkiyete bağlı egemenlik hakkı Alman dil dünyasında, 'özellik' kelimesiyle karşılanabilecek *eigenschaft* sözcüğüyle hukuki olarak belgelenirken, bu kavram 16. Yüzyıldan sonra 'mülkiyet' e karşılık gelen *eigentum*' a doğru çözülür. İlk kavramsallaştırma türkçe karşılığında da yer bulan kendi' ne ve öz' e (eigen) dair olmak bakımından nesneden yola çıkar ve sahibinin bir özelliğiymişçesine, tanımı özneye nesne arasındaki oldukça sıkı bağ arasında kendine bir yer edinir. Buna karşılık sonra çizilen sınırlar içerisinde öze dair '-lik' eki (schaft) kaybolur ve yerini 'bir zamanlar iktidar ve egemenlik

---

¹¹² Jean Baudrillard, *Paradoxe Kommunikation*, 35

¹¹³ Bkz. (4), SIMMEL, 543

¹¹⁴ Christian Schmidt, , *Individualitaet und Eigentum: zur Rekonstruktion zweier Grundbegriffe der Moderne*, 35

anlamına gelen' *Thum* kelimesine bırakarak, türkçede mülkiyet kelimesiyle karşılayabileceğimiz *eigentum* kavramına evrimleşir.¹¹⁵ Son haliyle 'mülkiyet' öze dair bir niteleme olmaktan çıkar ve daha da önemlisi ilk halinde olduğu gibi özne nesneden hareketle tanımlanmaz, aksine yeni durumda nesne öznenen, ona yönelme biçimi – tahakküm - üzerinden tanımlanır. Bu biçimiyle nesne özne için dil bakımından da özsel değil, ilineksel bir şeyi ifade eder; bu özelliğiyle de gerçeklikte mübadele edilebilir olma özelliğine sahip nesne özne için bu niteliğine dair dilsel ifadesine tam olarak kavuşur. Bu durum tarihsel, sosyal – iktisadi koşullar ve dil arasındaki kurulabilecek bağ açısından olduğu kadar özne ile nesne arasında açılan ve bir 'mesafe' tarafından doldurulan bağ açısından da dikkat çekicidir. Ortadan kalkan, nesneyle özne arasındaki bağ, nesneye dokunma korkusu olarak beliren modern duyumsama biçimi aslında kapitalist mübadele dizgesi içerisinde zorunlu olarak nesnelerin diğer tüm niteliklerine ait emarelerine yönelik bir soyutlamaya bağlıdır ve nesnelere kişilerin nesnelere olan ilişkisini, yani mülkiyetini ilgilendiren bir özelliği temellük etmeye indirger.¹¹⁶ Nesnelerin mübadele edilebilirliği, her an satılma olasılıkları, aslında 'bir derece kaybı anlamına gelir' ve nesnelerin niceliksel özelliğine belirli bir vurgu yapar; 'hiçbir zaman 'ne kadar' diye sormayan, soylu düşünen bireyler için tiksindirici bir olgu.'¹¹⁷

2.7 Mübadelenin İşlevleri

İşlevlerinin ve özelliklerinin yanı sıra Mübadele, 'kendine özgü karakteri olan sosyolojik bir yapı ve nesnelerin niteliğe ve niceliğe dair yarar

---

¹¹⁵ Bkz. (16), VON PAUCKER, 56

¹¹⁶ Bkz. (114), SCHMIDT, 35

¹¹⁷ S. P. Altmann, *'Simmel' s Philosophy of Money*, 60

ve kitlelik durumlarından mantıksal sonuç aracılığıyla hiçbir şekilde türetilmeyecek, bireyler arası yaşamın özgün bir biçimi ve işlevi' dir. ¹¹⁸ Papilloud' ya göre bu tanımlamayla Simmel, daha ileri toplum çözümlemesinde mübadele kavramının yardımıyla izleyeceği iki yönü zikreder ve bir yönüyle mübadele biçim olarak kavrandığında etkileşimlerin billurlaşmasını inceleme olanağı sağlanır. ¹¹⁹ 'Kendine özgü karaktere sahip sosyolojik bir yapı' olarak, yalnızca tekil etkileşim biçimlerinin bu sonsuz oyunu içerisinde bağımsız bir yapıya doğru billurlaşabilen, bu türden (mübadelelerin mantığından uzak durmayan, bir dereceye kadar tinselleşmenin gerçekleştiği ve o ana kadarki 'nesnelerin yanyanalığı' ndan bir 'bir aradalık ve birbirleri içinlik' in oluştuğu) ¹²⁰ toplumsallaşma süreçlerinin başlıca göreliliğini vurgular, ki 'en saf etkileşim biçimi' özelliğiyle uçucu ve duyumsal karşılaşma ve rastlantılar gibi etkileşimlerin mübadelelerin varlık biçiminin, olanaklarının ve bağlamı içinde iş gördüklerini belirgin hale getirir.

121

Biçimin yanı sıra, mübadeleye işlev gözüyle bakıldığında ise Simmel' e göre bu işlevin kapsamıyla ilgili iki yönlü bir ayırım yapılması gerekir ve bu ayırma göre mübadele 'genel bir işlev olarak' 'bireylerin salt yanyanalığından içsel bağıntılarını, toplumu meydana getiren işlevlerden biridir, ... zira toplum bu özel karşılıklı ilişkilerin bütünlüğünün hülasesi ya da genel adından başka bir şey değildir.' ¹²²

Aslında aynı genel işlevin farklı bir görünüş biçiminden de söz edilebilir. Çünkü Simmel' in gözünde arzulanan nesnelere elde etmek için

---

¹¹⁸ Bkz. (4), SIMMEL, 54

¹¹⁹ Bkz. (13), PAPILLOUD, 162

¹²⁰ Bkz. (19), LICHTBLAU, 46-47

¹²¹ A.g.k., 47

¹²² Bkz. (13), PAPILLOUD, 162

bireyler arasında girişilen rekabet, bireyleri birbirinden ayırandan ziyade onları daha çok birbirlerine bağlayan bir düzeneği betimler ve ortak bir üçüncüye atıfla, Thomas Hobbes' un 'doğa durumu' tasvir ettiği 'herkesin herkese karşı savaşı' nın bir 'herkes için herkesin' savaşına dönüştüğü yeni bir biçim oluşur.¹²³ Gerçi Simmel rekabetin o amaçlara ulaşmada kendi paylarına karşılıklı olarak engel teşkil ediyormuş görünen, sayısız zahmete neden olduğunu yadsımaz, ama bununla beraber rekabet düzeneği aracılığıyla meydana gelen bu ek çabanın karşısına, ortak bir üçüncüye atıfla psikolojik bakımdan tekil muhariplerin karşılıklı uzlaşması hususunda görülüp anlaşılan o 'artı değer' i koyar.¹²⁴

Özel anlamıyla ise mübadele insanlar arasındaki tüm hususi ilişkilere biçimlerini veren işlevdir.¹²⁵ Önce 'her gün bir kazan-kaybet sürekliliğinden, yaşam içeriklerinin devamlı akışından mürekkep doğal yazgımız, bilinçli olarak bir şeyin bir başka şey için öne sürülmesiyle mübadele sırasında tinselleşir' ve aynı tinsel – sentetik süreç yine mübadeleyle beraber varlığımızın doğa tarafından verilen ritmini kavrar. Bunun yanında sadece iktisadi etkinlikler değil, sevgiye karşı sevgi mübadele edilmesi, karşılıklı bir sohbet sırasında tinsel içeriklerin paylaşılması, yani nesnelere yanı sıra duygular da bu biçim verme işlevine tabiidir (s.34).¹²⁶

---

¹²³ Bkz. (19), LICHTBLAU, 47

¹²⁴ A.g.k., 48

¹²⁵ Bkz. (13), PAPILLOUD, 162

¹²⁶ 'Kazan – kaybet sürekliliğinden mürekkep bir yazgı' doğal olarak kapitalist mübadele ilişkilerinin geçerli olduğu bir sosyal – iktisadi ortamı imler. Bu ortamın temel nitelikleri de birikim ve tasarruf ve bu yönde ilerlemiş bir ahlak yapısıdır. Böylece bu türden bir yazgı, harcama üzerine kurulu, tasarruf yerine tüketmenin öne çıktığı toplumsallıklarda kendini gösteren *potlatch* gibi bir mübadele sistemini çağırırsa da özellikle 'kullanım değeri', 'mübadele değeri', 'eşdeğerlik' gibi meseleler etrafında 'para ekonomisi' ve 'armağan ekonomisi' arasında kesin uyumsuzluklar gözlenir; bkz: Ali Akay, **Armağan**, 38, 39, 50, 51. Simmel' in kuramıyla potlatch üzerine çalışmaların karşılaştırmalı incelemesi için bkz: Bradley A. U. Levinson, Mica Pollock, **A Companion to the Anthropology of Education**. Jennifer Kramer, **Switchbacks: Art, Ownership, and Nuxalk National Identity**,

Bu işlevin içeriğini dolduran 'biçim' in, Simmel' in sosyoloji anlayışında ifade ettiklerini, kapladığı yeri ve taşıdığı önemi daha detaylı inceleyebilmek için ufak bir parantez açmak gerekir. Rudolf Goldscheid (1870 – 1931) ile birlikte öncülüğünü yaptığı ve kurucuları arasında Max Weber ve bu kuruluşun ilk başkanı da seçilecek olan Ferdinand Tönnies' in de bulunduğu *Alman Sosyoloji Derneği*' nin açılışında yaptığı 'Soziologie der Geselligkeit' başlıklı açılış konuşmasına bir toplumun doğası etrafında dönen eski bir tartışmayı zikrederek başlar. Bu tartışmanın bir tarafındakiler 'gizemci bir yaklaşımla toplumun önemini abartır ve insan hayatına yalnızca toplum vasıtasıyla bir gerçeklik bahşedildiğini ve buyrulduğunu iddia eder; diğer bir taraftan toplumun yalnızca, gözlemcinin tek tek var olanların gerçekliklerini, ağaçların ve derelerin, evlerin ve çayırların 'bir manzara' olarak betimlenmesi gibi, sonradan bir araya getiren soyut bir kavram olması gerektiği savunulur.¹²⁷ Bu tartışmaya göre her durumda da toplumun bir gerçeklik olduğunu belirten Simmel toplumun doğasına yönelik kendi anlayışını şöyle açıklar:

'Parçacıkların birbirlerine uyguladıkları enerji etkilerinin maddeye tek tek 'nesnelere' sayısızlığı olarak bulduğumuz biçimleri kazandırması gibi, insanın içinde bulunduğu ve onu kendinden çıkararak diğerlerine yönelten itkiler ve ilgiler, aracılığıyla yan yana mevcut varlıkların salt adetinden bir 'toplum' un olduğu bir araya gelme biçimlerine neden olur... Bu şekilde ima edilen konstelasyonun¹²⁸ içinde ya da içinden, biçim verilmiş gerçekliklerden biçimlerini çekip çıkaran ve kendi

---

¹²⁷ Georg Simmel, *How is Society Possible?*, 372

¹²⁸ Ruh biliminde 'aynı konu veya ilişki üzerine farklı fikirler grubu' olarak açıklanan, aynı zamanda 'takım yıldızı' anlamına gelen 'Konstellation' kelimesinin karşılığıdır. Bkz: Raymond J. Corsini, *The Dictionary of Psychology*, 211

*gerçekliğini geride bırakan sanatın ve oyununkine karşılık gelen, özel bir sosyolojik yapı gelişir.*¹²⁹

Simmel' in çizdiği çerçeveye toplum bölünmez bir bütünden ziyade öğeleri arasında beliren tertip yönlerinin ve anlamlarının toplamından oluşur, bu sebeple (insanlar arası) ayrı ayrı ilişkilerin toplum içinde zuhur etmelerinden önce o 'toplum' un var olmak zorunda olduğu söylenemez ve düşünmemizi bu ilişkilerin ötesine götürdüğümüzde ise toplumdan eser kalmaz.¹³⁰ 'İnsan... tüm varlığıyla... diğer insanlarla etkileşim içinde yaşaması yönüyle belirlenmiştir'¹³¹ ve bu yüzden sosyolojinin temel sorunu 'toplumsallaşma biçimleri' ne yönelik soruları ortaya koymaktır. Bununla birlikte 1908 yılında yayımlanan 'büyük' *Soziologie* yapıtı insanların toplumsallaştığı ilişkileri ve biçimlerle, bireylerin ilgi ve çıkarları temelinde 'bir birliğe kaynaştıkları ve (o birliğin) içinde bu ilgi ve çıkarlarını yerine getirdikleri sayısız türde gerçekleşen biçime yönelik bir çalışmadır.¹³² Eğer sosyolojinin hususi ve ayrı bir öneme sahip olması gerekiyorsa, bu bilimin sorunları sosyal hayatın içeriklerine değil, 'toplumsal' özel bilimlerden ele alınan içeriklerin ötesine geçmesine olanak veren forma yönelmelidir ve bu yüzden toplum biliminin konusu insanların yan yana, birbirleri için ve birbirleriyle var oldukları biçimler ve yollardır. Zira bu sosyalizasyonların uğruna gerçekleştikleri iktisadi ve sosyal, dini ve cinai, siyasal ve etik gibi amaçlar diğer bilimlerden incelenir.¹³³ Toplumsal diğer bilimlerin insan ilişkilerinin farklılaştıkları yönleri ve ayrı ayrı içeriklerini konu edinirken, yeni kurulan sosyoloji bilimi insanların uğruna bir araya geldikleri başkaca amaçlar yerine bu fenomenlerde ortak olanı soruşturmalı ve genel olarak insanların bir arada varoluşlarının bir biçimiyle bu türden birlik biçimlenmelerinin yasalarını ve

---

¹²⁹ Bkz. (127), SIMMEL, 372

¹³⁰ Georg Simmel, *The Sociology of Sociability*, 255

¹³¹ Georg Simmel, *Grundfragen der Soziologie*, 16

¹³² Otto Gerhard Oexle, *Kulturwissenschaftliche Reflexionen über soziale Gruppen in der mittelalterlichen Gesellschaft: Tönnies, Simmel, Durkheim und Max Weber*, 128

¹³³ Georg Simmel, *Persistence of Social Groups*, 666

türlerini keşfetmelidir.¹³⁴ Farklı içeriklerden çok ortak biçimi hedefleyen bu türden bir ilgiye ve yönetime örnek olarak 'Gizliliğin ve Gizli Topluların Sosyolojisi' makalesine bakılabilir:

*'... Bu ilişki içerisinde bu biçimler mahrem birlikler sosyolojisi için en büyük öneme sahip evrensel sorunlardır. Kişiliklerin birbirlerinden ayrı varlıklarını tamamen aksine seçik bir kayıtsızlığa terk ettiği bir ilişkide azami karşılıklılığın uygulanıp uygulanmadığı... (gibi) sorularla karşılaşırız. Bu oran soruları başlangıçta yalnızca başka bir soruyla yanıtlanır: başkasına karşı ihtiyatın ya da saygının başladığı sınır nasıl çizilir?'*¹³⁵

Var olmaya başladıktan sonra bir topluluğun devamlılığı özel hayati bir güç, bütünleşmiş bir kaynağa sahip olma sebatı beyan ediyormuş gibi görünse de sosyal doğanın ayrı ayrı ve çok katmanlı, parça halinde süreçlerinin bir derlemesinin sonucu ya da özetidir ve amaç bu ayrı ayrı ve çok katmanlı, parça halinde süreçleri araştırmaktır.¹³⁶ Yakın anlayışa göre özgün topluluğun ya da on ya da yüzyıllar boyunca mevcudiyeti devam ediyor olabilen bir kurumun tek bir üyesinin artık var olmadığı, olayların zamansal düzenin mekansal düzenle bir kıyaslama sunduğu durumlarda bireylerin yan yana var olmaları, yani birbirlerinden ayrı olmaları koşulundan sosyal bir birlik kurulur; hatta insanların mekansal olarak birbirlerinden ayrıldıkları bu durumda inceleme topluluğun bir araya gelmesini sağlayan ya da kurumun oluşmasını sağlayan amaç ve çıkar ne olursa olsun, bölünmelerine neden olan mesafenin ötesine geçerek devam ettirilen aralarındaki karşılığın üzerinde durur, çünkü karmaşık varlıkların birliği

---

¹³⁴ A.g.y.

¹³⁵ Georg Simmel, *The Sociology of Secrecy and of Secret*, 469

¹³⁶ Bkz. (133), , SIMMEL, 667

öğelere ait, kuvvetlerin karşılıklı uygulanmasıyla üretilen yakınlık derecesini imler.¹³⁷

Peki, sosyolojinin insanların bir araya gelmelerinin içeriğini araştıran diğer toplumsal bilimlerden ayrılmasına imkan verecek sosyal biçimler üzerine soyut düşünme nasıl gerçekleşir? İnsanların bir araya geldiği tüm durumlar belirli amaçlarla şekillenmişse, ilkeleri belirleyebilmek için genel olarak bir araya gelme durumunu bu türden bir birliğin çeşitli özel hedeflerden nasıl yalıtılabilir?¹³⁸

‘Oldukça farklı hedeflere yönelik bir araya gelme durumlarını toplayıp onlarda ortak olanı soyutlayarak. Bu yolla peşine düşülen amaçlarda görülen ve toplumların etrafında kurulduğu farklılıklar altasıralanır ve sosyal biçim, tek başına, ortaya çıkar. Böylece hareketlerin biçimlenmesi gibi olgular, ‘ekoller’ ya da partiler sanat dünyasında olduğu gibi siyasette, sanayide ve dinde de gözlemlenir. Eğer tüm bu durumların amaçlarındaki ve çıkarlarındaki çeşitliliğe rağmen onlarda ortak olanı araştırırsak bu türden topluluklaşmaya özgü yasalara ulaşırız. Aynı yöntem bize tahakküm, astlık,

---

¹³⁷ Bkz. (133), , SIMMEL, 667. Simmel’ in görüşlerine benzer bir yaklaşıma Fransız sosyolog ve felsefeci Maurice Halbwachs’ ın (1877 – 1945) kendi ‘Kolektif Bellek’ kuramında da rastlanır: “Kolektif belleğe karşıt olarak bireysel hafıza anıların hatırlanması ve yeniden tanınması için zorunlu ve yeterli bir koşul mudur?.. eğer ilk anı ortadan kalktığında onu hiçbir biçimde bulmamız mümkün olmuyorsa bunun nedeni uzun zamandan beri bu anıyı belleğinde saklayan topluluğun parçası olmamızdan kaynaklanır. Bize hatırlattıkları anıların ortak bir temelde yeniden kurulması için belleğimizin diğerleriyle ilişkisini kesmemiş olması ve biri ve diğeri arasında yeterince temas noktası bulunması gerekir... Çünkü (ortak veriler ve kavramlar) karşılıklı olarak birinden (bireyden) diğere geçerler ve bu aynı topluluğun parçası oldukları ve olmaya devam ettiklerinde mümkündür... Eğer (bireyler topluluktan) şimdi ayrılırsa eski düşüncenin tüm içeriğini aralarından hiçbiri yeniden üretemez. Eğer şimdi bu gruplardan ikisi ilişki içine girerse (temasta bulunursa), özellikle de birbirlerini anlamak, anlaşmak ve karşılıklı olarak birbirlerini doğrulamak için eksikliğini duydukları şey yaşamın bu geçmiş hatıralardır.” Maurice Halbwachs, **La Mémoire Collective**, 60-63. Özgün çeviri Derya Fırat’ a aittir.

¹³⁸ David Frisby, **Georg Simmel Critical Assessments**, 83

*hiyerarşinin oluşumu, iş bölümü, rekabet vb. konuları inceleme olanağını sağlar.*¹³⁹

Yalnız bu noktada Theodore Abel' in meşru itirazına kulak vermek gerekir. Abel, diğer görüşlerinin üstünü örtüp ve özellikle de somut çalışmalarında örneklendirdiği sürecin doğasını görmezden gelip yalnızca bazı görüşlerine vurgu yaparak elde edilen yüzeysel bir destekle Simmel' in, geometri ve dil bilimdekine benzer şekilde sosyolojik verilerin *biçimsel* çözümlemesini savunduğunun savlandığına işaret eder ve Abel' e göre Simmel' in çalışmasına yönelik en büyük yanlış anlamalar görüşlerinin biçimcilik ya da biçimsel sosyoloji adı altında toplanmasından kaynaklanır.¹⁴⁰ Abel bu yanlış anlamaya Simmel' Simmel tarafından yapılan biçimsel ve biçimsel olmayan toplumsal bilimler ayrımının neden olduğunu belirtir¹⁴¹ ve şu hatırlatmada bulunur:

'Bu üç kelimenin (forms – of – sociation/ toplumsallaşma biçimleri) birbirlerinden ayırlamayacağına dikkat etmek gerekir, çünkü Simmel bu anlamda biçimlere değil belirli bir içeriğin, yani toplumsallaşmanın biçimine göndermede bulunur. Toplumsallaşma biçimleri yerine 'karşılıklılık modları' ya da 'karşılıklı ilişkiden doğan etkileşimlerin türleri' nden bahsedebilirdi. Örüntü/ kalıp, yapı, tip, hatta sosyal süreçler Simmel' in 'biçim' ine uygun denklendir. Simmel' in 'biçimcilik' i çağrıştırmaması, en basit haliyle, yaptığı katkının önemli mahiyetinin yakından incelenmesinden çok Simmel' in 'biçim' e yönelik tesadüfi kelime tercihinin sonucuymuş görünür.'

---

¹³⁹ A.g.k., 83

¹⁴⁰ Theodore Abel, **The Contribution of Georg Simmel: A Reappraisal**, 476

¹⁴¹ A.g.k., 476

Tüm külliyatı 'biçimcilik' in ve yalnızca biçimi öne çıkararak bir metod anlayışının altına yerleştiren, Simmel' in çalışmalarına yönelik bu indirgeyici ya da 'kısmi' bakışa yönelik bir başka itiraz da Alman sosyologun insan ilişkilerini açıklama çabası içeren incelemelerinde 'çıkartma' kavramına verdiği kilit role değinilmesiyle yükselir. Zira Simmel' in toplum bilim üzerine temel eseri *Soziologie* (1908) önemli bir çıkartma çözümlemesi içerir; kitabın esas kuramsal kısmında Simmel sosyolojik bir çıkartma çözümlemesinin nasıl olması gerektiği sorununa değinir ve çıkartma çözümlemesinin sosyoloji için neden vazgeçilmez bir unsur olduğunu açıklarken çıkartmaların insanları sosyal ilişkiler oluşturmaya ve yalnızca bu sosyal ilişkiler aracılığıyla ifade edilebileceklerinin altını çizer, ki bu yönüyle Simmel' in çalışmaları hala fazlasıyla keşfedilmemiş durumdadır.¹⁴²

*'Toplumsallaşma sayısız yolla gerçekleşen ve bireylerin birlikte bir birlik oluşturdukları ve içinde çıkartma ve ilgilerinin gerçekleştiği biçimdir. Duyumsamayla ilgili ya da düşüncel, anlık ya da kalıcı, bilinçli ya da bilinçsiz, nedensel ya da ereksel çıkartmalarının temelinde bu türden birimler oluştururlar.'*¹⁴³

Aslında bu tartışmaların ışığında Simmel' in toplumsal ilişkilerin biçim ve içeriklerine dair ayrımını 19. Yüzyıl sonlarında Alman üniversitelerinde *devlet bilimlerinin*¹⁴⁴ tekelindeki toplum kavramını yeni bir disiplinin temeline yerleştirme çabasında karşılaşılan zorluklar bağlamında değerlendirmek

---

¹⁴² Richard Swedberg, *Principles of Economic Sociology*, 21

¹⁴³ Georg Simmel, *Soziologie. Untersuchungen über die Formen der Vergesellschaftung*, 24

¹⁴⁴ Özgün adı 'Staatswissenschaften' olan bu kavram devlet yönetimini ve anlayışını kapsayan farklı disiplinlerin – hukuk, siyaset, tarih, (ulusal) iktisat – bir araya geldiği bir alanı imler.

yerinde olacaktır.¹⁴⁵ Simmel' e ana sorun görünen 'sosyolojinin temelini ayrı bir bilim olarak biçimlendirme' nin de çözümü yine bu ayrımında bulunur, zira 'farklı içerik ve amaçlara sahip toplumsallaşma olgularının bir toplum biçiminde, bireylerin ortaklığı ve karşılıklılığı şeklinde gerçekleşmesi özel bir bilimsel düşünmenin konusunu oluşturur'.¹⁴⁶ Bu özel bilimsel düşünmeden bir toplum bilimin türetilmesi için önce toplumsal hayatın karmaşık görünümünden bu biçimleri soyutlamak ve sonrasında bu soyutlanan biçimleri açıklamak gerekir, çünkü 'o içerikler tarihsel ve sistematik özel bilimler tarafından zaten ele alınırken' insanlar arası ilişkiler biçimsel yönleriyle belirli bir bilimin konusu değildir; 'oysa bu türden bir bilim ilk defa toplumu toplum yapan şeyi, yani tarihsel yaşamın bütünlüğünü, açıkça gösterebilecektir'.¹⁴⁷

İşte bu türden yeni bir disiplin oluşturma ve bu disipline ayrı bir alan açma çabasını ve diğer bilimlerde çoktan ele alınmış, etrafında şiddetli tartışmaların döndüğü 'toplum' kavramıyla Simmel' in yollarını ayırmasını kesişen noktalar olarak yorumlamak gerekir. Keza yeni bir bilimi sağlam temeller üzerine oturtabilmek uğraşında, mevcut bilimlerin içeriğe dair farklı görünümüne vurgu yaparak temellük için uğraştıkları bir nesneyi tin ve devlet bilimlerinin tekelindekine benzer bir metodolojik biçimle sahiplenmek boşa atılacak bir adım olacaktır. Bu koşullar altında Lichtblau' a göre, siyaset, hukuk, din ve kültür gibi toplumun tek tek alanları hali hazırda oluşmuş veya oluşan tin ve devlet bilimleri tarafından mütemediyen inceleniyorsa, Simmel için sosyolojiyi ayrı bir alan olarak açma çabasında bir olanak kalır; 'bu farklı alanların özel toplumsal fenomenler olarak hangi özellikleri sınır dışında bıraktıkları' sorusunu ortaya atmak.¹⁴⁸ Soru farklı şekilde sorulursa, bu tek tek

---

¹⁴⁵ Klaus Lichtblau, **Studien zu Gemeinschaft und Gesellschaft (Klassiker der Sozialwissenschaften)**, 11

¹⁴⁶ Georg Simmel, **The Number of Members as Determining the Sociological Form of the Group**, 1

¹⁴⁷ A.g.m., 2

¹⁴⁸ Bkz. (145), LICHTBLAU, 29

toplumsal alanlar hususi, içeriğe dair bakış açılarından yola çıkılarak yorumlanmak yerine biçimle ilgili olgudan hareketle açıklanmalarından kaynaklı yeni bakış açılarına izin verip vermeyecekleri araştırılırsa ne olur?

Böylelikle Simmel' in toplumsal alanları inceleyen yeni bir disipline yer açma çabasında içerikten ziyade biçim üzerine yaptığı vurgu bu disipline bağımsız bir bilim olarak diğer bilim alanlarından ayrı bir yer bulma, bir sınır çizme çabası bağlamında okunduğu takdirde Simmel' in çalışmaları dahil olduğu tarihsellikten de kopartılmadan ve indirgemeci bir mantığın çelmesine yakalanmadan bir öz bulunarak açıklanabilir. Toplum kavramına ilişkin yürütülen tartışmalara Simmel' in cevabına gelindiğinde, 'oldukça farklı hedeflere yönelik bir araya gelme durumlarını toplayıp onlarda ortak olanı soyutlama' ya dayalı yöntemle bağlı olarak 'toplum' un da bir soyutlama olduğu düşüncesiyle karşılaşılar. Toplumsal bir 'bütünden' de ancak parçaları arasındaki bir etkileşim anlamında bahsedilebilir. Keza 'organik bir yaşam bütünlüğünün işlevlerinden biri ya da diğerleri sona erse de, yani parçaları arasındaki karşılıklı ilişki sona erse de bu bütünlük mevcut olabilir, ama bütün işlevleri sona ererse var olamaz, çünkü 'yaşam' bu cismin atomları arasında karşılıklı uygulanan güçlerin toplamından başkası değildir'. Oluşumları bireyler toplamından bir sosyal topluluk yaratan ilişkilerin toplamıyla toplumun özdeş olması (s.158), toplumun bu ilişkilerin toplamına verilen bir 'isim' olduğu anlamına da gelir, yani 'toplum' tek tek var olan ilişkilerin bir toplamından çıkarsanan, bu bütünlüğü imleyen bir soyutlamadır. Ya da bir başka deyişle yaşam dünyalarının heteronom var oluşlarına ait deneyimler toplum kavramıyla sarılır, destelenir.¹⁴⁹ Toplumun bu ilişkilerden ayrı bir varlığının konusunu açmak yalnızca düşüncede var olan genel bir kavramdan 'bağımsız görünen tarihsel bir gerçeklik' miş gibi söz etmek olur.¹⁵⁰ Lichtblau bu 'nominalist' tehlikeye karşı, Simmel' in 'toplum' dan bilhassa işlevsel bir

---

¹⁴⁹ Erwin K. Scheuch, **Sozialer Wandel: Theorien des sozialen Wandels**, 103

¹⁵⁰ Bkz. (145), LICHTBLAU, 31

şey anlamda bahsetmeyi ve oluşabilecek yanlış anlamaları önlemek için bu kavramın yerine mümkün olduğunca *toplumsallaşma*' yı ikame etmeyi önerdiğini belirtir; Simmel için toplumda olmak toplumsallaşmak, toplumun bir parçası olmak ve böylece kendi için olmaktan bir parçayı kurban etmek haliyle aynı anlamı taşır. Simmel bireylerin esas çıkar ve güdülerinin yalnızca belirli biçimde 'toplumsallaştıkları' ölçüde sosyolojik incelemenin nesnesi olabileceğini var sayar ve böylece kendinde insanların değil, sadece *toplumsallaşmış* insanların Simmel' in sosyolojik temaşa usulünün içine taşıdığı sonucuna varılır.¹⁵¹ Lichtblau' un sözleriyle bu tartışma toparlanırsa;

*'Bu açıklamalardan biri Simmel' in sosyolojik araştırma alanına sınır belirleme denemesi ilk adımda felsefi geleneğin hattındaki sosyolojiye 'kesin bilim' olarak yüzyıl dönümünün alman üniversiteleri bölümler kanonunda döneminde hala ihtilafı yerini sağlamak ve korumak gayesini izlediği yönündedir. Wilhelm Dilthey tarafından 1883 tarihli 'Tin bilimlerine Giriş' te 19. Yüzyılın spekülatif tarih felsefesine ve sosyolojisine getirilen eleştiriyi dikkate alır ve bu yüzden sosyolojinin alanını geleneksel tin ve devlet bilimleri karşısında kendi için hiçbir özel nesne alanı talep etmeyen ve geometriye benzer şekilde 'insanlık tarihinin bütünlüğü' nden salt 'biçimsel tarihsel moment' i soyutlayan 'toplumsallaşma biçimleri' öğretisi olarak belirler... Simmel bu saf biçime dair nesne belirlenimi denemesiyle sosyolojiye kültürün, sanatınki gibi kişisel kimliğin bütün sorun alanını dışlayan ve felsefe, psikoloji ve estetik gibi diğer disiplinlere bırakan bağımsız bir bilim statüsü vermeyi ister.'*¹⁵²

---

¹⁵¹ A.g.k., 62

¹⁵² A.g.k., 99

Mübadelenin toplumsal hayatta gerçekleşen sonsuz sayıdaki ilişkiye biçim verme işlevi sayesinde insan yaşamı sadece anlam kazanmaz, 'daha renkli' olur, yani farklılaşır, karmaşıklaşır¹⁵³, çünkü bireysel ve bireyler arası yaşam mübadele ilkesine göre işler:

*'...Ancak bu ediminlerin kendisi mübadelenin şemasına göre gerçekleşir; en alçak ihtiyaçların karşılanmasından en yüksek anlıksal ve dini metaların temellüğüne kadar bir değer elde etmek için her zaman ortaya bir değer koymak zorunludur'*¹⁵⁴

---

¹⁵³ Bkz. (13), PAPILLOUD, 162

¹⁵⁴ Bkz. (4), SIMMEL, 37

3. GÖRELİLİK VE DEĞER

Bu bölüme György Lukács' ın Berlin' de tanıştığı Simmel' i Claude Monet' ye benzetmesi üzerinde durarak ve Lukács' ı bu benzetmeye iten nedenleri araştırarak başlamak yararlı olacaktır. Lukács 1906 ve 1909 – 1910 yıllarında Berlin' de okurken o yıllarda Berlin Üniversitesi' nde felsefe ve sosyoloji dersleri veren Simmel' le tanışır.¹⁵⁵ Düşünce hayatını yakından takip etme şansı bulduğu Simmel' i izlenimciliğin kapsayıcı biçimleri ve bölünmemiş sistemleri ilkesel olarak reddetmesi ve izlenimci bakış açısından hareketle sistematik düşüncenin hayatın çabuk ve sık değişen temel niteliğini, çok türeliliğini ve çok sesliliğini bozması ve ihlal etmesi üzerinden Monet' ye benzettigi savunulabilir.¹⁵⁶ Ancak bu türden genel bir kavramsallaştırmanın dışına çıkarak da Simmel' in değer ve toplum üzerine tezlerine bakarak hangi nitelikler açısından izlenimci bir ressama benzetilebileceğinin ipuçları ortaya konulabilir.

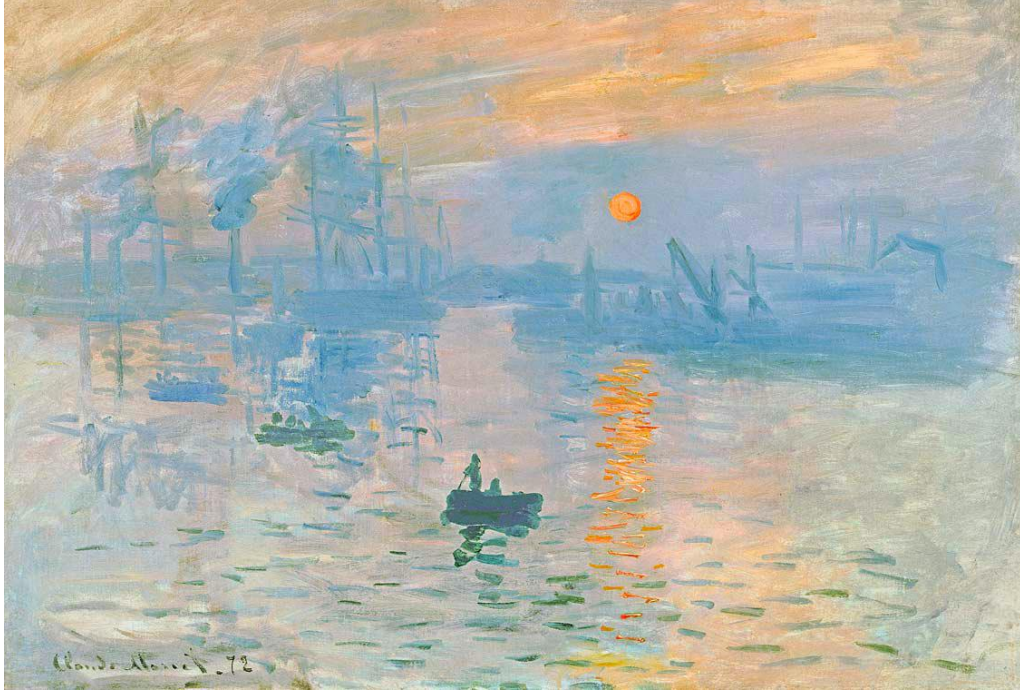
3.1. İzlenimci Dünya Resmi

Her ne kadar adını Claude Monet' nin *İmpression: Soleil Levant* (İzlenim – Gündoğumu) adlı eserinden (Resim 3.1) alsada aslında

---

¹⁵⁵ 1906 yılında Simmel' in Berlin Üniversitesi' nde verdiği 'Mantık ve Çağdaş Felsefe Sorunları' dersinde tutulmuş Lukács' a ait notlar 2011 yılında 'Sanat Sosyolojisi' notlarıyla beraber 'Notes on Georg Simmel' s Lessons' başlığıyla kitaplaştırılmıştır.

¹⁵⁶ Bkz. (111), SIMMEL, Ed. Guy Oakes, 84. Benzer bir bağı David Frisby de kurar: 'İzlenimcilik katı biçimleri ve sistemleri reddeder. Eksiksiz, bütün bir düşünce sistemi oluşturmaya ya da 'hayatın zenginliğini' ifade eden o parçacıkların ve öğelerin önünü kesmeye gönülsüzdür.' Frisby, **Simmel and since: Essays on Georg Simmel' s Social Theory**, 93

Resim 3.1. Claude Monet, *Impression: Soleil Levant* (İzlenim – Gündoğumu)

akıma 'izlenimcilik' adının yakıştırılması ve bu adın dolaşıma sokulması bir taşlamaya, aşığılamaya dayanır. Kendisi de manzara resimleri yapan ve bu resimleri 1835 ve 1861 yılları arasında *Salon'* da sergilenen Louis Leroy, 32 sanatçının katıldığı bir sergi üzerine kaleme aldığı hicivli yazısının¹⁵⁷ başlığını Claude Monet' nin sergide yer alan eserinden yola çıkarak 'İzlenimcilerin Sergisi' koyar ve bu sergiye katılan sanatçılar o tarihten sonra bu isimle anılır.¹⁵⁸ Sanat tarihçileri tarafından 'izlenimcilik' akımı içerisinde değerlendirilen bu ressamların müşterek bir kategori altında toplanmalarına sebep olarak eserlerindeki biçimsel benzerliklerin yanı sıra bir içerik ortaklığı

¹⁵⁷ Leroy *Le Charivari'* deki yazısında sergiyi gezen bir sanatçının diğer izleyicilerle girdiği diyaloglar üzerinden sergide yer alan eserleri 'tamamlanmamış', 'çirkin', 'biçimsiz' bulunduğunu aktarır. Yazının son bölümünde sergiyi gezen sanatçı el çırparak ve dans ederek şarkı söylemeye başlar: "Hey! Ho! Ben gezintiye çıkmış bir izlenimim, ben intikam alan bir palet bıçağıyım!" Louis Leroy, **The Exhibition of the Impressionists**

¹⁵⁸ Charles Harrison, Paul Wood ve Jason Gaiger, **Art in Theory, 1815-1900**, 573

da sayılabilir. Söz gelimi bu ressamaların arayışı içinde buldukları daha modern bir ifade, görsel izlenimin dolaysızlığına çok değer vermelerine ve stüdyolardan çıkarak manzara ve şehirde geçen hayatı resmetmelerine neden olmuştur.¹⁵⁹ Özellikle Chevreul, Helmholtz, N. O. Rood gibi dönemin tanınmış fizikçilerinin ışık üzerine çalışmaları ve kimyasal pigmentlerin keşfedilmesi doğadaki renklerin çeşitliliğine olan hassasiyetlerini artırmış ve çalışabilecekleri yeni renkler sunmuştur.¹⁶⁰ İdealist, geometrik biçimlere başvurmayan izlenimciler çok sayıda düzensiz dokunuşun bir araya getirilmesiyle, uzaktan bakıldığında yaşayan bir varlık izlenimi veren, canlı titreşen vuruşlara sahiptir ve bu tutumlarına bağlı olarak resimleri ışık ve renk konusunda birer titiz çalışmadır.¹⁶¹

Dönemin optik ve renk kuramlarındaki yeniliklerin yanı sıra renk deneyiminin kaynağı olarak açık hava ışığında çalışmaları sonucunda bir nesnenin fiili renginin, görüldüğü ışığın niteliği, diğer nesnelere oluşan yansıma ve renklerin yan yana koyulmasından üretilen etkileri tarafından belirlendiği bilgisine ulaşmış ve büyük alanlarda tamamlayıcı renkleri yan yana kullanarak birbirlerini güçlendirmelerine, gölgeleri siyah veya gri olarak betimlemektense yansımaların veya diğer koşulların belirlediği renklerden mürekkepmiş görünmelerine izin vermek gibi metotların yanı sıra renkleri palette karıştırmak yerine tualin üzerinde yan yana kullanarak belirli bir uzaklıktan bakıldığında izleyicinin gözünde renklerin eriyip birbirleriyle kaynaşmalarına bağlı olarak çok daha yoğun bir renk tonu, görünüş oluşmasını sağlamışlardır.¹⁶² İki renk arasında oluşan titreşimler sayesinde, seyredene mor görünecek mavi ve kırmızı renkleri yan yana koydukları küçük fırça vuruşları gibi karakteristik yöntemleriyle ışığın titreyen niteliğini tam

---

¹⁵⁹ Kleiner, Fred S, Christin J. Mamiya, **Gardner' s Art Through the Ages Twelfth Edition Volume II**, 869

¹⁶⁰ A.g.k., 869-870

¹⁶¹ Maurice Sérullaz, **Empresyonizm**, 18

¹⁶² Bkz. (158), KLEINER, MAMIYA, 855 ve Bkz. (161), SÉRULLAZ, 16-17

haliyle yakalamış ve olağanüstü biçimde göz alıcı etkilere ulaşmışlardır.¹⁶³ Camille Pissarro' nun (1830 – 1903) oğluna yazdığı bir mektupta yer verdiği 'modern duyarlıklarımızla doğaya samimiyetle yaklaşmalıyız' sözleri şair Jules Lafourge' un (1860 – 1887) izlenimciler üzerine kaleme aldığı 'izlenimci doğayı olduğu gibi görür ve teslim eder, yani tamamiyle rengin titreşimi içinde' eleştirisinde karşılığını bulur.¹⁶⁴ İlk sergileri sonrası gösterilen olumsuz tepkilere karşı izlenimcilerin eserlerinde çizgi yerine renklerin titreşimleri ve kontrastları tarafından biçimin belirlenmesi, renklerin ışık zerrelere gibi her yöne doğru dans eden binlerce küçük fırça vuruşu kullanılması ve bunların izlenimin tümü için bir hayati bir rekabet içinde bulunması, ışığı her şeyin üzerini kaplayan bir ölü beyazlık değil zengin prizmatik bir ayrışımın binlerce titreşen canlı renklere sahip görülmesi gibi özellikler Lafourgue' un eleştirilerinde olumlu karşılanır.¹⁶⁵

Pissarro' nun işaret ettiği doğaya samimi bakış ve modern duyarlığın ne menem bir şey olduğunu ve Lafourgue' un 'bir manzaranın karşısında on beş dakika kalınsa bile çıkan iş firari gerçekliğin gerçek bir karşılığı olamaz' yorumunun nasıl bir gerçeklik tasavvuruna dayandığını anlayabilmek için Ernst Mach' ın (1838 – 1916) düşüncelerini incelemek gerekir.¹⁶⁶ Fizik, fizyolojik psikoloji ve özellikle de bilim felsefesi alanlarında oldukça etkili olmuş ve iz bırakmış¹⁶⁷ Mach, Newton Fiziği' ne getirdiği eleştirilerle Einstein' ın da işaret ettiği biçimiyle Görelilik Kuramı' nın öncüsü ve bilim felsefesinin kurucusu sayılmaktadır.¹⁶⁸ Bu nedenle de dönemin ruhunu zihinde canlandırabilmek adına önemli bir figürdür. Newton – Galileo Fiziği' nin yeni olguları açıklamakta yetersiz kaldığı, özellikle optik alanında geliştirilen

¹⁶³ A.g.k.lar, 870 ve 16-17

¹⁶⁴ Moshe Barasch, **Theories of Art: From Impressionism to Kandinsky Vol. III**, 65

¹⁶⁵ Ag.k., 55, 65

¹⁶⁶ Helen Gardner, Fred S. Kleiner ve Christin J. Mamiya, **Gardner' s Art Through The Ages: The Western Perspective Twelfth Edition Volume II**, 715

¹⁶⁷ 'Viyana Çevresi' adıyla tanınan bilimsel topluluk çalışmalarına 1928 yılından itibaren Almanya' daki nasyonel sosyalist iktidar sebebiyle dağılına kadar 'Ernst Mach Topluluğu' adı altında devam etmiştir.

¹⁶⁸ John T. Blackmore, **Ernst Mach: His Work, Life and Influence**, 247 – 280

kuramların fotoğraf makinesi gibi pratik sonuçlarla yan yana 'ilerlediği' bir dönemde Mach fizik alanında gelişmelere bağlı olarak yeni bir felsefi anlayış ortaya koymuştur. Bu felsefi anlayışa göre bütün gerçeklik renk, ses, dokunma, sıcaklık, zaman, koku, mekan vb. özneye dünyayı bildiren duyum denenen elemanlar tarafından ortaya koyulur, ki duyular gerçeğin, varlığın en son ve en basit elemanlarıdır ve nesne, cisim renkler, sesler vb. gibi elemanların dışında var değildir.¹⁶⁹ Dolayısıyla da bütün gerçeklik bu duyuların, bu basit ve en son elemanların çeşitli kuruluşlarından meydana gelir.¹⁷⁰

Aslında Simmel bu türden bir nesne ve gerçeklik anlayışına ve doğa bilimlerinin analitik yönetime bağlı elde ettikleri başarının baskısı sonucu sosyal bilimlerde makro fenomenleri son tahlilde en küçük birliklerin devinim yasalarına geri götürme biçiminde izlenmeye çalışılan programa açık olduğuna dair bir izlenim bıraksa da bu ilkeleri ve tasarımı içselleştirdiği söylenemez,¹⁷¹ fakat toplum kavramına yaklaşımında özellikle Dilthey' in da etkisiyle benzer bir tutum içerisinde olduğunu gözlemleyebiliriz:

"...türdeş temel niteliğinden parçaların durumlarının, ilişkilerinin, dönüşümlerinin şu anda ortaya çıktığı bir toplum birliği yoktur, aksine öğelerin ilişkileri ve etkinlikleri oluşur ve onlara bağlı olarak birlikten evvala bahsedilebilir. Bu öğeler kendilerinde gerçek birlikler değildir; ancak daha yüksek soyut düşünceler tarafından bu şekilde ele alınırlar, çünkü her biri diğeriyle olan ilişkisinde türdeş biçimde etkinlik gösterir. Bu yüzden yalnızca kişilerin etkileşimleri toplumu tesis etmez, tüm

---

¹⁶⁹ İsmail Tunalı, **Felsefenin Işığında Modern Resim (Modern Resimden Avangard Resme)**, 18

¹⁷⁰ A.g.k., 19

¹⁷¹ Bkz. (145), LICHTBLAU, 30

bir topluluk da diğerleriyle beraber bir toplum meydana getirebilir.”¹⁷²

Benzer biçimde, Mach’ ın bütün gerçekliği özneye dünyayı bildiren renk, ses, sıcaklık, zaman ve mekan gibi duyum denen elemanlardan oluşmuş ve bu duyuları da gerçeğin en son ve en basit elemanları haliyle tasavvur etmesi gibi Simmel de nedenleriyle beraber daha önceki bölümlerde incelendiği şekliyle toplumun ve onu oluşturan öğelerin, daha doğrusu bu öğelerin bağlantılarının ilişkilerini kurgular.¹⁷³ Tekrara düşmeden şu sonuca varılabilir: Ernst Mach’ a ait ‘nesne, cisim, madde renkler, sesler vb. gibi elemanların dışında var değildir’ önermesine koşut biçimde, Simmel için toplum bireyler arasında vukuu bulan sayısız sosyal etkileşimin ötesinde bir varlığa sahip değildir.

Bunun yanındada, felsefe tarihinin temel kavramı ‘varlık’ söz konusu olduğunda, ‘duyum bize hiçbir zaman değişmeyen, daima kendi kendisi ile aynı kalanı, değişmeden kalan, var olanı değil, değişeni, olanı bildirdiği’ için Mach’ ın felsefesi bir varlık felsefesi değil, bir oluş felsefesidir ve madde, yani nesne özneye ait duyuların belli bir düzeni meydana getirecek şekilde birleşmeleri sonucu çeşitli düzenleri ortaya çıktığı bir sentezden ibaret olur.¹⁷⁴ Bu kavrayışa bağlı olarak Mach dünyanın, duyuların salt bir toplamından öte duyuların işleve dair bağılıklarının bir toplamı olduğu sonucuna varır. Böylece Tunalı’ nın da işaret ettiği gibi varlık duyum denen elemanların niceliğe bağlı bir toplamı olmaz, ama elemanların matematik anlamında işlevsel bir yekunu olur. Yani nesne duyum karmanlarından, duyuların birbirleriyle olan bağılıklarından başka bir şeyi imlemez ve her şey bu

---

¹⁷² Georg Simmel, 1989, **Über soziale Differenzierung: Soziologische und psychologische Untersuchungen**, 131

¹⁷³ Bkz. 1.7 Mübadelenin İşlevleri Bölümü

¹⁷⁴ Bkz. (169), TUNALI, 20

duyumların birlikli bir akışından oluşur ve bu yolla hem özne hem de nesne birer töz olma niteliklerini kaybedip birbirlerine bağlı duyumlardan ibaret fenomenler, görünüşler halini alır.¹⁷⁵

3.1.1. Nedensellik Yerine Etkileşim

Mach'ın mekanik fiziğe ait 'neden' kavramını terk edip, görünüşlerin birbirine bağlılığını ifade eden matematik 'işlev' (*funktion*) kavramını kullanmaya başlamasının bir yansımasını Simmel'in 'neden' kavramına uzak duruşunda görülebilir. Şöyle ki, Galileo ve Newton'un görüşlerine dayanan modern fiziğini geçersiz kılacak bir kuramın henüz ortaya atılmadığı bir bilimsel ortamda Ernst Mach'ın ses ve ışığa bağlı farklı olgulara bakarak yeni gözlem ve deneylerden elde ettiği sonuçlar mekanik dünya görüşüne alışıya bir dünya algısı, bakış üretmektedir ve bu bakış modern fiziğin varlığına, nesneye ve cisme yönelik önermelerini paylaşmadan ayrımlı bir felsefi alt yapıya dayanır. 19. Yüzyılın ilk yarısından itibaren geçerliliği sorgulanmaya başlanan mekanik dünya görüşündeki kriz Ernst Mach'ın ardından Max Planck'ın (1858 – 1947) ve Albert Einstein'ın (1879 – 1955) tezleriyle de iyice derinleşir ve bu tezlerden 20. Yüzyılın başında farklı bir kuram ortaya çıkar. Lichtblau bu krizin nedeni olarak 'kısmen Planck ve Einstein tarafından geliştirilen ve bir tarafta temel nicelikler veya miktar, diğer tarafta madde arasındaki etkileşimlerin, neden – sonuç örüntüsüyle yeniden inşa edilemeyeceklerine yönelik temel moleküler fizik kavrayışı' nı işaret eder ve Mach'a göndermede bulunarak değişen moleküler fizik paradigmasıyla

---

¹⁷⁵ A.g.k., 40

beraber madde arasındaki etkileşimlerin temel bir görecelik anlamında 'olguların birbirlerine bağımlılıkları' biçiminde kavrandığını açıklar.¹⁷⁶

Aslında Ernst Mach' tan ve mekanik dünya görüşüne yönelik 19. Yüzyıla tarihlenen eleştirilerden önce de doğa biliminin ilgilendiği fenomenleri açıklarken nedensellik ilkesinin geçerliliğine yönelik kuşkular bulunmaktadır. Özellikle David Hume' un deneyci eleştirileri sonrasında Kant, bu ilkeyi ve doğa bilimi dahilinde nedensel bağlı açıklamaların geçerliliğini inceler ve hem doğa bilimleri hem de tın bilimleri etkileyecek önemli sonuçlara varır. Nedensel bağlara ait zorunluluğun ampirik olarak bulunamayacağı konusunda Hume' la hem fikir olan Kant, nedensel bağlara olanak sağlayan bir zorunluluğun kaynağı olarak duyuların değil, aklın gösterilebileceğini savunur.¹⁷⁷ Fenomenlerin zaman içinde var olmalarını belirleyen nedensellik ilkesi gözlemlenen fenomenlerin arasında var olan bir nitelikten ziyade akla aittir, çünkü zorunluluğun kendisi ancak duyular yoluyla elde edilmiş bir deneyim değil, bilmeyi olanaklı kılan saf bir kavramdır.

Kuşkusuz Kant' ın bu görüşleri yalnızca doğa bilimi alanında yankı bulmaz. Aklın, duyular yoluyla alınanları nedensel bir dizi halinde düzenlemesinin yanında, tarihsel bilgi söz konusu olduğunda, Dilthey' a göre başka kategorilerde iş başında bulunmaktadır. Söz misali, Sezar' ın Rubikon Nehri' nden geçişini tarihi bir olgu olarak kavrayabilmek için hem belirli fiziksel olguların hem de Sezar' ın niyetlerini, rakiplerinde uyandırdığı korkuları ve bu edimiyle ihlal ettiği kuralların bilincinde olmak gerekir. Yani bir tarafta bireylerini düşünceleri, korkuları ve emelleri, diğer tarafta Roma Anayasası ve politik durum bilinmelidir.¹⁷⁸ Ayrıca töz ve nedensellik

---

¹⁷⁶ Klaus Lichtblau, **Nedensellik mi Etkileşim mi? Simmel, Weber ve Yorumlayıcı Sosyoloji**, Çev. Jale Özata Dirlikyapan, 215

¹⁷⁷ Immanuel Kant, **Kritik der Reinen Vernunft**, 289

¹⁷⁸ Wilhelm Dilthey, **Dilthey Selected Writings**, çev. H. P. Rickman, 16

kategorileri Kant' in gösterdiği şekilde anlama yetisinin kendi kavramları olsa dahi akıl için tamamiyle berrak ve aşikar değildir ve ne duyu ne de anlığa ait ögelere ayrışamayan karanlık bir doğrulukları vardır, çözümlenmeleri sonuçsuz tartışmalara neden olmuştur.¹⁷⁹ Üstelik doğa bilimlerinde zaman, mekan ve düzenlenmiş nesnelere uygulanan kategorik parça – bütün bağıntısı insan bilimlerinde 'parçaların bağlı olduğu bir bağ'¹⁸⁰ a dönüşür¹⁸¹ ve nedensellik hiçbir zaman bu bağı üretmez; sosyali tesis edebilmek için yaşam, değer ve yapıp etmelerdeki ve acı çekmedeki anlam her daim işin içinde olmalıdır.¹⁸² Sonuç olarak Dilthey, nedensellik doğa bilimlerine uygun bir kategori olduğunu, fakat tarihte zorunlu sebep ve sonuç bağıntısı 'mücadele ve acı çekme, etki ve tepki' bağıntısına dönüştüğünü savunur.¹⁸³

Bu noktada bir 'kriz' in görünürlük kazanmış olması niteliğiyle benzer bir döneme, Orta Çağ' ın doğayı temaşa¹⁸⁴ tutumunu bir kenara bırakıp ona egemen olmaya çalışan insanın sahneye çıktığı, 'Kozmosun Yunan düşüncesince keşfedilişinden bu yana insan düşüncesinin – en büyük devrimi değilse de – en büyük bilimsel devrimlerden birine'¹⁸⁵ sahne olan 16. Yüzyıla değinmek gerekir. Zira 16. Yüzyıl, pozitivist veya bu paradigmaya karşı çıkan bilim tarihçilerin altını çizdiği şekliyle, modern fiziğin ve mekanik dünya görüşünün temellerinin atıldığı bir dönem olarak bilimin de dışına taşarak hayatın farklı alanlarına da yayılan düşünsel bir dönüşümü içerir. Hiç kuşku yok ki Orta Çağ' ın bilmeye yönelik anlayışından çok daha yoğun biçimde *praxis*' e vurgu yapan modern bilim – ve Descartes' la beraber modern

---

¹⁷⁹ Wilhelm Dilthey, **Introduction to Human Sciences**, ed. Rudolf A. Makkreel, Frithjof Rodi, 233

¹⁸⁰ 'Bağ' kelimesine 'nexus' kavramının karşılığı olarak yer verilmiştir.

¹⁸¹ Wilhelm Dilthey, **Formation of the Historical World in Human Sciences**, ed. Rudolf A. Makkreel, Frithjof Rodi, 219

¹⁸² Wilhelm Dilthey, **Introduction to Human Sciences**, ed. Rudolf A. Makkreel, Frithjof Rodi, 451

¹⁸³ Bkz. (181), DILTHEY, 219

¹⁸⁴ 'Temaşa' karşılığı ile Antik Yunan biliminin en önemli etkinliği *theoria*' ya için eski bir anlam vurgulanmaya çalışılmıştır. Grekçe eski bir kullanıma göre *theorein* fiiline antik Olimpiyat Oyunlarını takip etmek üzere şehir devletlerce gönderilen temsilcilerin yalnızca seyirden oluşan bu etkinliğini açıklamak için başvurulmuştur.

¹⁸⁵ Alexandre Koyré, **Bilim Tarihi Yazıları**, Çev. Kurtuluş Dinçer, 153

felsefe – Aristoteles fiziğinin bir türden yorumunu barındıran Orta Çağ fiziğinden de kesin bir kopuşa, ayrılığa dayanır. Koyré *Bilim Tarihi Yazıları*'nda, adı dönemin bilimsel devrimine 'çözülmezcesine bağlı' Galileo Galilei'ye göndermede bulunarak aslında düşünsel dönüşümün altında Pitagorasçı – Platoncu gelenek ile Aristotelesçi gelenek arasındaki bir tartışmanın, yani varlığın yapısına ilişkin bir tartışmanın yattığını vurgular; bu yapı matematiksel midir yoksa değil midir?

Özünde bir anlama etkinliği sayılabilecek ve kuram oluşturmaya (theoria) yönelik Aristoteles fiziği 'kendi başına var olan' nitelediği doğan nesnelerin 'oluş – yok oluş', 'nitelik değiştirme', 'nicelik değiştirme', 'yer bakımından' değişimlerini¹⁸⁶ anlamak için birbirine indirgenemeyecek ve beraber iş gören dört ayrı nedene başvurur:

- *hyle, ex hou, materia*: Latince çeviri metinlerinde *causa materialis* olarak geçen nesne 'ne' ise 'ne' yden yapılaşsa ise ona, maddeye bağlı neden; bronz heykel örneğinde heykelin yapıldığı 'bronz'.
- *Arche tes kinosos*: Orta Çağ metinlerinde *causa efficiens* biçimini alan, hareketin başlangıcının kaynağı, devinim (*kinesis*) nereden başladıysa 'o' nu imleyen neden; bronz heykelin heykeltıraşı, sağlıkla ilgili olarak doktor.
- *eidos, paradeigma*: Latince *causa formalis* ile karşılanan, nesnenin tanımıyla ortaya çıkan biçime bağlı, ne sorusunun cevabını veren neden; aynı örnekte heykelin biçimi.

---

¹⁸⁶ Aristoteles, **Fizik**, çev. Saffet Babür, 237

- *Telos, to hou heneka*: madde ne için ise 'o', ereksel neden, Latincesi *causa finalis*; beden hareketleri ya da yürüyüş söz konusu olduğunda sağlık.¹⁸⁷

Ereksellik ilkesini barındıran, böylece canlı bir doğa tasvirine dayanan bu tablo içerisinde erek nedenli açıklamalar üzerine sağlam bir bilginin kurulabileceği veriyi içerir ve bu gelenek içinde biriciklik ögesi taşıyan doğal nesnelere ne olduğunu bilmek aynı zamanda neden olduğunu da bilmek anlamına gelir, yani bir olgu betimlemesidir – Ay tutulması nedir? Ay tutulması ayın dünya ve güneş arasına girmesidir. Neden? Ay dünya ile güneş arasına girer. Yöntem itibarıyla doğrudan deneye dayalı, hayatta karşılaşılan olaylarla ilgili ortak duyuya dayalı Aristoteles fiziğinde nitelikler hala doğadan kovulmamıştır ve çizilen çerçeve içerisinde sonlu, somut bir uzay var sayılır. Buna karşılık Koyré tarafından Aristoteles' in doğa felsefesinin Orta Çağ yorumunun terk edilip bir tür Pythagorasçı – Platoncu geleneğe yüzünü çeviren 'Galileo' nun yapıtlarında doğup Albert Einstein' ın yapıtlarında son bulan' modern fizik ise doğayı matematikleştirme, yani niceliğe bağlı bir kavrayışla ele alır; bilim yapan özne doğayı öncelikle bu paradigma içinde kurar, yani doğanın matematik bir yapıda olduğuna ilişkin bir felsefeyi kabul ederek, onu anlamaya ve incelemeye başlar.¹⁸⁸ Koyré' yi takip ederek, 'kuvvet ivme yaratır' ($F = m \cdot a$) formülüne varan ve büyük bir dönüşümü simgeleyen bu doğa anlayışında erekselliğin yerini nedensellik alır ve ereksellik ilkesine bağlı olarak geleceğe yönelik olan Aristoteles fiziğinin aksine açıklamacı etkinliği geçmişe yönelik olduğu söylenebilir; Orta Çağ' ın başvurduğu çerçevede taş 'doğal yerine' yaklaştıkça hızlanırken, bu yeni paradigmadaki vurgu geçmişe yapılır, çünkü modern fiziğe göre nesne hareket yerinden uzaklaştıkça hızlanır. Niteliğin kovulduğu, niceliklerle açıklanabilen bir doğa anlayışı içinde tek biçimlilik ilkesi yasaların meşruiyetini tesis eder ve

---

¹⁸⁷ A.g.k., 49-135, Aristoteles, **Metafizik**, çev. Ahmet Arslan, 236-239

¹⁸⁸ Bkz. (185), KOYRÉ, 151 – 187

böylece ön deyide bulunmanın mümkün olduğu bir bilim *etkinliği* sayesinde insan doğayı anlamanın yanında, onu *bilerek* ona *egemen olma* olanağını gerçekleştirebilir ve bu gelenek bilim tarihi içinde ‘pozitivizm’ başlığı altında ele alınan bir paradigma içinde, sosyal bilimlerde de sürdürülür.

Ancak bu araştırma bağlamında Galileo – Newton fiziğinin mekanik dünya görüşü ile ereksel dünya görüşü arasında gerçekleşen en önemli kopuş Aristoteles fiziğinin doğayı açıklama biçimi içinde başvuru ve birbirine bağlı ve indirgenemeyen dört nedenin bu birlikli yapısının dağılmasıdır. Tam anlamıyla bu kopuş, erek (*telos*) kavramıyla kapsanan ve hareketin kaynağına, başlangıcına yönelik *arche tes kinosos/ causa efficients* in modern nedensellik kavramına kaynaklık edecek şekilde yeniden ve *tek başına* ‘ön koşul’ olarak ele alınmasını imler. Lichtblau 20. Yüzyıl fiziğinin göreceli dünya görüşünü izleyen, düşüncesinin temel ‘etkileşim’ kategorisine erişen Simmel’ in bunun yanında bu kategoriyle modern nedensellik kategorisinin üstünlüğüne bir alternatif sunan Aristotelesçi gelenekle ‘bilinçli’ olarak ilişki kurduğunu ve böylece bu geleneğin ‘neden’ kavramının itibarını iade ettiğini düşünür.¹⁸⁹ *Wechsel* (değişim) ve *Wirkung* (etki) kelimelerinden oluşan bir birleşik kelime olan *Wechselwirkung* (etkileşim) kavramının kökenine dair etimolojik bir bildirimde bulunan Lichtblau, değiş tokuş anlamındaki ve aynı zamanda taslak veya ödeme senedi demeye de gelen *değişim/ wechsel* kavramının Almanca en eski ticari terimlerden biri olduğu bildiriminde bulunur ve ‘Saf Aklın Eleştirisi’ metnine göndermede bulunarak Kant’ in felsefesinde etkileşim ve birliktelik¹⁹⁰ kavramlarının eşitlendiğine

---

¹⁸⁹ Bkz. (176), LICHTBLAU, 216

¹⁹⁰ Özgün metindeki *Gemeinschaft* kavramı topluluk, cemaat gibi anlamlara da sahip olmasına rağmen, *Saf Aklın Eleştirisi*’ nde kullanıldığı (bilgi bilimsel) bağlam içerisinde, Takiyettin Mengüşoğlu’ nu takip ederek, ‘birliktelik’ ile karşılanması doğru olacaktır: “Deneyimlerin analogisinde kullanılan üçüncü ilke; kategoriler tablosunda bağlantının (*relation*) üçüncü kategorisi ve zamanın üçüncü *modus* olan ‘birlikte ortaya çıkma’ ya dayanan, ‘karşılıklı etki’ ilkesidir. Kant buna ‘birliktelik’ adını da verir...” Heinz Heimsoeth, **Kant’ in Felsefesi**, çev. Takiyettin Mengüşoğlu, 98

işaret eder.¹⁹¹ 'Uzayda aynı esnada algılanabildikleri sürece tüm cisimler sürekli/ genel geçer bir etkileşim içindedir' önermesinin incelendiği 2. Kitap 2. Kısım' da bulunan üçüncü analogiye atıfla, Kant felsefesinde, 'deneyime ilişkin bir analogi olarak da cisimlerin uzayda eş zamanlı var oluşu ilkesine göre belirlenir'.¹⁹² Simmel kendi etkileşim kavramını da 'zorunlu olarak sonralık anlamında bir zamansal ardışıklık fikrine dayanan (Kant, s. 287)' nedensellikten farklı olarak 'tüm olayların sınırsızlığına sıkı sıkıya tutunarak, bu olayları sık sık farklı etkileşimlerle ilişki içinde tasavvur ederek ve bu etkileşimlere ilişkin analizi eşzamanlılık ilkesine bağlı kılar'.¹⁹³ Eş zamanlılık vurgusu göz önünde tutulduğunda, etkileşimin Aristotelesçi birbirine bağlı ve indirgenemeyen dört nedenin birlikli yapısıyla ne yönden uyumlu olduğu ve Simmel' in kendi düşüncesiyle bu öğretiyi nasıl bir ilişki kurduğu açık ve seçik biçimde anlaşılır.¹⁹⁴

Yukarıda aktarılmaya çalışıldığı haliyle, doğa bilimleri ve felsefesinde ortaya atılan yeni tezlerle beraber mekanik dünya görüşünden farklı bir dünya görüşünün oluşmaya başladığı 19. Yüzyıl' ın ikinci yarısında, hem doğa hem de tin bilimleri için başat bir figür ve etkili bir düşünür okunabilecek Mach' a atıfla görünür kılınmaya uğraşılan modern, pozitivist paradigmanın sadece fizik alanında Görelilik Kuramı üzerinde değil, hem kuramsal hem de pratiğe dair başarıları sayesinde doğa bilimleri alanını aşarak sosyal bilimler üzerinde oynadığı *yapıcı* role koşut bir niteliği dönemin sanat anlayışı içerisinde de gözlemlenmek mümkündür. Mevcut durum içinde iş görebileceği alan başka disiplinlerin tasarrufunda olan sosyolojiye ayrı bir bilim dalı olarak bağımsız ve meşru bir statü kazandırmaya yönelik çabaları içerisinde

---

¹⁹¹ 'Birliktelik' ve 'etkileşim' kavramlarına ilişkin atıfta bulunulan yerler için; Bkz. (177) KANT, 152, 156, 245, 306, 307, 309, 313, 501.

¹⁹² Bkz. (176), LICHTBLAU, 216

¹⁹³ A.g.k., 216

¹⁹⁴ Lichtblau' un Simmel ve Aristoteles arasında kurduğu bağa ek olarak, Aristoteles fiziği ile Einstein' ın Görelilik Kuramı arasındaki ilişki için bkz: J. B. Barbour, **Absolute or Relative Motion? The Discovery of Dynamics, Volume 1**

yorumlanabilecek Simmel' in sosyolojiye yönelik kavramsal ve bilgi bilimsel tercihlerinin dönemin yeni anlayışıyla uyumlu olmasına benzer biçimde, Tunalı' ya göre Monet' nin resimleri de dönemin bu varlık yorumu, dünya görüşü üzerinde yükselir:

*'Bu peyzajda gördüğümüz her şey, bu en basit ve en son elemanların tuval üzerinde resmedilişidir, nasıl impressionist filozof E. Mach da, 'görünüşi analiz edip sonunda en son ve basit elemanlar olan tek tek duyumlara varıyor ve onlar tek gerçek olan şey olarak kabul ediyorsa.'*¹⁹⁵

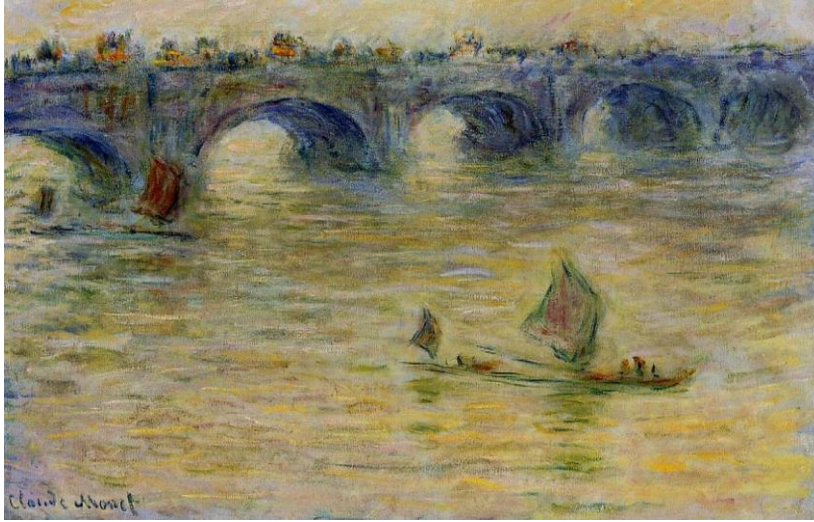
Bununla beraber Tunalı Monet' yle beraber değişen bir tutumdan, görme edimine dair yeni bir özellikten bahseder. Sanat tarihi içerisinde bakıldığında Monet' ye varıncaya dek görmenin 'bir bütünün kavranması' olarak anlaşıldığını söyleyen Tunalı, sentetik bir karakterin bu görme edimine içkin olduğunu, ancak akıma adını veren izlenimci ressamla beraber bu edimin 'elemanları ayırma, nesnelere tek tek duyum elemanlarına ayırma' anlamına gelerek *analitik* bir karakter kazandığı vurgusunu yapar. Gerçekten de Monet' nin bu tek tek, yani son duyum elemanlarına ayırmaya yönelik analitik bakışı, ismini özellikle tasarladığı kanal, köprü ve rıhtımlarla duyuran ünlü İskoç inşaat mühendisi John Rennie (1761 – 1821) tarafından tasarlanan ve adını günümüzde Belçika' da bulunan bölgede Birleşik Krallık, Birleşik Hollanda ve Prusya önderliğindeki alman prensliklerinin oluşturduğu Yedinci Koalisyon güçlerinin Napoleon Bonaparte' a karşı zafer kazandığı bir savaştan alan *Waterloo Köprüsü'* nü tasvir ettiği 16 resminde (Resim 3.2, Resim 3.3) açık bir biçimde kendini gösterir.¹⁹⁶ 'Genel bir kanıyla modern

---

¹⁹⁵ Bkz. (169), TUNALI, 40

¹⁹⁶ Köprü 1809 – 1810 yılları arasında tasarlanmış ve 1811' de yapımına başlanıp altı sene içinde Bir milyon Sterlin' in üzerinde bir maliyetle tamamlanmış ve 1815 tarihli Waterloo Savaşı' nı anımsatmak üzere bu isimle Thames Nehri üzerinde yaya trafiğine açılmıştır. Bkz: Charles Knight, **The Popular History of England**, 8, 148

zamanların en soylu köprülerinden biri olan¹⁹⁷ köprü dönemin romantikleri tarafından ‘acısız ölüm’ tasvir edilen suda boğulma yoluyla intihar etmeyi tasarlayan ve bunu da büyük oranda başaran Londralılar arasında popülerlik kazanmış¹⁹⁸ ve böylece bir dönem Venedik’ teki orijinaline atıfla ‘İngiliz Ahlar Köprüsü’ (*English Bridge of Sighs*) adıyla anılmış¹⁹⁹ ve dahası sırrı hala çözülemeyen kriminal olaylara mekan olmuş ve ismini vermiştir.²⁰⁰ İzleyicinin her seferinde aynı noktadan baktığı bu resimlerde köprünün farklı hava ve ışık koşulları altında, her seferinde ayrı bir görünüşü tuvale taşınırken,

Resim 3.2. Claude Monet, *Waterloo Köprüsü* (1901)

¹⁹⁷ John Timbs, *Curiosities of London: Exhibiting the Most Rare and Remarkable Objects of Interest in the Metropolis, with Nearly Sixty Years' Personal Collections*, 73

¹⁹⁸ Kay R. Jamison, *Night falls fast: Understanding Suicide*, 143

¹⁹⁹ Arthur Conan Doyle, *The Adventures of Sherlock Holmes*, 54

²⁰⁰ "... Gazetelerin ilgisi ve halkın dehşeti kısa sürede öyle bir noktaya erişmişti ki kaybolma vakası 'Road' cinayetiyle ve Waterloo Köprüsü Gizemi' yle kıyaslanmaya başlanmıştı." Bkz: Andrew Maunder, Grace Moore, *Victorian Crime, Madness and Sensation*, 91. "... Bu olay da namılı Waterloo Köprüsü Gizemi' ydi. 1857 yılının 9 Kasım günü, Waterloo Köprüsünün payandalarından birinin kaya yüzeyinde bir seyahat çantası bulunması sonucunda ülkenin dört bir yanında bir sansasyon peyda olmuştu", 'The Waterloo Bridge Mystery' bölümü için bkz: Percy Fitzgerald, *Chronicles of Bow Street Police – Office: With an Account of the Magistrates, 'Runners', and Police; and a Selection of the Most Interesting Cases*, 252 – 267. Ayrıca Amerikalı gözü pek gösteri adamı Samuel Scott' bir platforma bağlı şekilde 15 metre yükseklikteki köprüden nehre atlayıp sağ salim vaziyette yüze çıkacağına dair bir meydan okumuş, fakat yaklaşık 10.000 kişinin seyrettiği gösteri sırasında bağlı olduğu platformdaki ipin boynunda sıkışması sonucu boğularak ölmüştür. Uzun süre konuşulan bu olayın trajik yönü ise köprünün etrafında mevzilenmiş izleyicilerin birçoğu daha önceki gösterilerden alıştıkları şekliyle, uzun süre çözülmeyen ipin Scott' ın şovunun bir parçası sanmalarındır. Bkz: The Times, January 12, 1841

Resim 3.3. Claude Monet, *Waterloo Köprüsü* (1903)

değişen hava ve ışık koşulları altında hiçbiri birbirinin aynı olmayan bu görüşlerin altında Monet' nin analitik gözüne yakalanan ve daha basit elemanlara indirgenemeyecek duyular bulunur. Sanat tarihi içerisindeki bu yeni görme edimiyle eski resmin geometrik biçimsel perspektifi terk edilir, ki *Waterloo Köprüsü* serisinde olduğu gibi resimde her yer, her yerden düz bir yüzey içinde kavranıyor ve bu buna bağlı olarak derinlik algısı üçüncü boyut olarak resme dahil olmuyor; 'her şey birbiri içine akıyor, ne yan yana oluşun konturları ne de arka arkaya oluşun mekansal uzaklıkları, onları birbirinden ayırmıyor.'²⁰¹

---

²⁰¹ Bkz. (169), TUNALI, 45

Pissarro' nun 'modern duyarlılıklarla doğaya samimi yaklaşım' nitelediği tutum, Monet' nin yeni niteliklere sahip görme edimi 19. Yüzyılın ikinci yarısı itibariyle dönemin bilim, felsefe ve sanatında kendini göstermeye başlayan bir eğilime işaret eder görünür. Her şeyden önce 'sadece doğrudan doğruya doğadan esinlenip, en geçici oluşumların izlenimlerini kaydetmeye çalışarak resim yapmanın onurunu' üstlenen Monet' yle²⁰² Simmel' i birbirine yakınlaştıran, farklı alanlardaki çalışmalarını ortak biçimde kesen şey sonsuz bir şimdi içerisinde modernliğe dair akıcılığın, geçişliliğin değişen yönlerini, geniş ritmini ve sallantısını, hareketlerini ayrı simgeler halinde kavramsallaştırmaları, görselleştirmeleri; daha da önemlisi tözlerin buharlaştığı, parçacıkların birbirlerini olan bağlarının elle tutulur en somut zemin olarak ancak bir görelilik içinden ifade edilebildiği yeni dünya resmini geniş bir kültür felsefesi ve sosyolojisine yerleştirmiş olmalarıdır. Simmel'e ve Monet' ye müşterek mündemiç ve aralarında bir benzetme yapma olanağı veren şey yeni bir dünya resmine dayanarak ayrı alanlarda izledikleri benzer bir yoldur:

Monet' nin gerek biçimi, gerek ismi vasıtasıyla taşınması beklenen ve bu beklenti dışında zaman içinde cisimleşen bellek mekanı özelliğiyle modern bir yapı olan Waterloo Köprüsü serisinde kendini gösteren analitik yöntemi, yani görüleni önce ışık ve renk gibi basit duyuumlara ayırıp sonrasında tekrardan birleştirmesi gibi, Simmel' in bağımsız ve meşru bir toplum bilimi için öngördüğü yöntem de önce bir çözüme, sonrasında da yeniden birleştirme edimidir. Böylesi bir işlem için başvurulan *etkileşim* kavramı aslında pratik anlamda hayatın her alanını kapsayıcı ve bütünleştirici ve kuramla ilgili yapısıyla da 'mübadele' gibi diğer kavramların birlikte iş görmelerini sağlayan anahtar bir role sahiptir. Simmel' i tıpkı 'biçimsel sosyoloji' ye dair bir düşünür olarak kodlamak gibi, Simmel' in yazılarındaki bazı olanakları gölgede bırakıp başkalarını görünür kılarak değişik şekillerde içi doldurulabilecek bir

---

²⁰² Bkz. (161), SÉRULLAZ, 129

'sistemik düşünce' karşıtı sınıflandırmak bu düşünürü ve yapıp etmelerini anlama çabası için yetersiz kalacaktır.²⁰³

Bunun yanında, Simmel için nesnelere mübadele edilebilirliği şeklinde tezahür eden geçişlilik rejiminde, Monet' nin görme ediminin niteliğinde yaptığı değişikliğe benzer biçimde yeni bir toplum bilimine yukarıda tasvir edilen dünya resmine uygun bir kavrayışın olanaklarını ortaya çıkarma uğraşırken, yeni dizi içinden bir değer kavramı ve kuramı üretmeye çabalamaktadır:

*'Benim için görelilik hiç de kuşkuculuk değil, tümüyle olumlu metafizik bir dünya resmi, tıpkı Einstein' ın ve Laue' nin fizik bilimsel görelilikleri gibi... Benim için (görelilik) katıyen gerçeğin ve gerçek olmama durumunun birbirine göreliliği olduğu anlamına gelmiyor, aksine gerçeklik tıpkı hiçbir cismin kendi başına ağır olmayıp, yalnızca bir başkasıyla karşılıklı ilişkisi içinde ağır olması gibi içeriklerin birbirleriyle ilişkisini/ bağıntısını işaret eder, ki bu içeriklerden hiçbiri tek başına ona sahip değildir.'*²⁰⁴

---

²⁰³ Yeni Kantçı filozof ve değer felsefesi kuramcısı Heinrich Rickert' in (1863 – 1936) Simmel' i anlatmak için başvurduğu 'Systematiker der Unsystematik/ Sistemsiz olanın sistemcisi' nitelemesinin benzer bir yargıya işaret olduğu savunulabilir. Rickert' in sözleri için bkz: Herbert Marcuse, **Soviet Marxism: A Critical Analysis**, 190

²⁰⁴ Christian Papilloud, **Wert**, 168. İşaret edilen kısım Simmel' in Heinrich Rickert' e 15 Nisan 1916' da yazdığı bir mektuptan alınmıştır ve mektubun tamamı için bkz: Christian Köhnke, **Der Junge Simmel in Theoriebeziehungen und sozialen Bewegungen**, 479

3.2. Değer Tartışması

Aslında değer tartışması Alman üniversitelerinde ulus iktisadı²⁰⁵ (*nationalökonomie*) alanında ve özellikle Yeni Kantçı gelenek içinde 19. Yüzyıl'ın en yoğun biçimde tartışılan konularından biridir ve Simmel de bu tartışma etrafında yer almış fakat ulus iktisadı paradigmasının dışında kalmıştır. Hatta *Paranın Felsefesi*'deki '... incelemelerin tek bir satırı bile ulus iktisadi düşünülmemiştir.'²⁰⁶ 19. Yüzyıl'ın ikinci yarısında eyleme yönelik felsefe geleneğinden bağımsızlaşan modern ulus iktisadı içinde değer yargılarının bir pozitif bilim kapsamında temellendirilip temellendirilemeyeceği sorusu bir sosyal etik oluşturma bağlamında tekrar tekrar ortaya atılmıştır. Aynı dönem işçi hareketleri içinde kapsayıcı felsefi, adalet tasarımlarına dayanan bir dünya resmi içinde kapitalist topluma yönelik siyasi saiklerle bezeli bir eleştiri temellendirme çabaları yoğunlaşmıştır.²⁰⁷ Bunun yanında estetik ve etik alanlarında özellikle Kant'ın tezlerinin yeniden ele alınmasıyla yeni bir 'değerler' tartışması yoğunlaşmış, hatta Yeni Kantçı bir iddia ile felsefenin artık 'değerler' üzerine bir bilim olması gerektiği fikri belirginleşmiştir. Hatta iktisat alanında benzer tartışmalar makro disiplinde değer ve para ederi eşitliği etrafında, mikro disiplinde ise hem şirketler hem de hane halkı için bütçe dengelenmesiyle ilişki içinde bir değerlendirme

---

²⁰⁵ Ulus iktisadı (*nationalökonomie*), dış ticarete Liberalizm (serbest ticaret ilkesi) evresine eşlik eden erken sanayileşmenin getirdiği ulusal iktisadi kalkınmayı inceleyen bilim dalı. Finans – iktisadi yönelimlere sahip kameralizm – İngiltere ve Fransa'yla kıyasla sermaye birikimi ve dolaşım birliği konularında geç ve az yol alan 18. Yüzyıl'ın alman prensliklerinde devlet idaresinin güçlenmesini ve devlet gelirlerini arttırmayı amaçlayan yönetim bilimleri; alman merkantalizmi – alanından ayrılıp dış ticarete olduğu biçimiyle ulus iktisadı için de – alman prenslikleri içinde ilk defa 1834 yılında yürürlüğe giren Alman Gümrük Birliği (*Zollverein*) I. Reich döneminde alman prensliği olmayan Lüksemburg'un da katılımıyla en geniş coğrafi yayılıma sahip olmuştur – fiyatların serbest pazar içinde belirlenmesi gibi liberal ilkeler ortaya koymuştur. 19. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren ise bu alan sosyal politikalar içinde ayrışıp farklı kollara gelişmiştir; bkz: Jörn Altman, **Volkswirtschaftslehre: einführende Theorie mit praktischen Büzügen**, 6 ve Jürgen Osterhammel, **Die Verwandlung der Welt: eine Geschichte des 19. Jahrhunderts**, 55

²⁰⁶ Simmel'in sözlerinin aktarıldığı yer; Jürgen G. Backhaus, **Tausch und Geld: Georg Simmels Philosophie des Geldes**, 7

²⁰⁷ Lichtblau, **Zur Philosophie des Geldes**, 2

sorunu biçimiyle görünürlük kazanmış; doğa bilimlerinde ise cisimlerin tepkilerinin yasalar içinde belirlenebilmesi için ölçü oluşturma çabasında bir değer tartışması yürütülmüştür.²⁰⁸

Bu şekilde biçimlenmiş bir disiplinler ortamında ve bunun içinde yürütülen bir tartışma etrafında Simmel' in ne şekilde konumlandığı anlayabilmek için aslında çeşitli alanlarda farklı biçimler kazanan ana tartışmanın yine bu görünüşlerdeki ortak niteliğine bakmak gerekir. Aslında Simmel' in, özellikle ulus iktisadi değer öğretisi içerisinde ortaya çıkan iki ayrı yöne, öznelci ve nesnelci tezlere bir alternatif sunma, felsefe geleneği içinde süregelen 'saltık' değerlerin varlığını değer sorununa yönelik 'görelî' bir çözümle ikame etme uğraşı, her iki tartışmayı bilinçli olarak birleştirme ve 'saltık' mış görünen değerlerin varlığının, mübadelenin mantıki ve psikolojik koşullu önermelerinden türetilen görelî bir değer felsefesi çerçevesinde nasıl açıklanabileceği sorusuna yanıt bulma veçhelerinde yol alır.²⁰⁹ Tabii ki, Alman ulus iktisat disiplini daha önce uluslaşmış, hem iç hem de dış ticarete liberal ön kabulleri uygulamaya başlamış ve üretimde sanayileşmiş İngiltere ve Fransa gibi ülkelerdeki örneklerinden ayrılmıştır. Yakından incelendiğinde Kameralistik gelenekten devralındığı gözlenen, hem bireysel mülkiyeti hem de kişiselin yanında ortak bir menfaati de etik temellere dayandırarak bir meşruluk kazandırma amacı ulus iktisat paradigması içinde Kant etiğiyle ilişki kurularak akıl ve bireysel sebat ile temas kurar.²¹⁰ Adam Smith (1723 – 1790) ve David Ricardo (1772 – 1823) gibi disiplinin başat figürlerinin nesnel değer kavrayışından ayrılan alman Kameralistikçiler bir nesnenin değerinin tamamıyla insan tininin tasavvur dünyasına ait olduğunu, mallara yapışık nesnel bir nitelik olmadığını, insanın öznel değer biçme ediminde temellendiğini savunmakla beraber, umutsuz bir değer göreliliğine düşmemek

---

²⁰⁸ Bkz. (16), VON PAUCKER, 121-122

²⁰⁹ Bkz. (207) LICHTBLAU, 5

²¹⁰ Folke Werner, *Vom Wert der Werte: Die Tauglichkeit des Wertbegriffs als Orientierung gebende Kategorie menschlicher Lebensführung; eine Studie aus evangelischer Perspektive*, 27

için değer yargısını etik alanda temellenmiş bir düzene dayandırmıştırken, Marksist okul farklı malların birbirleriyle takas edilebilmesinden yola çıkarak nesnelere bu değer eşitliğini sağlayacak müşterek bir şeyin verili olduğunu savunmuş ve bu müşterek niteliği de ticari mallarda nesneleşmiş ya da cisimleşmiş soyut insan emeği olarak tanımlamıştır.²¹¹

Böylesi bir 'iktisadi' geçmişe sahip 'değer' kavramının, 20. Yüzyıl'ın başında tekrar ana sahneye çıkarak ayrı bir felsefi alan yaratacak biçimde egemen bir kategori özelliği kazandığı gözlenir. Ulus iktisadı alanında öznel ve nesnel değer kuramlarının takipçileri arasındaki muaraza hattı, felsefi temel ilkeler tartışmasında öncelikli olarak değerler dünyasına varlık dünyasından hareketle bir sınır çizmek ve böylece değer tasarımlarının mevcudiyetini ve özel biçimini temellendirmek etrafında şekillenir. Böylece iktisat alanındaki tartışmaya koşut biçimde bu alanda da değerlerin 'görelî' ya da 'saltık' temel nitelikleri üzerinden bir ayırım meydana gelir.²¹² Düşünce tarihinin temel sorunlarını da miras alan bu tartışma içinde Simmel'in aşılması gereken zorlukları farkında olarak 'görelî' bir değer kuramı oluşturma çabası içinde olduğu gözlenir:

'Değer kavramı bana nedensellik gibi sadece şu regressus in infinitum (sonsuz gerileme) değil, aksine bir de circulus vitiosus (sonsuz döngü) de içerir görünüyor, çünkü bağlar yeteri kadar uzaktan takip edilirse her seferinde A'nın değerinin B'ninkinde ya da B'ninkinin yalnızca A'nın değeri üzerinde temellendiği görülür. Bu kadarıyla tatmin olabilir ve tasavvura dair mantıkla tüketilemeyecek temel bir biçimle açıklayabilirdim... Bazı durumlar için bulduğum bu zorluğun çözüm başka durumlarda iş

---

²¹¹ A.g.k., 27-28

²¹² Bkz. (207) LICHTBLAU, 12

*görmüyor ve zorlukların sonunu da göremiyorum, çünkü bununla beraber saltıkçı kuramların karşılaştığı tüm sorunları dahi çözmeye muktedir olduğu sürece görelilik görüşümde ısrarcı olabilirim.*²¹³

Yukarıdaki satırlarda kendini belli eden, Simmel' in görelî tezlerin geçerliliğine dair taşıdığı kuşkucu tutum yaklaşık iki yıl içinde yeni bir değer kavramı tasarımıyla yer değiştirmiştir. Yeni ürettiği değer kavramıyla Simmel çift kutuplu tartışmalar içinde özne ve nesne ikiciliği üzerinde toplanan kuramsal ilgiyi nisbeten bu ikicilikten bağımsız ama etkileşimlerin dünyasıyla ilintili 'üçüncü bir dünya' ya kaydırır ve bu hamlesiyle görelî tezlerini mevcut kuramsal sorunlara karşı birbirine indirgenemeyecek, eşit derecede geçerli iki dünya arasında bir ayrıma dayandırır; kayıtsız²¹⁴ varlık dünyası ve anlam dolu olan değer dünyası:²¹⁵

'Şeylerin doğal gerçeklikler olarak ortaya çıktıkları bir düzen, niteliklerine ait çeşitliliğin bir tek öze dayandığı kabulüne dayanır. Doğa yasası karşısındaki eşitlikleri, madde ve enerjinin sürekli toplamları, en farklı görünümlerin birbirlerinin yerine konamaması; ilk bakışta ortaya çıkan farklılıkları geçişli bir ortak temelde, herşeyin eşit olma durumunda uzlaştırır... Varlık ve neliklerine yönelik her hangi bir kuşkuya ve tasdiğe izin vermeyecek şekilde, mutlak biçimde belirlenmişlerdir. Buna karşın, nesnelere ilişkin doğa resmini oluşturan bu kayıtsız zorunlulukla yetinmeyiz. Aksine,

---

²¹³ Simmel' in 1898' te Rickert için kaleme aldığı mektubu için bkz: Kurt Gassen, Michael Landmann, **Buch des Dankes an Georg Simmel: Briefe, Erinnerungen, Bibliographie. Zu seinem 100. Geburtstag am 1. März 1958**, 94.

²¹⁴ 'Gleichültig' kelimesinin karşılığı olarak kullanılmıştır.

²¹⁵ Bkz. (204), PAPILLOUD, 168

*o sıralanıştaki düzen ile ilgilenmeden, şeylerin iç resimlerine eşitliğin tamamen geçersiz kılındığı, bir noktanın en yüksek derecesinin bir başkasının en düşük derecesine bitişik bulunduğu ve en derin özünün birlik değil ayırım olduğu, değerlere göre düzenlenen başka bir sıra bahşederiz. Nesnelere, düşüncelerin ve olayların değerli olduğu hiçbir zaman doğal varlıklarından ve içeriklerinden çıkarsılamaz ve değere göre sıralanışları onları doğal dizilişlerinden oldukça uzaklaştırır.*²¹⁶

Doğa yasalarının geçerli olduğu bir dünya ile değer (yargılarının) dünyası arasında kurgulanan ayırım Yeni Kantçı düşünürlerin gerçekliği varlık dünyası ve zorunluluk (*Sollen*) dünyası biçiminde bölen savlarıyla da kesişir.²¹⁷ ‘Çoğu kez değeri bakımından uzun süreli bir devamlılık talep edebilecek nesneyi yok ederken, değerli olanın varoluş uzamını işgal eden en değersiz muhafaza’ eden, kayıtsız bir niteliğe sahip doğa yasalarının dünyası ile değer yargılarının dünyası birbirine indirgenemeyecek, ‘temel bir karşılıklılık ve her iki sırayı tamamen dışarıda bırakmak anlamına gelmeyecek’ biçimde rastlantısal bir ilişki içindedir ve ‘doğa aynı kayıtsızlıkla, yüksek değer biçtiğimiz nesnelere bir sefer bize sunarken, bir diğerinde bizi onlardan yoksun bırakır’, ki bu ilişki içinde temel bir yön olarak ‘ilke yoksunluğu’ kendini gösterir. Bu iki düzen içerisinde süreçler birbirlerine bağlı olmadan, bağımsız biçimde gerçekleşir, zira ‘nesnelere değeri dahil edilmeden de doğada olup bitenler bir bütünlük içinde tasvir edilebilir ve değer dizilişi içerdiği nesnelere hangi sıklıkta bir gerçekliğe sahip olduklarına ya da sahip olmadıklarına bağlı kalmadan korunabilir’(s.5).

---

²¹⁶ Bkz. (4), SIMMEL, 3-4

²¹⁷ Axel Paul, *Die Gesellschaft des Geldes: Entwurf einer Monetären Theorie der Moderne*, 92

Yeni Kantçı tezlerle kesişmesinin yanında, Simmel' in bu türden kurguladığı bir ayırım özellikle tarih ve sosyal bilimler bağlamında çoğunlukla katıldığı bir tartışmayı da çağırıştırır. 19. Yüzyıl' a ait pozitivist bir tasavvur olarak bir ve aynı yapıya sahip bir gerçeklik kurgusunun karşısında Dilthey' in eleştiri ve uyarılarının etkili olduğu savunulabilecek, antipozitivist bir dünya resmi ya da iki ayrı dünya resmi sunar. Yöntem birliğine karşı yöntem ikiliğini savunan ve doğanın nicelik kategorisine karşılık beşeri/ tinsel bilimlerin nesnesi olarak insan dünyasında nitelikleri temel özellik kabul eden antipozitivist bilim anlayışına yakın bir duruşun Simmel tarafından da sergilendiği görünür, zira birinin diğerinden türetilmesinden ziyade doğa yasalarının dünyası ile değer (yargılarının) dünyası 'temellik' e sahip iki bağımsız kategori konumundadır. Daha önceki bölümlerde aktarıldığı gibi, doğa bilimlerinin yeni görelî bir dünya resmi sunan kuramlarından etkilenmiş olmasına rağmen Simmel' in bilimlerde doğa bilimlerine ait tek bir yöntemin benimsenmesinden ziyade iki ayrı dünya resmine uygun farklı yöntemleri savunduğu görünür, çünkü '... bu noktada yanlış anlaşılmanın engellenmesi için, psikolojik olgular olmaları nedeniyle değer tasarımlarının doğal süreçten ayrılması gerektiği belirtilmelidir'(s.5). 'Gerçek bir psikolojik olgu olarak değer biçme' doğal dünyaya ait bir fenomendir, fakat nedensellik ilkesiyle iş görmenin dışında 'nedensellik olarak' doğa 'değer tasarımlarının nesnel, içeriğe dair anlamını' tanımaz, ona karşı kördür. Bundan başka, bir ayırımın yanı sıra, Simmel değer biçmeyi ve onun kavramsal anlamını 'dünyanın tamamı olarak' düşünür. Zaten değer biçme edimi varlık dünyasına yansır, çünkü insan değer dünyasına aittir:

'Tüm hayatın, bilince göre, değer deneyimleri ve değer yargılarından oluştuğu ve mekanik bir işleyişe sahip olan gerçek öğelerin, bizim için, nesne içerikleri üzerinde sonsuz çeşitlilikte değerlere sahip olmaları sayesinde anlam ve gönderim kazandığı nadiren fark edilir. İnsan zihninin gerçekliğin edilgen,

tarafsız bir aynası olmadığı her an, - nesneyi fark etmek sadece bir değerlendirmeden çıktığı için, belki de hiçbir zaman değildir - gerçekliğin içeriklerini tamamiyle özerk bir düzen içinde tutan bir değerler dünyasında yaşarız.’ (s.5)

Böylelikle Simmel tarafından tıpkı varlık gibi temel bir özellik niteliği atfedilen ‘büyük değer kategorisi’ varlığa indirgenemez ve nasıl ‘Kant’ ın vurguladığı gibi, varlık nesnelere bir özelliği değil’ se, aynı şekilde değer de özne ‘onu değerli olarak andığında yeni bir özellik kazanmayan’ nesnede ikamet etmez. Zira bir nesneye ‘sahip olduğu özelliklerden dolayı bir değer biçilebilir, tam olarak, önceden her yönüyle belirlenmiş varlığı değer alanına yükseltir’ (s.6). Bir anlam ve biçim olarak değer özneye dair özelliği imlemesi demek, değer biçme sürecinin bir özne – nesne ayrımını varsaydığı anlamına gelir. Bu durumda bir ayrım sürecinden önce mantıki bir önceliğe sahip olması ya da böyle bir önceliğin verili olması gereken kayıtsızlık durumu²¹⁸ evvela insan tarihi içinde aşılır ve buna bağlı olarak özne – nesne ayrımı derecesi toplam toplumsal gelişme bağlamına oturarak farklı dönemlerde ayrı seviyeler gösteren tarihsel bir değişken haline gelir. Böylece Simmel kişisel özgürlüğün kendine dayanan bir biçiminin mevcut olmadığı Antik Çağ’ da özne ile nesne arasındaki ayrımın Yeni Çağ’ da gerçekleştiği hali kadar şiddetli olmadığını savunabilir.²¹⁹ Üstelik değer insanı Ben, Diğerleri ve nesnelere karşısındaki kayıtsızlık durumundan çıkarırken, oluşumu da insana kendisine dair duyum ve dünya yaşantısı gibi dünyanın pratik tecrübesine yönelik erişim olanakları sağlar.²²⁰ Bunun yanında, değerler dünyası etkileşime bağlı olduğu için ezeli ebedi ve saltık değildir; değere dair anlam özneye ait bir kabiliyet ve özellik ise, bu değer biçimi bir

---

²¹⁸ Bu sözcüğe ‘Indifferenzzustand’ kelimesinin karşılığı olarak başvurulmuştur.

²¹⁹ Bkz. (207), LICHTBLAU, 14

²²⁰ Bkz. (204), PAPILLOUD, 169

varlık durumundan ziyade mübadele sırasında oluşan, özneler arasındaki mütakabiliyet ilişkilerinin bir ifadesidir.²²¹

'... değer renk ya da sıcaklık gibi aynı anlamda nesnelere katılmaz, zira, her ne kadar bizim duyum durumlarımız tarafından belirlenseler de, bunlara nesneye aracısız bir bağlılık duygusu eşlik eder, ki gerçeklik dizisi ve değer dizisi arasındaki ilgisizlik bize değer karşısında bu duyguyu terk etmeyi öğretir. Psikolojik olguların her şeye rağmen bu belirlenimi inkar eder görüldüğü durumlar yalnızca bu belirlenimden daha önemli ve verimlidir. Hangi ampirik ya da transendantal anlamda öznenen ayrı 'nesnelere' den bahsedilirse bahsedilsin, hiçbir durumda değer onların 'özelliği' değil, aksine onlar hakkında öznenen artık bir yargıdır... Öznenen nesne arasındaki ayrım pratik dünyanın ve aynı şekilde bilimsel dünyanın meşru bölünmelerinin inandırdığı kadar radikal değildir. Ruhi yaşam daha ziyade öznenen ile nesnelere biribirinden uzaklaşmadığı, izlenimlerin ya da tasarımların, taşıyıcısı tarafından bu içerikler ile kendisi arasında henüz bir ayrım yapılmadan bilinci doldurduğu bir kayıtsızlık durumuyla başlar. Mevcut belirli, şu an gerçek durumda ona sahip olan öznenen sahip olduğu içerikten fark edilir olması evvela ikincil bir bilinç, sonradan bir ayrışmadır. Görünen o ki aynı işleme tabii olarak açınma insanın kendine Ben demesi ve kendi için var olan nesnelere bu Benin dışında tanıması yönünde olur.' (s.9)

---

²²¹ Bkz. (16), VON PAUCKER, 122

Simmel özne ile nesne arasındaki ayırım süreci incelenmeden anlaşılacağına inandığı değer ve varlık dünyasından bağımsız düzenini açıklamak için psikolojik bir sürece, 'arzulama' ya başvurur.

3.3. Otonom Değer Düzeni ve Arzu

Görelilik' in temel niteliği olduğu varsayılan bir değer teorisini kurmaya değer esas itibarıyla nesnelere ait bir özellik biçimiyle değil, öznde 'oluşturduğu', yani bir süreci imlediğini belirterek başlayan Simmel açısından bu sürecin işlenmesi özne ile nesne arasındaki bağ kopmasına bağlıdır ve bu kopuş 'arzu' dolayısıyla gerçekleşir. Hatta Simmel' in anlayışına göre, 'insan tamamiyle bir nesnenin hazzı içine karışarak kaybolduğu sürece' zorunlu olarak 'bu nesne karşısında (ondan) bağımsızmış bir şeymiş gibi durmaz', çünkü ihtiyaçların aracısız karşılanması insan tarafından arzulanan nesnenin değerine dair bilincin oluşması için öncelikle aşılması gereken bir ilgisizlik durumunu da içerir.²²² 'Özne ve nesnenin naif – pratik birliğini ayıran ve her ikisini – birini diğerinde – öncelikle bilinç için üreten gerilim evvela salt arzulama olgusu aracılığıyla oluşur... henüz sahip olmadığımız ve hazzını yaşamadığımız şeyi arzulayarak onun içeriğiyle karşılaşırız' (s.13). Bununla beraber arzulama ve tanıma Simmel için özne ve nesne arasındaki mesafeye dair sembolün ve onun aşılmasının dolaylı anlatımlarıdır,²²³ çünkü '... iç düzenine ve kavramsallığına göz atıldığında, kendisi için pratik dünyanın içinde dahi bu türden nesnenin oluşumu ve nesne aracılığıyla arzu edilmesi bağlantılı kavramlardır, haz sürecinin aracısız birliğini bölen farklılaşma sürecinin iki tarafıdır.' (s.13). Böylece arzu etme, engel ya da direnç ve değer birbirine bağlanır ve nesneyle özne arasında bir engel var olduğu sürece

---

²²² Bkz. (207) LICHTBLAU, 14

²²³ Bkz. (16), VON PAUCKER, 81

nesne özne tarafından arzulanır. 'Birey için nesnenin anlamı yalnızca nesnenin arzulanırlığında bulunur' ken (s. 59), hem arzunun hem de öznenin bağımsız bir öznenin tesisi için 'mesafe' nin var olması zorunludur:

'Nesneleri öncelikle tasarrufumuza ve hazzımıza koşulsuz adanışlarının ötesinde arzularız, yani bilhassa buna karşı bir direniş ortaya koyduklarında; engel oluşturur oluşturmaz içerik nesne olur ve yalnızca duyuma dair nüfuz edilemezliğinde değil, aksine öznel tarafı arzu olan, henüz haz duyulmamış olanın mesafesinde. Bir keresinde Kant' ın söylediği gibi, deneyimin olanağı deneyimin nesnelere yöneliktir, çünkü deneyim üretmek bilincimizin nesnelere yönelik duyular oluşturması demektir, ki bu şekilde arzunun olanağı arzu nesnelere yöneliktir. Arzusunun aynı anda hem bildirdiği hem de aşma olanağı aradığı, öznenin uzaklığı aracılığıyla temel niteliği ortaya konan, bu biçimde ortaya çıkan nesne bizim için değer anlamına gelir. Bizzat, özne ile nesnenin karşıtlıklarını söndürdükleri haz anı adeta değeri tüketir; ilk olarak tekrar öznenin ayrılığında karşısındaki olarak, nesne olarak oluşur.' (s.13)

Ancak arzu birden çok işleve sahiptir ve buna bağlı olarak birden fazla süreci imler, yani '(arzu) nesnelere karşısında aşmaya çalıştığı bir mesafe sırasında oluşabilir, fakat elde bulunan mesafenin nihayetinde duyumsanabilmesi için nesnelere ile aramızda bir yakın olma durumunu da önceden varsayar' ve 'arzunun bu çift anlamından... Platon güzel bir ifadeyle, aşkın sahip olma ve sahip olmama arasında aracı bir durum olmasıyla bahseder' (s. 25). Buna karşılık arzu, özne 'kaba itki' den çözündüğünde belirir, çünkü 'itki, özellikle kişisiz – genel doğanın, yalnızca kendini bir nesnede çözmek ister, ne yolla olursa olsun yalnızca tatminine bakar; bir

tarafıta taşıyıcısına, diğler tarafıta nesnesine ayrı vurgularla yönelmeden bilinç sırf hazla dolar' (s.12). Simmel bu biçime örnek olarak 'kendimizi unuttuğumuz', ancak ruh içine tamamiyle karıştığı için sanat eserini karşımızda duran bir şey olarak daha fazla hissetmediğimiz üstün estetik hazzı örnek verir. 'Gerçi bir nesnenin değeri onun arzulanışına, fakat mutlak itkiselliğini²²⁴ kaybetmiş bir arzulamaya dayanır' ken (s.20), Lichtblau' a göre Simmel psikolojik değlerlenme sürecinden başlayarak değlerlerin bağımsız biçimde özneler karşısında duruşlarını yeniden yapılandırmaya ve açıklamaya çalışır. Özneden nesneye bu geçişin olanaklılığını değlerin bir taraftan arzuyla bağılılaşık tanımlanmasında ve diğler taraftan içeriği salt nesnel de tasvir edilebilen, bir nesne üzerine pratik bir yargı içermesinde bulur, fakat tek bir koşulla; insani itkilerin bastırılması, bu suretle nesnelere tam haliyle bilincine varılabilir.²²⁵

İlk haliyle, bilinci de bir ilgisizlik durumundan çıkararak 'arzulayan özne' nin karşısında duran değler, arzulanan nesneden ayırımında berikine tahsis edilebilir.²²⁶

'Nesnelere değlerli oldukları için onları edinmek zor değildir, aksine onları edinmek için isteğimizin önüne engeller koyanları değlerli adlandırırız. Bu arzunun adeta onlara yansımısıyla ya da tıkanması yoluyla denetimsiz isteğin tanımaya mecburi hissetmediği bir anlam ve önem kazanırlar. Bağılılaşığı olarak arzulayan ben ile böyle eş zamanlı aynı ve bir farklılaşma

---

²²⁴ Simmel' in 'itki' üzerinden kurguladığı model Freud' un tezlerini andırır, ki Simmel' in bu tezlerden haberdar olması mümkündür. Simmel ve Freud arasında kuramsal ilişkiye dair ayrıntılı incelemeler için bkz: Stefan Goldmann, **Simmel und Freud. Randnotizen zur Psychologie des Geldes und Traums**, Ed. Ulrike Kadi, Brigitta Keintzel, Helmuth Vetter, 223 – 245; Gerd Grötzingler, **Von der Philosophie zur Psychoanalyse des Geldes. Georg Simmel & Sigmund Freud**, Ed. Jürgen G. Backhaus, Hans – Joachim Stadermann, 143-184

²²⁵ Bkz. (207) LICHTBLAU, 15

²²⁶ Bkz. (204), PAPILLOUD, 170

sürecine katılan değer buradan hareketle başka bir kategorinin altına düşer; kuramsal tasarımın yönünde/ yolunda temin edilen nesne için de geçerli olan kategorinin.’ (s.14)

Temel olarak değerın bağılı olduğu, engelle beraber mesafeyle aynı şeyleri imleyen feragat ‘mevcut Benimizle nesnelere kaynaklı haz arasındaki uzaklaşmanın en şiddetli bilincine varmamızı sağlar, fakat bilhassa onu aşmamıza neden olma yoluyla’ (s. 26) ve değerın oluşması uzaklığın, engellerin, zorlukların aşılması gerekir.²²⁷ Bu yüzden ‘arzunun bedelsiz yatışmayacağıının deneyimi, feragat zorunluluğu’ (s. 26) bir sembol edim ve kuramsal aracı olarak yeniden başlı başına incelenmeyi hak eder.

3.4. Feragat Zorunluluğu

Yalnızca ‘iktisadi trafiğe teknik biçimi’ ni vermekle sınırlı bir işleve sahip olmayan, ‘tek tek değerlerin belirlenimi değil, aksine, iktisadın dahilinde, genel olarak değerın belirlenimi’ (s.38) olan feragat, bir tür iş görme mantığı oluşturarak tüm bir hayatı kapsar ve bu duruma bağılı olarak ‘değer, yaşamımızın bu temel biçime borçlu olduğu sonsuz zenginliği ifşa eden bir feragat sürecinin sonucu olarak bize kendini sunar’ (s.37). Günlük hayat ve yapıp etme için zaruri, bir şey elde etme için bir şey kaybetme yönlü feragat

---

²²⁷ Bkz. (4), 13

mantığından hareketle 'her gün bir yarar ve zarar, yaşam içeriklerinin akışı ve dağılımı devamlılığından kurulu doğal yazgımız' (s.34) oluşur.²²⁸

Bunun yanında bu belirlenimle etkileşim içindeki kaideye bağlı biçimde arzulanan her şeye birden sahip olunamayacağı için, arzulanan nesnelere elde edilişlerinde sıklıkla külliyetli çabalar talep ettiklerinden ilke olarak istenilen nesnelere nail olmak için feragat etmek zorunlu bir edimdir ve böylesi bir feragat emek biçimini alabileceği gibi bir değer edinmek için bir diğerinin elden çıkarıldığı mübadele biçiminde de gerçekleştirilebilir.²²⁹ Zira feragat 'için' bağintısına tekabül eder; bir şeye ulaşmak için feragat edilir: 'Feragat yalnızca bir A nesnesini satın almak için ortaya konan bu emek değil, aksine feragat aynı zamanda B ve C nesnelere satın almaktan vazgeçmek demektir.'²³⁰ İktisadi bakımdan ise tek başına bir nesnenin kullanılabilirliği ya da yararlılığı aracılığıyla henüz türetilmeyen iktisadi karşılaştırma ölçütü, arz edilen feragatin uygun, denk bir yarar vaad etme anlamında zahmete değip değmeyeceği konusunda bizi aydınlatan karşılaştırma *noktai nazarlari* koymasıyla ilişki içindedir ve bu yolla nesnelere yönelik davranışta ifadesini bulan ve neden başkasına doğru bir etkinlik halinin yeğlendiği, neden bir diğeri için bir nesnenin elden çıkarıldığı hakkında bilgi veren arzu yoğunlukları karşılaştırılır.²³¹

Sosyolojik bilgi kuramsal bir düzlemde ise feragat bir etkileşim biçiminin gelişimini ve toplumsallaşma sürecinin gerçekleşmesini sağlarken, daha önce atıfta bulunulan feragat mantığı değerlerin ne şekilde kişiliğin ve sosyal kültürel dünyanın kuruluşuna dahil olduğunu, bize nesnelere yönelik arzularda, tercihlerde ve gereksinimlerdeki çoğulluğu nasıl açtığını

---

²²⁸ Bkz. (204), PAPILLOUD, 170

²²⁹ Bkz. (207) LICHTBLAU, 16

²³⁰ Bkz. (16), VON PAUCKER, 121

²³¹ Bkz. (207) LICHTBLAU, 16

anlamamıza izin verir ve böylece feragat ilişkisi değer hususunda tek tekleri kendilerini birer ben olarak tasarlamağa, adlandırmağa ve bu benlere ait olmayan dışsal nesnelere varlığını tanımağa sevk eden kişileşmeye dair bir sürecinin şartlarını hazırlar.²³²

3.5. Değerin Nesnel ve Öznelerarası Boyutları

Simmel' in feragat edimiyle gündelik bir temele oturttuğu doğal yazgı içinde öznel temel niteliğinin ortaya çıkması sonucu gerçekleşen 'değerlenme' süreci asıl olarak başka bir şemaya, mübadelenin şemasına göre şekillenir, çünkü nesnelere özne için anlamlarını mübadelede ve mübadeleye kazanır (s. 32). Başka bir deyişle mübadele sırasında değer nesnelleşir; Paul' ün deyişimiyle ilk defa 'mecazen' elle tutulur, kavranabilir duruma gelir, yani daha önce öznenin derinliklerinde gizlenmişken birbirleri için verildikleri, feda edildikleri zaman değer biçen öznenin ayrı, bağımsız bir şeymiş görünür.²³³ Benzer biçimde mübadele sırasında özneler bir başka olanağı gerçekleştirme şansı bulur; nesnelleşen değerleri öznelendirirler, yani nesnelleşen, böylece özne için geçerli olan bu değerler özneler tarafından benimsenir, kapsanır, özneler bu değerlere yönelir, onlara göre kendilerini uyarlar ve bu durum Papilloud' ya göre Simmel' in çizdiği biçimiyle değer

---

²³² Bkz. (204), PAPILLOUD, 171

²³³ Bkz. (217), PAUL, 93

gerçekliğe ait nesnel, öznel ve özne aşırı/ nesne aşırı alanları bir arada tutan temel niteliğini imler.²³⁴

'Mübadelede aldığı biçim değeri özneliğin ve nesneliliğin dar anlamlarının ötesinde şu betimlenen kategoriye yerleştirir; değer mübadele sırasında nesnede objektif bir niteliğe ve gerçekliğe dönüşmeden özne üstü, birey üstü olur. Aynı zamanda objenin içkin nesneliliğini aşan talebi haliyle ortaya çıkar, sırf yerini tutan bir eşdeğer karşılığında elden çıkarılmak, bu türden bir şey için temellük edilmek için. Esasen değerlerin genel kaynağı olsa da, Ben kendi yarattığı şeylerden berikiler anlamlarını, her seferinde Ben' e göndermede bulunmadan, birbirleriyle karşılaştırabilecek biçimde geri çekilir.' (s.29)

Aslında Simmel' in mübadele ediminde bu kadar büyüleyici bulduğu şey, iktisadi değeri öznel arzunun tesadüfiliğinden bağımsızlaştırması ve bu hususta ona nesnel bir temel nitelik bahşetmesidir; bu durum feragat ve fayda arasındaki ilişkinin mübadele eden özneler için her seferinde aynada yansır gibi tersine çevrilmiş bir anlamı kabul ettiğini varsayar.²³⁵

'İktisat içinde bu süreç kendini insan ve arzu nesnesinin arasında yerleştiren feragat ya da vazgeçme içeriğinin aynı zamanda bir başkasına ait arzunun nesnesi olması şeklinde cereyan eder; ilki diğerinin arzuladığı bir iyelikten ya da hazdan vazgeçmek zorundadır, ki diğerini sahip olduğu, ilkinin arzuladığı şeyden vazgeçmeye doğru devindirebilsin... Böylece

---

²³⁴ Bkz. (204), PAPILLOUD, 171

²³⁵ Bkz. (207) LICHTBLAU, 17

iki değer birikimi birbirini sarar, bir değer elde etmek için ortaya bir değer konulmalıdır. Bu suretle nesnel değerlerini karşılıklı belirliyorlarmış gibi bir görünüş peyda olur.’ (s.28)

Böylece betimlenen denklem içinde ‘değer belirleniminin göreliliği onun nesneliliği anlamına gelir’ (s.56) ve ‘öznenin salt özneliliği içinde erimiş olma durumu’ ndan sıyrılan nesnel mübadele dolayısıyla karşılıklı nesnel bir ilişkinin payandalarını oluşturur. Mübadele dolayısıyla, ancak tek başına arzu yoluyla değil. İlke olarak bir öznenin daha önce sahip olmadığı bir şeye şu anda sahip olması ve bunun karşılığında da daha önce sahip olduğu bir şeye şimdi sahip olmaması anlamına gelen mübadele ‘bireyin içinde vukuu bulan elden çıkariş ve elde ediş arasındaki değiş tokuş her çift taraflı mübadelenin de temel şartı ve aynı zamanda öz maddesi’ olduğu için, daha önce de belirtildiği şekliyle tekil ruhta gerçekleşen ‘öznel, feragat ve yarar süreci’ bireylerarası mübadele karşısında ikincil değildir. Fakat, temel olarak değerin nasıl ortaya çıktığını ve sonrasında da ne biçimde insana onun dışında, üstünde bir şeymiş gibi görünebildiğini araştıran Simmel için arzu tek başına bu süreci kuramaz. Lakin arzunun bu salt iş görememe durumunu Lacan’ cı biçimde bir ‘öteki analizi’ yle açıklamaktansa,²³⁶ Simmel’ in arzu, feragat ve değer arasında kurduğu ilişkiye başvurarak anlamlandırmak yerinde olacaktır, çünkü feragat her zaman bir nesne uğruna arzulanan diğerlerini elde etme olanağından vazgeçmeyi de kapsar: ‘Arzulaması tek başına nesneye pratikte etkili değerini bahşetmez, aksine bir başkasının arzulaması bunu sağlar. Onu karakterize eden duyumsayan özneyle ilişkisi değil, aksine bu ilişkiye bir öncelikle bir feragat bedeliyle girmesidir.’

---

²³⁶ Bkz. (217), PAUL, 94; ‘Hemen hemen aynı formülasyona Jacques Lacan’ da rastlanır: “insan arzusunun anlamını ötekinin arzusunda bulduğu başka bir yerde (rüya konuşması) daha açık seçik görünmez. Ayrıca öteki arzulanan nesnenin anahtarını elinde bulundurduğu için değil, aksine öteki tarafından tanınmasıyla ilk nesnesi oluştuğu için.’ Lacan alıntısı için bkz: Jacques Lacan, **Funktion und Feld des Sprechens in der Psychoanalyse, Schriften Bd. I**, 108

Aslında bu türden bir yorumu ilginç kılan, Simmel' in değer kuramına dair metodunun, Ben' in kurulumunu açıklamak için *monolojik* bir model sunduğu gerekçesiyle eleştirilmesidir.²³⁷ Bu yoruma göre, Simmel' in değer kökeni etrafında yürüttüğü tartışmanın ana güdüsü iktisadi biçimleri incelemekten ziyade 'dünya üzerinde kendini belirleyen moral edimin zorunlu koşulları nedir?' yönlü Kant' in temel sorusuna cevap aramaktır. Aynı duruma bağlı olarak Simmel 'doğanın nedenselliği' ni tarif eden ve açıklayan kuramsal akıl ve 'özgürlüğün nedenselliği' ni inceleyen pratik akıl şeklinde tezahür eden iki kategorili bir Kantçı/ Yeni Kantçı akıl ayrımını varsayar ve bu iki alanın birbirinden ayrı biçimde, bağımsız iş gördüğünü söyleyerek aktöre 'edimleri gönüllü seçildiği ve kişinin zihninde maddi olmayan töz olarak bulunan Aklın buyurduğu zorlamalara konu olmadığı ölçüde özgür' olduğu bir moral alan açar.²³⁸ Bunun yanı sıra, moral otonomluk bireyin 'düşünür' olarak bir nesneye düşünce edimiyle nüfuz etmesi ve böylece kendi bilincine, akıl sahibi bir aktör olduğunun bilincine varmasıyla, yani Ben' in kendi üst benliğiyle karşılaşması ve kendilik bilincini ortaya çıkarmasıyla sonuçlanan bir kendi üzerine düşünüm sürecini merkeze alır. Bölüm içerisinde aktarılan Simmel' in kurguladığı özne ve nesne ayrışması süreci sonunda pratik aklın talep ettiği özgür aktör temin edilirken Paul Kamolnick' e göre iki olağandışı olgu varsayılır; akıl ilkesel olarak insan beynini kuran biyolojik, kimyasal ve fiziksel süreçlerden ayrı, maddi olmayan ve bütünüyle yalıtılmış bir tözdür ve sahil kendilik bilincine diğer insanlarla sosyal etkileşimden tamamiyle yalıtım içinde ulaşılır.²³⁹

---

²³⁷ Paul Kamolnick, *Simmel' s Legacy for Contemporary Value*, 5

²³⁸ A.g.m., 3-4

²³⁹ A.g.m., .4

3.6. 'Kantçı – Kartezyen Akıl Anlayışı' Eleştirileri

Kamolnick' in de kısaca değindiği şekliyle²⁴⁰, Simmel' in öznenin nesneyle ilişki içinde ortaya çıkışına dair çizdiği tablo Kant' tan ziyade Fichte' nin tezlerini anımsatır.²⁴¹ Üstüne üstlük Simmel tarafından 'dünya üzerinde kendini belirleyen moral edimin zorunlu koşulları nedir?' sorusuna cevap verme yönünde bir özgürlük tartışması da yine Fichte' ye atıfta bulunularak yapılmış olabilir, çünkü Kamolnick' in işaret ettiği özgürlük tartışması Fichte' yle ilişkilendirilebilir.²⁴² Ancak Fichte kısmına geçmeden önce yukarıdaki eleştirilerden ilkinin, yani Simmel tarafından varsayıldığı savunulan zihnin ilkesel olarak insan beynini kuran biyolojik, kimyasal ve fiziksel süreçlerden ayrılabilir, maddi olmayan ve bütünüyle yalıtılmış bir töz olduğu olgusunu incelemek gerekir. Zira bu varsayım Simmel' in, 'insan aktörün, insan beyninin nörobiyolojik güçlerinde kökleşmiş, karmaşık biyopsikolojik bir bileşik olduğu' nu yadsıdığına dair yorumla doğrudan ilişkilidir; ilkinin gerçeğe uygunluğu berikinin doğruluğunu da belirleyecektir.

---

²⁴⁰ "Simmel' in sosyal etkileşimin incelenmesine sunduğu öncü katkılar düşünüldüğünde bu durum garip gelebilir, ama, ondan önce Fichte' nin yaptığı gibi, kendi üzerine düşünümü tasarlama yolu açısından kesinlikle önemlidir." A.g.m., 5

²⁴¹ "Anlığın ilk eylemi ve genellikle her anlığa dair eylem üçlüdür: 1) ben' in ben tarafından onaylanması (bu, ben' in kendi kendine sahip olmak için yaptığı eylem, daha doğrusu, *kendi kendini yarattığı* eylemdir; çünkü kendi kendine sahip oluş, benden önce var olan bir ben' i, bir *veriyi* gerektirir); 2) ben – olmayan' ın onaylanması yahut ben' in olumsuzlanması; 3) Ben' le ben – olmayan' ın sınırının onaylanması... Aynı somut bir gerçekliğin kurucu öğeleri olan bu üç ilk eylem (ben' in *tezi*, ben – olmayan' ın *antitezi* ve ben ile ben – olmayan' ın *sentezi*), bir tek eylemdir. Ben, özne olarak kendi kendini onaylamakla, kendi olmayan bir nesneden ayrılmış oluyor; kendini meydana getirmekle, aynı anda *karşısında bulunanı*, sınırını meydana getiriyor: nesnel dünya"(rahat takip edilmesi amacıyla özgün çeviri metindeki bazı kelimeler, anlamlarını koruyarak, başkalarıyla değiştirilmiştir); bkz: Alfred Weber, **Felsefe Tarihi**, çev. H. Vehbi Eralp, 335.

²⁴² Macit Gökberk, **Felsefe Tarihi**, 374-379; Eyüp Kılıçaslan, Güçlü Ateşoğlu, **Alman İdealizmi I: Fichte**, 515-521. Bu bağlamda Kant ve Fichte üzerine daha ayrıntılı bilgi için bkz: Karl Ameriks, **The Cambridge Companion to German Idealism**, Cambridge. Bu kitap içerisinde: Frederick Beiser, **The Enlightenment and idealism**, s.18-37 ve Günter Zöllner, **German realism: the self-limitation of idealist thinking in Fichte, Schelling, and Schopenhauer**, s.200-219. Ayrıca: Frederick Neuhaus, **Fichte' s Theory of Subjectivity**, 11-31

Kuşkusuz bu varsayımın geçerliliğini sorgulamaya Kant' tan başlamak gerekir, zira '(Simmel' in) değerin kaynağına yönelik açıklaması ve feragat kuramı bir Kartezyen – Kantçı zihin kavramsallaştırmasını²⁴³ ve düşünce yoluyla kendilik bilincine (reflective self – consciousness) nasıl ulaşıldığını açıklamakta ya da 'köprü kurma sorunu' (bridging problem) çözmekte yetersiz tek haneli/ monadçı bir modeli varsayar.'²⁴⁴ Farklı niteliklerine rağmen Descartes ve Kant düşünceleri arasında bir ortaklığın varsayıldığı 'Kartezyen – Kantçı' nitelemesinin yakından incelenmesine bu araştırmanın kapsamı ne yazık ki izin veremeyeceğinden dikkati ana önermeye, yani Simmel'in, zihnin ilkesel olarak insan beynini kuran biyolojik, kimyasal ve fiziksel süreçlerden ayrılabilir, maddi olmayan ve bütünüyle yalıtılmış bir töz olduğunu varsayıyor oluşuna yoğunlaştırmak gerekir. Şüphe yok ki, Simmel' in böyle bir olguyu varsayıyor oluşu doğrudan Kant' ın bu yönlü olduğu savunulan tezlerine dayanır ve Kant' ın böyle bir olguyu kabul eden veya

²⁴³ Kamolnick tarafından tam haliyle bir tanımdan yoksun bırakılsa da 'Kartezyen – Kantçı' nitelemesine farklı metnin çeşitli yerlerinde başvurulur: I) 'Simmel derinden içselleştirilmiş otonom bir düşünce yetisine yönelik biricik iyelikleri sayesinde insanların kategorik olarak fiziksel belirlenimli dünyadan ayrıldığına dair Kartezyen ve Kantçı inanca katılır'; II) 'Simmel' in tasarladığı haliyle 'zihin' metafizik biçimde tasarlanmış (Kartezyen – Kantçı) bir insan özgürlüğü idealini destekleyen metafizik bir inanç bahsi halinin dışında var olmaz'; III) 'Simmel' i Kartezyen – Kantçı metafizik özgürlük bayrağını sancağa çektiği için harmanda dövmek önemsiz, bereketsiz olur'; IV) 'Kartezyen – Kantçı *mindstuff* postmetafizik sosyal, davranış ve beyin bilimleriyle karşılaştırıldığında Simmel metafiziğinin esansı bile açıkça yeterlidir'; V) 'Simmel, saf tarihdışı ve kavramsal bir devinim içinde ve Kartezyen – Kantçı zihin – beden ayrımının içinden...'. Ancak Kartezyen – Kantçı nitelemesinin ne demeye geliyor olabileceğine dair ipuçlarını kültür tarihçisi ve felsefeci Richard Tarnas' ın *bestseller* kitabında bulmak mümkündür: "Modern zihnin kozmolojik yabancılaşması Copernicus ile başlar ve Descartes' la başlayan ontolojik yabancılaşma Kant' ın başlattığı epistemolojik yabancılaşmayla tamamlanır" (s. 419); "Kartezyen – Kantçı paradigma gerçekliğin birleştirici, huşu uyandıran derinliklerine dair deneyimlerin sistematik biçimde bastırıldığı, dünyayı büyüü bozulmuş ve insan egosunu yalıtılmış bir halde bırakan bir bilinç durumunu hem ifade eder hem de onaylar. Bu türden bir dünya görüşü, deyim yerindeyse, bir çeşit metafizik ve bilgi bilimsel kutudur" (s. 431); "Doğanın esas gerçekliği ayrı, kendini içeren ve kendinde tamamlanmış değildir, ki böylece insan zihni onu 'nesnel' olarak incelesen ve dışarıdan onun hakkında görüş bildirsin" (s. 434); bkz: Richard Tarnas, **The Passion of the Western Mind: Understanding the Ideas that have shaped our World View**. Ayrıca: "Varsayıma dayanan gerçekçilik gibi, bu çözümleme insan öznelerin dillerinde ya da kavrayışlarında az ya da çok isabetli temsil edebildikleri bir bağımsız nesnel dünyası karşısında insan öznelerin var oldukları halleriyle kesin olarak anlaşılacaklarını varsayar. Bu epistemoloji açıkça ilk defa 17. Yüzyılda göze çarpan sözde Kartezyen – Kantçı, özne – nesne ayrımını içerir" (s.50); John Stewart, **An Interpretive Approach to Validty**, Ed. Kathryn Carter, Mick Presnell. Buradan bakıldığında 'Kopernik Devrimi', filozofun kendi deyişiyle, olsa olsa bir *Schein'* a tekabül eder görünmektedir.

²⁴⁴ Bkz. (237), KAMOLNICK, 17

yadsıyan görüşlerini sunmak Simmel' le ilgili yargının da geçerliliğinin sınanmasına yardımcı olacaktır.

Bu türden bir incelemeye evvelemerde Kant' in felsefesine yakıştırılan 'töz' kavramıyla başlamak gerekir. Antik Yunan düşüncesinin bir ürünüken, Orta Çağ boyunca belki de felsefe tarihinin en renkli tartışmalarına vesile olan 'töz' kavramı²⁴⁵, kuşkusuz 18. ve 19. Yüzyılların doğa biliminin etkisiyle, kadim dünyadaki ayrıcalıklı konumunu ve ihtişamını kaybederek günümüzde yalnızca 'biçimsel bir kavram' a işaret etmektedir.²⁴⁶ Bu çalışmanın 'Nedensellik Yerine Etkileşim' başlıklı bölümünde işaret edilen Yeni Çağ' ın bilimsel dönüşümü sırasında ise Descartes, 'töz' kavramına doğada erekselliğe yer bırakmayacak biçimde nedensellik ilkesine bağlı yasalı – mekanik açıklamalarda bulunan yeni matematik – fizik ile Tanrı inancını bir arada düşünebilmek, kendisine kadar birbirlerini dışlar tahayyül edilegelmiş mekanik dünya ve Tanrı düşüncelerini uzlaştırmak için başvurmuştur.²⁴⁷ Aslında Descartes gerçekliği birbirine indirgenemeyecek ve birbirinden bağımsız tözlere – 'Tanrı', 'res cogitans' ve 'res extensa' – ayırarak yeni oluşan doğa biliminin doğayı bilerek ona nüfuz etme amacını kilisenin iktidar ve teolojinin alanlarını tehdit etmeden meşrulaştırma olanağı bulmuştur.²⁴⁸

---

²⁴⁵ Kavramın antik Yunanca asılları *hypostasis* ve *hypokeimenon* 'altta bulunan' anlamına gelir, fakat 'öz' anlamına sahip *ousia* kavramıyla eş anlamlı olarak da kullanılır.

²⁴⁶ Bedia Akarsu, **Felsefe Terimleri Sözlüğü**, 179

²⁴⁷ Tülin Bumin, **Tartışılan Modernlik: Descartes ve Spinoza**, 35

²⁴⁸ Descartes' in bu terkip tutumu bir çok noktada ortaklaşır görünmesine rağmen atomculuk karşısındaki konumuyla iyice belirginleşir. Fiziğin, doğal nesnelere bilgisine her türlü nedensel belirlenimlerini ve mekanik yasalılıklarını açıklayacak biçimde nüfuz edebileceğine inanan Descartes, çağdaşı atomcu düşünürlerin materyalist tezlerini ise 'Tanrı' nın en küçük birimleri bile parçalamaya muktedir olduğu' gerekçesiyle reddeder; Daniel Garber, **Descartes' Metaphysical Physics**, 120. Aslında 'bölünemez' anlamına gelen (*a – tomos*) Antik Yunanca *atomon*' un Arapça ve Latince karşılıkları bile hem iki çağ arasındaki temel anlayış farkları hem de Orta Çağ Hristiyan ve İslam dünyalarının, Antik Yunan bilimi yorumlarında ortaklaşabilmeleri bakımlarından ilginçtir: Antik Yunanca *atomon* kelimesi 'maddi' bölünülmezliğe işaret ederken, bu kelimenin hem Latince karşılığı *individuum* hem de Arapça mukabelesi *cüz – i fert* ruhsal – tinsel bir 'bölünmezliğe' göndermede bulunur.

Bunun yanında Alman felsefe geleneği içinde de 'töz' temel kavramlardan biri olagelmiş ve Luther' in şekillendirdiği Protestan Teolojisi içinde de bu kavrama başvurularak ruh – beden, maddi – tinsel gibi ikilikler açıklanmaya çalışılmıştır; ta ki Kant' a kadar. Başta David Hume olmak üzere, Britinyalı deneyci filozofların akılcılığa yönelik eleştirilerini dikkate alarak 'nelerin bilme edimi içersinde ve dışında kaldığını' ortaya çıkarmak amacıyla kaleme aldığı *Saf Aklın Eleştirisi*' nde Kant, töz kavramına ayrı bir bölüm ayırır. Aklın dışında, kendi başına var olduğu düşünölegelmiş töz, Kant' ın yeni ele alış biçimiyle deneyime ve bilgiye olanak sağlayan akla içkin bir koşul halini alır.²⁴⁹ Bununla birlikte Kant' ın, *Saf Aklın Eleştirisi*' yle gerçekleştirme niyetinde olduğu amaçlardan biri de metafiziğin görevi olarak belirlediği, 'töz', 'Tanrı', 'ruh', 'uzay' ve 'zaman' gibi aklın nesnelere, aklın kurucu kavramlarını ortaya çıkarmaktır. Akla dışsal olduğu düşünölegelmiş bu kavramların 'transcendental yetiler' olarak akla içkin ve kurucu olduklarını açıklamak Alman düşünürün kendi deyimiyle bir 'Kopernikus Devrimi' dir, çünkü Kant' ın yaptığı iş, dünyayı güneş sisteminin merkezi olmaktan çıkarıp önceden dünyanın etrafında döndüğü varsayılan güneşin bir uydusu konumlayan Kopernikus' un başardığı dönüşüme benzemektedir: Kant, daha önce bilgi ve deneyim nesnelere atfedilen düzenleniş biçimlerinin doğrudan insan aklının doğasına dair şeyler olduğunu ortaya koymaktadır.²⁵⁰

Bunun yanında Kant' ın Kartezyen dünya görüşüne yönelik eleştirileri 'Kopernikus Devrimi' yle sınırlı kalmaz. *Saf Aklın Eleştirisi*' nin 'Rasyonel Psikoloji' yi incelediği bölümünde, töz kavramının düşünönen özneye uygulanamayacağını, çünkü tözün kendisinin anlamının bir kategorisi

---

²⁴⁹ Bkz. (177), KANT, 469-470

²⁵⁰ Richard Schacht, *Classical Modern Philosophers: Descartes to Kant*, 235

olduğunu savunur.²⁵¹ Yani, düşünen özne meşru biçimde ‘bir ruhsal töz’ olarak görülemez.²⁵²

Kısaca izah edilmeye çalışıldığı haliyle Kant’ın akıl anlayışının ve ‘töz’ kavramını da kapsayacak biçimde Kartezyen dünya görüşüne yönelik eleştirilerinin, Kamolnick’ın çizdiği resimle pek de uyumlu olmadığı anlaşılmaktadır.²⁵³ Fakat yalnızca *Saf Aklın Eleştirisi* ne değil, başka metinlere de göz atmak bu iddiayı temellendirmeye yardımcı olacaktır. Bu metinlerden biri de Kant’ın hastalık durumuyla zihinsel süreçler arasındaki bağı sorun ettiği, henüz Türkçeye çevrilmeyen bir Kant metni, *Der Streit der Fakultäten*’dir (Fakültelerin Çatışması).²⁵⁴ Kant’ın bir mektup içinde hastaları arasında Goethe, Schiller ve Herder’ın de bulunduğu tıp doktoru Christoph Wilhelm Friedrich Hufeland’ın (1762 – 1836) ‘tasarımların mesken edindiği beyin’i etkileyen hastalık durumuyla düşünce arasındaki ilişkiden bahseder.²⁵⁵ Bu hastalık durumunda bir çeşit baskı düşünce organının, yani beynin kasıldığı hissi duyumsanır ve ilginin dağılmasıyla beraber beyinde iradedışı bir kasılma, tasarımların kendi ardışıklığında değişmesinde bilinçte oluşturdukları birliği muhafaza etmede bir çeşit iktidarsızlık oluşturur.²⁵⁶ Kant’ın bu ifadelerinde zihin ‘tasarımların mesken edindiği’ beyinden ve onun hastalık durumuyla doğrudan ilişkilidir ve ‘biyolojik, kimyasal ve fiziksel süreçlerinden’ ayrılabilir görünmemektedir.²⁵⁷

---

²⁵¹ Bkz. (177), KANT, 481-482

²⁵² Bkz. (250), SCHACHT, 252

²⁵³ ‘Akıl’ ve ‘töz’ meselelerini de kesen, daha ayrıntılı bir Kant ve Descartes karşılaştırması için bkz:

Gilles Deleuze, **Foucault**, çev. Seán Hand, 52, 69

²⁵⁴ Bahsi geçen kısım üçüncü bölüm, yani *Der Streit der philosophischen Fakultät mit der medizinischen* (Felsefe Fakültesinin Tıp Fakültesiyle Çatışması) adlı olandır: Immanuel Kant, **Streit der Fakultäten**, Ed. Piero Giordanetti, Horst D. Brandt, 109.

²⁵⁵ A.g.k., 120

²⁵⁶ Jean-François Lyotard, **Çatışmada Adalet**, Çev. Melih Başaran, 53

²⁵⁷ Simmel’ın kişisel hayatına dair bir ayrıntı bu türden bir eleştiriyi ilginç kılmaktadır. 1883 yılında Kant’ın mekan ve zaman öğretisi üzerine bir yazı kaleme alır ve bu çalışmayla ders vermek yani akademik görevli olmak için (*Habilitation*) Berlin Üniversitesi’ne başvurur. İlk başta bu çalışma geri çevrilir, sonrasında Eduard Zeller (1814 – 1908) ve Wilhem Dilthey’ın itirazlarıyla kabul edilir. Fakat

3.7. Fichte' nin Hukuk Felsefesi ve Simmel

Daha önce Simmel' in Ben' e dair tezlerini anlayabilmek için aslında Kant' tan ziyade Fichte' ye bakmanın daha yararlı olacağı vurgulanmıştı. Gerçekten de Alman düşünce coğrafyası incelendiğinde farklı geleneklere, yönlere doğru yayılan yollar üzerinde Kant'ın her daim uğranılan bir durak olarak öne çıktığı görülecektir. Örneğin Simmel ünlü fizyolog ve fizikçi Hermann von Helmholtz' un (1821 – 1894) önerisiyle lisans bitirme tezinde Kant üzerine çalışmaya başlamıştır ve akademik hayatı bir süre daha bu yönde ilerletmiştir. Kuşkusuz Kant' ın fikirleri Simmel' i doğrudan etkilemiştir, ancak her halükarda, bu araştırmada savunulan şey Simmel' in Ben' in oluşumuna dair düşüncelerini incelemek için Kant' tan ziyade Fichte' nin daha doğru bir adres olduğudur.

Fransız Devrimi' nden sonra pratik, özgürlükçü bir felsefe arayışı içindeki Fichte Kant' ın teorik felsefesine 'numen' ve 'fenomen' ayrımı gibi konularda sadık kalmıştır.²⁵⁸ Felsefesiyle ilgilenmenin yanı sıra Kant' la kişisel olarak da tanışan Fichte, hukuku moralin uygulanması olarak ayrı bir alan gibi düşünmeyen Kant' tan ayrılarak hukuk felsefesini merkeze koymuştur. Kant' ın sisteminde morale bağlı, toplumsal kuralların sosyal alanda uygulanması haliyle tasarlanan hukuk Fichte için sosyal, toplumu düşünmeyi felsefenin yoğun uğraşı ve böylece de öznelerarasılığı bu uğraşın

---

'Bilginin Metafizik Temelleri' (*Die Metaphysischen Grundlagen des Erkennens*) konulu post-doktora savunması (*Habilitationsvortrag*) da ilk başta aynı kaderi paylaşır. Zira, doğa bilimleri uyarınca bir eğitim almış ve konuyla bu yönden ilgilenen genç Simmel ile üniversiteye kabul edilişi sırasında ona arka çıkan teoloji kökenli Eduard Zeller arasında bir tartışma çıkar ve Simmel' in çalışması yetersiz bulunur. Simmel' in ailesine ait kayıtlara göre, tartışmanın konusu ise ruhun nerede mesken edindiğidir; Zeller ruhun noktamsı bir biçime sahip ve meskenin de beynin ortası olduğu yönlü görüş bildirir ve Simmel bu görüşe şiddetle karşı çıkar.

²⁵⁸ Emile Bréhier, *The Nineteenth Century, Period of Systems, 1800-1850*, Çev. Wade Baskin, 118

kesişme noktası kılar.²⁵⁹ Ancak hukuk felsefesinde incelenen öznelerarasılık faslına geçmeden, *Wissenschaftslehre*' de Fichte' nin bilme etkinliğinin altında bulunan temel ilkeye göz atmak gerekir, ki bu ilkenin incelenmesi her türlü özel alanın incelenmesini mantıksal olarak önceler, çünkü bu ilke bilme ediminin başlangıcına işaret eder, onun üzerinden bu edim ifa edilir.

Başyapıtı *Wissenschaftslehre*' ye dogmatizm ve idealizm arasında bir ayırım yaparak başlayan Fichte, bu eserde ortaya konan Transendental İdealizmin 'Kant' ın doğru anlaşılmasından başka bir şey olmadığını belirtir.²⁶⁰ Hatta Fichte açısından Kant' ın Eleştirel Felsefesi doğru anlaşıldığında genel yorumun tersine bir dogmatizme işaret etmez, aksine bir idealizm biçimidir. Bu idealizm – dogmatizm ayırımında dogmatizm insan özgürlüğüne ve nesnelere doğasına dair fikirlere yönelik açıklayıcı zeminin, bilincin ya da aklın dışında bir alandan, 'kendi şeylerin' gerçekliğinden kaynaklandığını savunurken²⁶¹, idealist bu açıklama düzenini tersine çevirmektedir. Fakat bu bakış idealizme göre insan bilincinde akıldan bağımsız nesnelere ya da kendinde şeyleri yaratma gücünün bulunduğu anlamına gelmez, daha ziyade bilinç nesnelere deneyimlenmeleri ve düşünülmeleri için bir temel teşkil eder ya da bu edimleri mümkün kılar.²⁶² Ayrıca Fichte için idealizm insanın, kendini özgür olarak deneyimlemesiyle bağdaşan tek sistemdir, keza bilinç nesnesi yine insan aklına ait yetiler sayesinde 'koyulur' (*setzen*) ve belirlenir.²⁶³

Özgürlük temelli pratik kaygılarla, Fichte insan bilgisinin mutlak – ilk, koşulsuz ilkesinin arayışındadır ve bu ilke aynı zamanda tüm bilinçlerin

---

²⁵⁹ Georg Mohr, **Freedom and the Self: From Introspection to Intersubjectivity: Wolff, Kant, and Fichte**, Ed. Karl Ameriks, 39-41

²⁶⁰ Johann Gottlieb Fichte, *Wissenschaftslehre novo methodo*, 18-19

²⁶¹ A.g.e., 5-7

²⁶² A.g.e., 17-19

²⁶³ A.g.e., 3-4

dayanağı olarak bilinci olanaklı kılmaktadır.²⁶⁴ Bu saikle gerçekleştirilecek refleksiyonda öncelikle herhangi bir empirik bilinç olgusu korunur ve onun empirik belirlenimlerinden her biri daha fazla ayırt edilebilecek ve soyutlanacak hiçbir şey kalmayana kadar peş peşe tefrik edilir. Şüphesiz bu tür bir refleksiyonun ilk adımı olarak 'A, A' dır' (bir başka deyişle 'A=A') uygun bir önerme olacaktır, çünkü bu önerme hiçbir tereddüte yer bırakmadan herkesçe kabul edilir ve yine herkes için kesin ve açık olarak kavranır. Ne var ki Fichte açısından 'mutlak olarak bir şeyi koyma (setzen) gücünü kendimizde bulduğumuz' anlamına gelen bu önermenin kesin olduğu yönlü ifadeyle A' nın A' nın var olduğu ortaya konulmaz, yani bu önerme 'A vardır' a eşit olamaz, çünkü yükleme ortaya konan varlık ve yüklemsiz ortaya konduğunda var olmak tamamen farklı şeylerdir. Zaten bu önermenin mutlak olarak kesin olduğu iddiası iki A arasında, mutlak olarak ve her hangi bir başka bir temeli olmaksızın koyulan zorunlu bir bağlantıya işaret eder. Fichte bu zorunlu bağlantıya başlangıç ifadesi olarak 'X' der ve A' nın varoluş meselesini önce X' in, Ben yoluyla daha ileri bir temel olmaksızın koyulduğundan dolayı yalnızca Ben' in kendisine verili olduğunu serimleyerek ve sonrasında aynen bu bağlantı gibi A' nın da Bende ve Ben yoluyla koyulduğunu açıklayarak sonuca bağlar.

Aslında refleksiyon için bir nirengi taşı işlevine sahip X bağlantısı aynı anda hem öznenin mantıksal konumunda olan bu A ile hem de yüklem olan A ile ilişkilidir ve bu sebeple bu her iki A da koyuldukları sürece Ben' de koyulur ve bu surette vardır. Bunun yanında bu X bağlantısı yoluyla, yargıda bulunan Ben' de her daim bir ve aynı kalan bir şeyin varlığı önerilir ve böylece mutlaka olarak koyulan X de 'Ben, Benim' biçiminde izah edilebilir ve henüz bir edimin değil fakat bir olgunun ifadesi haliyle 'Ben varım' önermesine varılır.

---

²⁶⁴ Johann Gottlieb Fichte, **Bilimöğretisi (Wissenschaftslehre)**, çev. Güçlü Ateşoğulları, 199

'Ben, Benim' önermesi, koşulsuz ve mutlak olarak geçerlidir, çünkü X önermesine eşittir; sadece formda değil, aynı zamanda içerikte de geçerlidir. Onda Ben, koşullu olarak değil, kendinde eşit olan yüklem ile, mutlak olarak koyulur; böylece o gerçekten (varoluş anlamında) koyulur ve önerme 'Ben varım ' diye de ifade edilebilir:

'Yalın bir biçimde açıklayacak olursak; yüklem konumundaki A' yı koyan Ben, zorunlu olarak – çünkü aynı şey özne konumunda koyulur – özneyi benim koyduğumu bilir ve böylece benim kendimi bilir; tekrarlırsak, benim kendimi tefekkür eder, bu nedenledir ki kendimle aynı olan şeydir.'²⁶⁵

Bu sayede refleksiyon daha altta yattan bir temele dayanmayan bir zemine yerleşir; 'X= Ben varım' üzerine. Yalnız bu zemin bir olguya değil, bir edime (Tatsache) işaret eder, çünkü Fichte' nin, bu ilerleyişin farklı aşamalarında üzerinde durduğu gibi Ben' in var oluşu bir kendini koymadır; 'Ben var olur ve kendi varoluşunu kendi yalın var olması yoluyla koyar' (204). Böylece Ben bir arada eyleyen ve de eylemin sonucu olmaktadır. Bu sayede Ben kendi varlığının mutlak biçimde koyulması yoluyla var olur ve X bağlantısı sayesinde de özne ve nesnenin zorunlu bir özdeşliğini gösterir. Fichte' nin araştırması sonucunda, yola çıkılan 'A=A' önermesi 'Ben varım' da temellenir ve insan bilgisinin mutlak – ilk, koşulsuz ilkesi arayışı bir olgu olarak değil, fakat bir edim olarak 'Ben varım' zeminiyle neticelenmektedir. Böylece 'Ben, Benim' özdeşliğiyle Fichte' nin dizgesinin temeli kurulmuş olur ve bütün bir sistem bu zemin üzerinde yükselecektir.

Böyle bir zeminde ilerleyen üçüzlü eylem için iki türlü yorum mümkün görünür. Bunlardan ilki *modern* nitelenebilecek, bu üç ilkenin aklın kullanımını

---

²⁶⁵ Bkz. (260), FICHTE, 203

düzenleyici ideler olduğu yönlü Alexis Philonenko' nun açıklamasıyken²⁶⁶, diğeri de *geleneksel* adlandırılabilir, bu üç ilkenin birer şey olarak olmasa da, gerçekliğe sahip olduğu yönlü yorumdur.²⁶⁷ Son yorumu göre ilk iki ilke bilincin, bilinç ötesi boyutuna işaret ederken, üçüncü ilke ise 'bilinç' aşamasıdır. Yani bu ilkeler kendileri aracılığıyla bilincin eylemde bulunduğu süreçler niteliğiyle bilinci temellendiren etkinliklerdir; aslında bilincin eylemleri olarak yargılar için temel oluştururlar. Böylece her türlü mantığın ve metafiziğin ilkesi özdeşlik ilkesi de bilincin kendi kendine özdeşliği, kendini vaaz eden bende temellenir. Macit Gökberk (1908 – 1993) izlenirse;

- İlk adım, 'a=a' önceden koyulmuş, kabul edilmiştir, yani düşünülen her önerme bir koyum (*thesis – setzung*) olduğu için Ben önce kendisini kendisi ile özdeş olarak koymaktadır. Zira bir önermeyi ya da nesneyi düşünmeden önce Ben' in kendi kendisini koyması ya da düşünmesi gerekir, ki bu da bir eylemdir (*Tathandlung*).
- 'a – a olmayan', ikinci adım çünkü a' nın karşısına bir şey koyulabilmesi için a' nın düşünülmesi gerekir; bunu da a, kendisi olmayana karşısına koyarak yapmaktadır.
- Ben ile Ben olmayan' ı birlikte düşünüp 'bir araya' koyulduğunda (*synthesia*) Ben ile Ben olmayan birbirleri karşılıklı biçimde sınırlar: Ben karşısındakini belirleyen ve eyleyen olarak, ben olmayanda belirlenmiş ve duyulanmış olmasıyla Ben' i sınırlar. Düşünmek hep bir nesneyi düşünmek anlamına geldiği, kendi dışında bir şeyin varlığı onaylanmadan düşünülemezliğinin yanı sıra²⁶⁸, kendini Ben olarak

---

²⁶⁶ Alexis Philonenko, *Die Intellektuelle Anschauung bei Fichte*, 91

²⁶⁷ Bkz. (242), GÖKBERK, 372-375

²⁶⁸ Bkz (241), WEBER, 337

kavramak, 'identite' halinde kavramak için bilinç kendini 'Ben' ve 'Ben olmayan' halinde böler ve bilinç bir olgu ya da şey (*Tatsache*) değil, vaaz etme eylemidir.²⁶⁹

Böylece bir eylem haliyle, dinamik bir Ben tasviriyle karşılaşılır. Bu resme göre, Ben' in sınırları vardır, ancak Ben bu sınırları dışarıdan hazır bulmaz, o sınırları inşa eder ve algıya eşlik eden bilinç çokluğunu toplayan, tekleyen bilinçten söz edilebilir; kendi kendine özdeş kalan bilinç, ben. Sadece nesnelere bakıldığı, yönelindiği sürece Ben bilinci oluşmamakta, nesneye bakma sürecine bakıldığı an kendilik bilinci ya da öz bilinç oluşmaktadır. Yani öz bilincin yolunu bir tür entelektüel sezgi açar; öz bilinç bir dedüksiyon değil, sezgidir.²⁷⁰

Şu noktaya kadar Simmel' e yöneltilen kendilik bilincinin ve Ben' in ortaya çıkışına dair 'monolojik', 'diğer insanlardan ve sosyal dünyadan yalıtılmışlık' olduğuna dair olumsuz eleştiriler akla yatkın, çünkü temellerini Fichte' de bulur görünmektedir. Fakat Fichte' nin görüşlerini açıklamaya yönelik çağdaş ya da günümüze yakın yorumlar Alman filozofun düşünce sisteminde 'öteki' ne ve 'sosyal' e dair yeni ve verimli bir alan açmaktadır ve bu saha bölümün başında sözü edilen Simmel – Fichte ilişkisini tanıma olanağını da sağlar. Hatta bu yorumlara göre öteki meselesi Fichte için sistematik felsefesinin kökenlerinde bile canlıdır, yani sonradan gelen, ikincil olmaktan ziyade, öteki sorunu birincil felsefenin öncelikli sorusudur.²⁷¹ Üstelik Philonenko' ya göre Fichte birinci felsefesinin tümünü ötekinin varlığı sorununu çözmek üzerine kurmuştur.²⁷² Çünkü Ben olmayan' ın Ben tarafından vaaz edilmesi, Ben' in sınırlarının da Ben' in içinde bulunması,

---

²⁶⁹ Bkz. (242), GÖKBERK, 372-375

²⁷⁰ Bu noktada Fichte' nin görüşleri Descartes' inkilerle paralellik gösterir;

²⁷¹ Robert R. Williams, **Recognition: Fichte and Hegel on the Other**, 49

²⁷² Alexis Philonenko, **La Liberté humaine dans la philosophie de Fichte**, 24

Ben olmayan' ın da bilincin içine dahil edilmesi anlamına gelir ki, Ben olmayan düşünce tarihi içinde ortaya konulmuş olsa da, nedeni bir bakıma Fichte' ye kadar meçhuldür. Bu bağlamda, bir ışık gibi her yöne yayılma isteği taşıyan Ben ile bilincin karanlığına, temelde bir belirlenmişliğine işaret eden Ben olmayan arasındaki ayırım Ben' in aşmak istediği bir bölünmedir ve sınırın nedeni kendi içindeki bir sınırlanmışlığı istemekten çok, her şeyi bilme, yeni şeyleri bilerek Ben' e katma çabası, kendi alanını genişletme isteğidir. Yani Ben bir etkinlik hali, böylece bu sınırın kendisi de bir etkinlik. Ben farklı, hatta karşıt iki etkinliği kompozisyonu – sentezi biçiminde anlaşılmalıdır; Ben sonsuz bir atılım halinde ilerlerken, kendi ilerleyişini engelleyen başka bir etkinlikle karşılar ve bu an bir şok (*Anstoss*), dışarıya yönelirken, onu sınırlayan bir şey olarak Ben olmayan' la karşılaşma anıdır.²⁷³

Daha önce Fichte' nin özgürlükçü bir felsefe arayışı içinde olduğu belirtilmişti ve bu arayışa bağlı olarak özgürlük meselesinin Fichte için elzem, merkezi bir rol oynadığı da şüphesiz. Özgür bir nedensellik olarak kavranabilmesi amacıyla, Ben' in, kendini Ben olmayan' ı belirleyen biçiminde vaaz edebilmesi için yöneldiği nesnenin de bir başka kendilik (*self*) olmalıdır. Ancak böylece özgür nedensellik, neden olma durumu, köken olarak kendi kendini belirleme anlamına gelebilir.²⁷⁴ Bir başka deyişle, bir dış nesne uyarıcı şeklinde iş göreceyse, özgür bir varlığın kendi kendini belirlemesi (*self determination*) maddi bir mekanizma aracılığıyla değil – sobanın insanı uyarması sonucu gerçekleşecek bir uzaklaşma gibi – kişisel ve özgür bir çağrı vasıtasıyla gerçekleşir; *provakasyon*. İradeye yönelik bir çağrı ancak, irade sahibi bir varlıktan kaynaklanıyor olabilir, çünkü sadece böyle bir varlık bir diğerinin iradi bir varlık olduğunu tasarlayabilir anlayabilir ve ona bir çağrı gönderebilir.²⁷⁵ Sonlu ve rasyonel bir varlık duyusal dünyada ancak

---

²⁷³ Daniel Breazeale, *Check or Checkmate*, 102-103

²⁷⁴ Ellen Bliss Talbot, *The Fundamental Principle of Fichte' s Philosophy*, 50

²⁷⁵ Virginia López –Domínguez, *Body and Intersubjectivity: The Doctrine of Science and Husserl' s Cartesian Meditations*, 203

başkalarına da bu özellikleri atfetme, yükleme koşuluyla, yani kendi dışında başka makul – rasyonel ve sonlu varlıkların mevcudiyetini kabul etmek koşuluyla kendisine özgür bir nedensellik atfedebilir, yükleyebilir, ki böylece Ötekinin varlığı, teorik ve pratik aklın bir koşulu olurken, teorik ve pratik felsefe de öznelerarası bir nitelik kazanır.²⁷⁶

Öteki doğrudan verili ya da verili mevcudiyete indirgenemez olduğu için özel bir bulmacadır ve Fichte de Ben' in kendisi dışında bir özgürlüğün doğrudan bilincinde olamayacağına ilk başta katılmasına rağmen Ben' in kendi özgürlüğünün ya da kendindeki özgürlüğün bilincine doğrudan varamayacağını, çünkü kendinde ve kendi için özgürlüğün, bilincin tümünün açıklığa kavuşmasının ilk değil ama son temeli olduğunu ve bu yüzden (doğrudan) bilincin alanına dahil olamayacağını ekler.²⁷⁷ Böyle bir zeminde insanlardan bahsedildiğinde, zorunlu biçimde bir çoğulluk işaret edilir ve bu çoğulluk sadece birden çok bireyin mevcudiyeti, kalabalığı değil, karşılık etkileşimi, birey olarak karşılıklı tekabül yetlerini (*reciprocity*) gerektirir; birey olmak demek, bireyler arasında bir olmak demektir, sadece Ben' in değil, Sen' in olan bu birey kavramının bilincinde, iki bilinç tek bir bilinçte birleşir.²⁷⁸ Böylece bu karşılıklılık her türlü bilincin ve öz bilincin ön koşulunu sağlarken, Fichte için kişi kendini birey kabul ettiği anda diğerlerini de birey kabul etmek zorundadır. Bir başka deyişle, öteki, ya da daha ziyade öteki insanlar çoğulu kişinin birey olarak varoluşunun koşuludur ve bunun içinde de ötekinin her zaman özgür bir varlık olması, özgürlüğünün sürekli tanınması, kabul edilmesi gerekir, çünkü özgür olarak kendi kendini belirleyebilmesinin kökeni

---

²⁷⁶ Bkz. (242), ZÖLLER, 119

²⁷⁷ Bkz. (271), WILLIAMS, 49

²⁷⁸ Bkz. (273), BREAZEALE, 101

ötekidir ve bu rolü özgür varlık haliyle diğerine çağrıda bulunarak oynayabilir.²⁷⁹

Böylece diğerlerinin de rasyonel varlıklar kabul edilmesiyle teorik dünya hakkındaki bilginin kökeni de bir başkasının üzerine kurulur. Fichte' nin işaret ettiği bu 'Ben – Sen' ilişkisi onu moderniteye yaklaştıran bir düşüncedir ve toplumsallığın felsefeye girmesi, Fichte' ye kadar etik alanı ilgilendiren hukukun artık 'sosyal hukuk' niteliği kazanması anlamına gelir. Bu bağlamda, özellikle 'öznelarasılık' ve 'karşılıklılık' gibi kavramlar düşünüldüğünde, Fichte' nin Simmel üzerinde kuramsal bir etkisi olduğu, ya da sosyalin felsefi düşünceye girişiyle sosyolojinin yeni bir alan olarak kendini kurma çabası arasında bir süreklilik, bir ilişki olduğu savunulabilir. Ancak Fichte üzerinden açılmaya çalışılan asıl konu Simmel' in Ben' i yalıtılmış, toplum dışı kurgulamaktan ziyade ister kuramsal zeminde ister gündelik hayatta bir Sen ile ilişkisi aracılığıyla kurguladığıdır (s.525). Yalnızca *Paranın Felsefesi*' ne değil, çalışmanın daha önceki bölümlerinde sözü edilen metinler de incelendiğinde Simmel' in Ben' den *insanların içinde, arasında*²⁸⁰ bir şeyi anladığı fark edilir. 'Sosyal yaşamın ve bireysel benlik davasının zorunlu gereği olarak kendini sunan Sen' e dair bir gözlem' (s. 538), dilbilimsel açıdan ise Ben' in ve Sen' in yalnızca birer dilsel özneyi imlemekten öte, dilsel alışverişte her Ben' in güç halindeki bir Sen, her Sen' in de güç halindeki bir Ben olmasıyla, 'dil' i 'söylem' e dönüştüren öğeler olduğu gerçeğiyle karşılaşır.²⁸¹ Dolayısıyla Simmel' i okurken Ben ile Sen' i birbirinden ayrılamayan bir çift halinde görmek gerekecektir.

---

²⁷⁹ Arnold L. Farr, *The Other and the Necessary Conditions of the Self in Fichte' s Wissenschaftslehre and Paul Ricoeur' s Phenomenology of the Will*, 345-349

²⁸⁰ Bilge Karasu, *Ben Edebiyatı Üzerine*, 130

²⁸¹ Mehmet Rifat, *'Ben' in Katmanları*, 82

4. SONUÇ

Bu çalışmada iki ana bölümde Georg Simmel' in çizdiği çerçeveye 'mübadele' ve 'değer' kavramları farklı bağlamlarda incelenmeye ve bu iki kavramın etrafında Simmel' in belirli düşünceleri tartışılmaya çalışıldı. İlk ana bölümde mübadele kavramının Simmel' in sosyolojisinde edindiği merkezi konuma vurgu yapılmış ve Alman sosyologun toplumsal hayatta mübadeleye biçtiği rol ele alınmıştır. İkinci bölümde ise *Paranın Felsefesi*' nde ortaya konan değer kuramı Simmel' e yönelik farklı tez ve eleştirilerle beraber sunularak bir tartışma olanağı aranmıştır.

Simmel' in metinlerinde sıkça başvurduğu 'mübadele', 'etkileşim' ve 'toplumsallaşma' kavramları arasında bu metinlerde ne türden farklılıkların gözetildiği yönlü bir tartışmayla açılan 'Mübadele Fenomeni' isimli ilk bölümde mübadele kavramının özellikleri ve işlevleri araştırılmış, bunun yanında mübadelenin kendisi de bir işlev haliyle incelenmiştir. Bu noktada Simmel' in toplumsal yaşamı konu edinen bir bilim tahayyülü içinde hem bilgilimsel bakımdan kuramsal anlamda, hem de pratik hayatın içinde insanlar arasındaki ilişkiler anlamında mübadeleye ayrı bir önem vermiş olduğuna dikkat çekilmiştir.

Özellikle mübadelenin 'arzu' ve 'feragat' ile ilişkilendirilerek tartışılması, bu çalışma sırasında bilhassa vurgulanmak istenen bir hususa işaretler: mübadele Simmel tarafından yalnızca iktisadi bir olgu olarak dar bir sahada incelenmemiş, temel bir ilkesi olduğu toplumsal hayatın canlılığına ve her türlü olanağına karşılık olarak çok yönlü biçimde ele alınmıştır. Aslında

bu durum Simmel' in akademik ilgisinin çok yönlülüğüyle koşut görünür. Tarih bölümüyle başladığı lisans eğitimini *Öz ve Madde üzerine Kant' in Çeşitli Görüşlerinin Sunumu ve Değerlendirilmesi* (Darstellung und Beurteilung von Kants verschiedenen Ansichten über das Wesen und Materie) başlıklı bir tezle tamamlamış ve hayatı boyunca uluslarpsikolojisi (Völkerpsychologie), ulusiktisadı, sanat, psikoloji, tarih, felsefe ve tabii ki sosyoloji gibi alanlarda yürütülen tartışmalara katılmış, yani sosyal bilimlerin ve tin bilimlerinin neredeyse her alanında iş görmüştür.²⁸²

Mübadele Simmel tarafından iktisat alanında çizilen 'alma ve verme süreçlerinin toplamı' durumunu aşarak iki süreçten her birinin aynı zamanda diğerinin nedeni ve etkisi olmasıyla üçüncü bir süreç olarak betimlenir. Bu kavramsallaştırmaya bağlı olarak yalnızca iktisadi bir etkinlik anlamıyla malların ve nesnelerin alınıp verilmesini değil tüm toplumsal ürünleri kapsar ve bu biçimiyle de toplumsal yaşam için temel bir ilke haline gelir. Simmel' in mübadele kavramını incelediği bu geniş kapsam ve temel rol bu bölümde bilhassa mübadelenin bir özelliği olarak ortaya konan 'feragat' in incelenmesiyle aktarılmaya çalışılmıştır.

Ancak feragat kavramıyla kurulan bağ açıklanmadan önce neden Türkçe karşılığı olarak bu kelimeye başvurulduğunun açıklanması gerekir. Simmel' e ait metinlerin son yıllarda sayısı artan Türkçe çevirilerinde *Opfer* kelimesini karşılamak amacıyla 'kurban', 'özveri' gibi farklı sözcüklere başvurulduğu görülmektedir. İngilizce çevirilerde de 'sacrifice' karşılığının kullanılmasına koşut biçimde 'kurban' *Opfer* in doğrudan karşılığıymış

---

²⁸² Hatta Simmel' in akademik ilgisinin yalnızca bu bilimlerle sınırlı kalmadığı, doğa bilimleriyle de yakından ilgilendiği ve bu bilimlerdeki belirli gelişmelerden etkilendiği bu çalışmada da ortaya konulmuştur.

izlenimini uyandırır da, Simmel' in başvurduğu sosyal – iktisadi bağlamın bu karşılık ile üstünün örtüldüğü aşikardır. 'Özveri' ise mübadelede bulunan bireylerin güdülenmeleri bakımından Simmel' in tezleriyle uyumsuz bir görüntü çizer, çünkü özveri kişinin bir amaç uğruna kendi çıkarlarından vazgeçmesini imler ve Simmel açısından insanların bir araya gelmesinde çıkar önemli bir etmendir. Bu nedenlerle kullanıla gelmiş karşılıklarından farklı olarak tez çalışması boyunca *Opfer* kelimesi 'feragat' sözcüğüyle mukabele edilmiştir.

Bu yaklaşımın altında ise Simmel üzerine kaleme alınan çalışmalarda değer kuramı bakımından üzerinde durulmasına rağmen özellikle Simmel' in bu *Opfer* yönlü kelime tercihinin derinlikli bir incelemeden yoksun bırakılması yatar. Bu kelime tercihinin ayrı bir başlık altında başlı başına incelenmesiyle en başta mübadelenin Alman düşünürün sosyolojisi içinde edindiği yerin toplumsal yaşamın erken aşamalarına kadar dayandığı, herhangi bir insanlar arası ilişki biçimi olmaktan öte, neden Simmel açısından insanlar arası her türlü ilişkinin mübadele adlandırılabilceği açıklanmaya çalışılmıştır.

Böylesi bir sosyal – tarihsel veçhenin yanında, Simmel' in bilhassa *Paranın Felsefesi'* nde ele aldığı biçimiyle mübadele belirli bir döneme dair bir etkinlik olup, mübadeleye yönelik açıklamalar da o döneme dair değerlendirmelerdir. Aslında Simmel' in mübadele üzerinden sunduğu çözümler, bir yönüyle para ekonomisinin analizleri olup, 21. Yüzyıl' ın henüz başında yoğunlaşmaya başlayan mübadele ilişkilerinin etrafında biçimlenen toplumsal yaşama dair bir anlatıdır. 'Mübadele Fenomeni' başlığı altında incelenen 'Mübadele ve Üreticilik Sorunu' ve 'Mübadele Edilebilirlik ve Eşdeğerlik Meselesi' bölümleri Simmel' in sosyolojisinin böylesi bir tarihsel bağa sahip olduğunun savunulduğu yerlerdir.

Aslında tez çalışması yalnızca tarihsel bir bağlama işaret etmemiş, giriş kısmında aktarılmaya çalışılan haliyle bu incelemede Simmel' in görüşleri mekansal bir bağlama oturduğu da savunulmuştur. Mekanla Simmel' in görüşlerinin ilişkisi bakımından, Alman düşünürün hayatının büyük kısmını Berlin gibi mübadele ilişkilerinin yoğun olduğu, üretimden çok mal dolaşımının yaygın olduğu ya da bu dolaşımın yönetildiği bir şehirde yaşamış olmasının toplumsal ve iktisadi hayatta mübadeleye verdiği önemle doğrudan ilişkili olduğu savunulmuştur.

'Mübadele ve Üreticilik Sorunu' nun 'Mübadele Fenomeni' başlığı altında incelenmesi karşısında, değer kuramının incelendiği 'Görelilik ve Değer' bölümünde tartışılması gerektiği yönünde bir eleştiri pekala haklı olabilir. Ancak böyle bir sıralamayla özellikle değer ile toplumsal emek süresi arasında bir eşitlik kuran Marksist kuram ile Simmel' in değer kuramı arasında bir karşılaştırmaya böylesi bir işin başlı başına bir tez çalışması olacağından kısaca bir değinmenin farklı çağrışımlar yaratabileceği nedeniyle yer vermemek amacıyla başvurulmuştur. Üretimde bulunduğu dönemin koşulları ve kendine has özellikleri, yani teorisinin tarihsel düzlemi tek başına ele alınmadan sistemli düşünce karşıtı, yalnızca biçimler sosyolojisi yapan bir düşünür olarak kodlanmasına biçim bakımından benzer bir sonuca, 'tarihsel materyalizme bir zemin inşa etmek' amacını taşıyan Simmel' in ulus iktisadı tartışmaları etrafında Marksist görüşlerle olan mesafesi üzerine de rahatlıkla varılabilir. Uzun süre SPD (Almanya Sosyal Demokrat Partisi) sempaticanı olan Simmel döneminin sosyalist kuramcılarıyla ortak bir ilgiyi, iktisadi olan bitenleri kapsamlı bir modern kültür kavrayışı içinde ele almayı, bunları böylesi bir anlayış içine yerleştirmeyi paylaşmasına rağmen, para ekonomisinin işleyişinin, temellendiği mantıksal ve psikolojik varsayımlar açıklanmadan hakkıyla açıklanamayacağını düşündüğü için bu ortak ilgi farklı

yönler izlemiştir.²⁸³ Simmel' in 'mübadele' nin bilgi bilimsel olarak 'üretim' den öncelikli olduğunu savunmasının bir öngörü haliyle oldukça değerli bir gözleme dayandığı savunulabilir. Bu, finans kapitalin etkinliğini arttırdığının gözlemidir. Bu gözleme bağlı para ekonomisinin işleyişini kavrayabilmek için mübadele süreçlerinin incelenmesi gerekir, ki mübadele artık karşılıklı alış ve veriş süreçlerinin toplamı olmaktan çıkmış, üretimin doğrudan bir alıcıya yönelik olmadığı bir iktisadi düzende yeni bir belirleyene (pazar) bağlı olarak bağımsız üçüncü bir alan haliyle belirir.

Tez çalışması boyunca sunulmaya çalışılan böylesi bir tarihsel düzlem üzerinde anlaşılan Simmel' in mübadeleye yönelik tezleri, iletişim ve bilgi teknolojilerinin sınırlı olduğu 20. Yüzyıl başından (*Paranın Felsefesi*' nin yayımlandığı 1900 yılında Ferdinand von Zeppelin kendi adını taşıyan araçla ilk uçuşu gerçekleştirmiştir; ilk radyo alıcısının başarıyla bir radyo iletisini almasına bir, borsa işlemleri için kullanılacak basit hesap makinelerinin yapımına ise daha on sene vardır) günümüze yoğunlaşmış ve çeşitlenmiş para ekonomisine yönelik güncel çözümler için de bir temel ya da olanak sağlayacaktır. Bununla birlikte, Simmel' in gözlemlediği artık üretimin doğrudan bir alıcı yerine üçüncü bir taraf, yani pazar için gerçekleştiriliyor oluşu, günümüzde bilgi teknolojilerinin devreye sokulmasıyla yeni bir biçim kazanmış, artık çeşitli yatırım araçları vasıtasıyla türev işlemler sonucu finans işlemleri geleceğe yönelik tahminler üzerinden üretim ilişkileri üzerinde spekülasyonlar yaparken, finans – kapital mevcut sosyal – iktisadi ilişkiler ağı içinde denetleyici bir rol üstlenmeye başlamıştır.²⁸⁴ Aktarılmaya çalışılan biçimiyle ele alındığında, Simmel' in tezlerinden hareketle bu türden bir iktisadi etkinlikler ağının işleyişine yönelik çözümler ve sonuçlar olanaklı görünmektedir.

---

²⁸³ Bkz. (207), LICHTBLAU, 4. Aslında *Paranın Felsefesi* doğrudan bu yol ayrımına işaret etmektedir.

²⁸⁴ Ulus aşırı şirketlerin küresel Pazar üzerindeki etkileri ve finans kapitalin etkin rolüne dair Zürih Üniversitesi' nden güncel bir çalışma için bkz: Stefania Vitali, James B. Glattfelder, Stefano Battison, **The Network of Global Corporate Control**, 2011

'Mübadelenin İşlevleri' alt bölümünde ise Simmel' in tezlerinin değerlendirilmesi için para ekonomisinin yanında başka bir bağlamdan, dönemin akademik dünyasından söz edilmiştir. Alman sosyologun insanlar arasındaki ilişkileri incelerken içerikten ziyade biçime dair vurgusunun dönemin bilhassa sosyal bilimler alanında vukuu bulan tartışmalarla doğrudan ilişkisi ortaya konulmaya çalışılmıştır. Böylelikle Simmel' in biçime yaptığı vurgunun altında dönemin Alman üniversitelerinde devlet bilimlerinin tekelindeki toplum kavramını yeni bir disiplinin temeline yerleştirme çabasının yattığı savunulmuştur.

Değer kavramının incelendiği 'Görelilik ve Değer' bölümüne öncelikle György Lukács' ın Berlin Üniversitesi' nde derslerini takip ettiği Simmel' i neden izlenimci ressam Claude Monet' ye benzetmiş olabileceği tartışılmıştır. Bu tez çalışması açısından böyle bir tartışma yürütmenin önemi özellikle Amerikan akademisinde Alman sosyologun 'sistemli düşünce karşıtı', 'izlenimci sosyolog' biçiminde alımlanışını tartışma olanağı sunmasıdır. 'İzlenimci Dünya Resmi' bölümünde doğa bilimlerinin sunduğu yeni modern dünya resmini paylaşımlarının Simmel ile Monet' nin kesiştiği ortak nokta olduğu savunulmuştur.

'Nedensellik Yerine Etkileşim' alt bölümünde doğa bilimlerindeki gelişmelerin Simmel' in görüşlerini ne biçimde etkilemiş olduğu tartışılmıştır. Bu tartışmanın ışığında tıpkı sesin ve ışığın yayılımına dair yeni gözlemlerin Galileo – Newton Fiziğinin temel formüllerini geçersiz kılmasına koşut biçimde Simmel' in bağımsız bir bilim olarak kurmaya çalıştığı yeni toplum bilimi için toplumsal ilişkileri açıklamaya yönelik olarak 'nedensellik' yerine 'etkileşim' i önerdiği savunulmuştur. Işık ve elektromanyetik dalgalar nasıl ki

nispeten yavaş sistemleri açıklayan kanunlarla açıklanamıyorsa, yeni para ekonomisinde yoğunlaşan ve çeşitlenen mübadele ilişkilerini açıklamak için de 'nedensellik' yetersiz kalacak, 'etkileşim' böyle bir yapıyı açıklamak için daha uygun olacaktır. Simmel' in sosyolojisi böyle bir temele oturtularak kavrandığında Kıta Avrupası' nın toplumsal düşüncesinde ne gibi etkileri olduğu²⁸⁵, Durkheim, Weber ve Marx gibi diğer klasik sosyologlardan farklı olarak hangi yolları açtığı ya da bu düşünürlerle nerelerde ortaklaştığı üzerine tezler üretmek mümkün olacaktır.

Fransız meslektaşı Célestin Bouglé' a (1870 – 1940) yazdığı 13 Aralık 1899 tarihli bir mektupta Simmel şunları söylemektedir: 'Benim sosyolojim tamamen uzmanlaşmış bir alandır. Bir filozof olmama, hayat gayemi felsefede görmeme ve sosyolojiyi yalnızca bir yan dal olarak sürdürmeme rağmen yurtdışında yalnızca bir sosyolog olarak değerlendirilmem benim için oldukça acı.'²⁸⁶ Simmel' in felsefede hayat gayesini görüyor olması, Alman düşünür üzerine her daim canlı bir tartışmaya neden olmuştur. Simmel yurtdışında sosyolog olarak anılmasına içerler görünür, fakat özellikle *Paranın Felsefesi'* ni yayımlandıktan sonra Simmel' in yapıtlarının birer sosyoloji metni olmaktan ziyade felsefi araştırmalar sayılabileceği yönlü görüşler Durkheim ve Weber gibi çağdaşları tarafından dile getirilir. Zaten Simmel' in düşüncelerinin ne şekilde ele alınması gerektiği, hangi disiplin içinde değerlendirilmesinin yerinde olacağı yönlü tartışmalar akademi içerisinde henüz tamamlanmamıştır. Doğal olarak Simmel üzerine hazırlanmış bir tez çalışması da bu türden bir sorgulamanın konusu olacaktır.

---

²⁸⁵ Pierre Bourdieu' nun (1930 – 2002) ölümü üzerine Axel Honneth' in yayımladığı makalede üzerine çok da değinilmemiş bir konu, Simmel' in Bourdieu üzerindeki etkileri zikredilir: "Eğer bu son yüzyılda sosyoloji amacını -aydınlanma projesini farklı araçlarla takip etmeyi- başarmışsa bunun büyük kısmı Bourdieu sayesinde... Bu amaç uğrunda Bourdieu teorik olarak geliştirdiği gereç Marx, Weber Simmel ve Durkheim' in bir bileşimiydi -yani basit bir toplamı değil." Makalenin tamamı için bkz: Axel Honneth, **Der Soziologie als Intellektueller**

²⁸⁶ Bkz. (133), SIMMEL, 892.

En başta şunu söylemek gerekir ki, çalışmanın blmlendirmesinin de işaret ettiği gibi bu tezde öncelikle bir sosyoloji kavramı olarak 'mübadele' yine belirli bir döneme ait toplumun ne olduğu ve ne biçimde ele alınması gerektiği etrafında gerçekleştirilen tartışmalar etrafında incelenmiştir. Ardından Simmel' in konuyu ele aldığı biçimde ve ölçüde 'değer' çevresinde temelleri sosyolojide bulunan ağdaş eleştirilere yer verilmiş ve Fichte' nin hukuk felsefesine ait tezleriyle Simmel' in sosyoloji arasındaki bağlantıya dair bir inceleme yürütülmüştür. Böylelikle Simmel' in sosyolojisine dair kuramsal bir inceleme amaçlanmış ve bu doğrultuda felsefi incelemeyi de içinde barından bir tez çalışması kurgulanmıştır.

Tabii ki böylesi bir kurgu ancak kısmi bir incelemeye izin vermiştir. Ancak çalışmanın dar erevesi içinde Simmel' in belirli konular üzerine düşünceleri farklı bilim alanlarını ve sanatı kesen tarihsel, tinsel bir bağlamda sunulması tasarlanmıştır. Böylece bu yönde ilerleyen bir çizgi üzerinde felsefi ve sosyolojik tezler birlikte ele alınmıştır.

Kaynakça:

ACQUAH DADZIE, KOFI, ADEYE, GABRIEL G. et al. (1999), **World Dictionary of foreign Expressions: A Resource for Readers and Writers**, Bolchazy – Carducci Publishers, Illionis

AKARSU, BEDİA (1998), **Felsefe Terimleri Sözlüğü**, İnkılap Yayınları, İstanbul

AKAY, ALİ, (1999), **Armağan**, Bağlam Yayınları, İstanbul

ALT, PETER – ANDRE, 2008, **Klassische Endspiele: das Theater Goethes und Schillers**, C.H.Beck, Ulm

ALTMAN, JÖRN, (2003), **Volkswirtschaftslehre: einführende Theorie mit praktischen Büzügen**, Lucius & Lucius Verlagsgesellschaft mbH, Stuttgart

ARİSTOTELES (1985), **Metafizik**, çev. Ahmet Arslan, Sosyal Yayınları, İstanbul

ARİSTOTELES, (2005), **Fizik**, çev. Saffet Babür, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul

BARASCH, MOSHE (2000), **Theories of Art: From Impressionism to Kandinsky Vol. III**, Routledge, New York

BARBOUR, JULIAN (1989), **Absolute or Relative Motion? The Discovery of Dynamics Volume 1**, CUP Archive, Cambridge

BAUDELAIRE, CHARLES (2010), **La Peintre de la Vie Moderne**, Fayard, Paris

BAUDRILLARD, JEAN (1989), **Paradoxe Kommunikation**, Benteli – Verl., Bern

BLACKBURN, SIMON (2005), **The Oxford Dictionary of Philosophy**, Oxford University Press, Oxford

BLACKMORE, JOHN T. (1972), **Ernst Mach: His Work, Life, and Influence**, University of California Press, Berkeley, 1972

BLAU, MICHAEL PETER (1976), **Exchange and Power in Social Life**, John Wiley, New Jersey

BENECKE, G. – FRIEDRICH B. et al. (1863), **Mittelhochdeutsches Wörterbuch 2. Band Erste Abtheilung**, Hirzel, Leipzig

BRÉHIER, EMILE (1973), **The Nineteenth Century, Period of Systems, 1800-1850**, trans. Wade Baskin, University of Chicago Press, Chicago,

BUMİN, TÜLİN (2005), **Tartışılan Modernlik: Descartes ve Spinoza**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul

BURHOP, CARSTEN (2004), **Die Kreditbanken in der Gründerzeit**, Franz Steiner Verlag, München

BURKERT, WALTER (1986), **Homo Necans: The Anthropology of Ancient Greek Sacrificial Ritual and Myth**, Çev. Peter Bing, University of California Press, Berkeley

BURKERT, WALTER (1987), **Greek Religion**, Trans. John Raffan, Wiley – Blackwell, Gateshead

BURKERT, WALTER (1997) **Homo Necans: Interpretationen altgriechischer Opferriten und Mythen**, Walter de Gruyter, Berlin

BURRIL, ALEXANDER M. (1987), **Law Dictionary and Glossary**, Wm. S. Hein Publishing, New York

CANTÓ, MILÀ NATÀLIA (2005), **A Sociological Theory of Value: Georg Simmel' s sociological relationism**, Transcript

CARTER, JEFFREY (2003), **Understanding Religious Sacrifice: A Reader**, Continuum, London

CORSINI, RAYMOND J. (2002), **The Dictionary of Psychology**, Psychology Press, London

DATTA, MADHUSUDAN (2001), **The Significance and Growth of the Tertiary Sector: Indian Economy, 1950-97**, Northern Book Centre, New Delhi

DELEUZE, GILLES (2006), **Foucault**, çev. Seán Hand, Continuum, London

DILTHEY, WILHELM (1976), **Dilthey Selected Writings**, Cambridge University Press, London

DILTHEY, WILHELM (1991), **Introduction to the Human Sciences**, ed. Rudolf A. Makkreel, Frithjof Rodi, Princeton University Press, Princeton

DILTHEY, WILHELM (2002), **The Formation of the Historical World in Human Sciences**, Princeton University Press, Princeton

DOYLE, ARTHUR CONAN (1993) **The Adventures of Sherlock Holmes**, Oxford University Press, New York

DUDLEY, WILL (2002), **Hegel, Nietzsche, and philosophy: thinking freedom**, Cambridge University Press, Cambridge

ELLENS, J. HAROLD (2007), **The Destructive Power of Religion: Violence in Judaism, Christianity, and Islam**, Greenwood Publishing Group, Westport

FERTIG, AVI (2007), **Bridging the Gap: Clarifying the Eternal Foundations of Mussar and Emunah for Today**, Feldheim Publishers, Jerusalem

FICHTE, JOHANN GOTTLIEB (1994), **Wissenschaftslehre nova methodo:Kollegnachschrift K. Chr. Fr. Krause 1798/99**, ed. Erich Fuchs, Meiner Verlag, Hamburg

FITZGERALD, PERCY (2011), **Chronicles of Bow Street Police – Office: With an Account of the Magistrates, ‘Runners’, and Police; and a Selection of the Most Interesting Cases**, Cambridge University Press, Cambridge

FLOUD, RODERICK (2004), **The Cambridge Economic History of Modern Britain Volume II**, Cambridge University Press, Cambridge

FOUCAULT, MICHEL (1974), **Die Ordnung der Dinge: eine Archäologie der Humanwissenschaften**, Suhrkamp, Frankfurt

FRISBY, DAVID (1974), **Georg Simmel Critical Assessments**, Routledge, London

FRISBY, D. (1992a), **Simmel and since: Essays on Georg Simmel' s Social Theory**, Routledge, London

FRISBY, DAVID (1992b), **Sociological Impressionism: A Reassessment of Georg Simmel' s Social Theory**, Routledge, New York

GARBER, DANIEL (1992), **Descartes' Metaphysical Physics**, The University of Chicago Press, Chicago

GARDNER, H. – FRED, S. et al. (2006), **Gardner' s Art Through The Ages: The Western Perspective Twelfth Edition Volume II**, Cengage Learning, Hampshire

GEORGE, WILSON (2008), **Promoting the Use of South Indian Christian Music for Faith Information Among Indian Christians**, The Catholic University of America, Washington

GÖKBERK, MACİT (2007), **Felsefe Tarihi**, Remzi Kitabevi, İstanbul,

GÖTZ, HEINRICH (1999), **Latenisch – Althochdeutsch – Neuhochdeutsches Wörterbuch**, Akademie Verlag, Berlin

HALBWACHS, MAURICE (1950), **La Mémoire Collective**, Presses Universitaires Paris, Paris

HARRISON, C. – PAUL, W. et al. (1998), **Art in Theory, 1815-1900: An Anthology of Changing Ideas**, Blackwell

HEIDEGGER, MARTIN (1996), **Being and Time**, Trans. Joan Stambaugh, State University of New York Press, Albany

HEIMSOETH, HEINZ (2007), **Kant' ın Felsefesi**, çev. Takiyettin Mengüşoğlu, Doğu Batı Yayınları, Ankara

HOFFMAN, LAWRENCE A. (2007), **My People's Prayer Book: Shabat morning: Shacharit and Musaf (morning and additional services)**, Jewish Lights Publishing, Woodstock

HOUTSMA, MARTIJN THEODOR (1993), **First Encyclopaedia of Islam: 1913 – 1936**, E. J. Brill and Luzac & Co., Leiden

JAMISON, KAY R. (1999), **Night falls fast: Understanding Suicide**, Knopf

KAERN, M. – PHILLIPS, B. S. et al. (1990), **Georg Simmel and Contemporary Sociology**, Kluwer Academic Publishers, AA Dordrecht

KANT, IMMANUEL (1998), **Kritik der reinen Vernunft**, Felix Meiner Verlag, Hamburg

KANT, IMMANUEL (2005), **Streit der Fakultäten**, ed. Piero Giordanetti, Horst D. Brandt, Meiner Verlag, Hamburg

KILIÇASLAN, E. – ATEŞOĞLU, G. (2006), **Alman İdealizmi I: Fichte**, Doğu Batı Yayınları, Ankara

KIERKEGAARD, SØREN (2002), **Korku ve Titreme**, çev. İbrahim Kapaklıkaya, Anka Yayınları, İstanbul, 2002

KLEINER, F. S. – MAMIYA C. (2005), **Gardner' s Art Through the Ages Twelfth Edition Volume II**, Wadsworth Publishing, Belmont

KNIGHT, CHARLES (1862), **The Popular History of England Vol 8**, Bradbury and Evans, London

KOYRÉ, ALEXANDRE (2004), **Bilim Tarihi Yazıları**, çev. Kurtuluş Dinçer, Tübitak, Ankara

KÖHNKE, CHRISTIAN (1996), **Der Junge Simmel in Theoriebeziehungen und sozialen Bewegungen**, Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main

KRAMER, JENNIFER (2006), **Switchbacks: Art, Ownership, and Nuxalk National Identity**, UBC Press, Vancouver

LACAN, JACQUES (1991), **Funktion und Feld des Sprechens in der Psychoanalyse**, Schriften Bd. I, Weinheim

LANDMANN, MICHAEL (1958), **Buch des Dankes an Georg Simmel: Briefe, Erinnerungen, Bibliographie. Zu seinem 100. Geburtstag am 1. März 1958**, Duncker&Humbolt, Berlin

LEVINSON, B. A. U. – POLLOCK, M. (2011), **A Companion to the Anthropology of Education**, John Wiley & Sons, West Sussex

LÉVI-STRAUSS, CLAUDE (1992), **Die elementaren Struktur der Verwandtschaft**. Suhrkamp

LICHTBLAU, KLAUS (1997), **Georg Simmel**, Campus Verlag, Frankfurt

LICHTBLAU, KLAUS (2012), **Studien zu Gemeinschaft und Gesellschaft (Klassiker der Sozialwissenschaften)**, VS Verlag für Sozialwissenschaften, Heidelberg

LUKÁCS, GYÖRGY (2011), **Notes on Georg Simmel' s Lessons 1906-07**, Hatje Cantz Verlag, Ostfildern

MANN, THOMAS (2003), **Venedik' te Ölüm**, çev. Behçet Necatigil, Adam Yayınları, İstanbul

MARCUSE, HERBERT (1985), **Soviet Marxism: A Critical Analyses**, Columbia University Press, New York

MASUR, GERHARD (1974), **Imperial Berlin**, Imperial Berlin, Taylor & Francis, London

MATTHES, JOACHIM (1981), **Deutsche Gesellschaft für Soziologie, Lebenswelt und soziale Probleme: Verhandlungen des 20. Deutschen Soziologentages zu Bremen 1980**, Campus, Frankfurt

MAUNDER, ANDREW (2004), **Victorian Crime, Grace, Madness and Sensation**, Ashgate Publishing, Hampshire

MAUSS, MARCEL (1990), **Die Gabe. Form und Funktion des Austauschs in archaischen Gesellschaften**, Suhrkamp, 1990

MEIN, G. - SCHÖSSLER, F. (2005), **Tauschprozesse Kulturwissenschaftliche Verhandlungen des Ökonomischen**, Bielefeld, Transcript

MENKEN, YAAKOV (2005), **The Everything Torah Book**, F+W Publications, Avon

MIKI-HORKE, GERTRAUDE (2001), **Soziologie: Historischer Kontext und soziologische Theorie – Entwürfe**, Oldenbourg Wissenschaftsverlag, München

NIETZSCHE, FRIEDRICH WILHELM (1968), **Nachgelassene Fragmente 1880 – 1882**, Hrsg. Von Giorgio Colli und Massimo Montinari, Walter de Gruyter, Berlin

NIETZSCHE, FRIEDRICH WILHELM (1970), **Werke kritische Gesamtausgabe**, Walter de Gruyter

NEUHOUSER, FREDERICK (2000), **Fichte' s Theory of Subjectivity**, Cambridge University Press, Cambridge

OSTERHAMMEL, JÜRGEN (2009), **Die Verwandlung der Welt: eine Geschichte des 19. Jahrhunderts**, Verlag C. H. Beck oHG, München

PAUL, AXEL (2012), **Die Gesellschaft des Geldes: Entwurf einer Monetären Theorie der Moderne**, Springer VS, Wiesbaden

PHILONENKO, ALEXIS (1966), **La Liberté humaine dans la philosophie de Fichte**, Vrin, Paris

POGGI, GIANFRONCO (1993), **Money and the modern mind: Georg Simmel' s Philosophy of Money**, University of California Press, Berkeley

PRUS, ROBERT (1996), **Symbolic Interaction and Ethnographic Research: Intersubjectivity and the Study of Human Lived Experience**, State University of New York Press, Albany

PULZER, PETER G. J. (1988), **The Rise of Political Anti – Semitism in Germany & Austria**, John Wiley & Sons Inc., New Jersey

RÜPKE, JÖRG (2007), **Religion of the Romans**, Polity Press, Cambridge

SCHACHT, RICHARD (1987), **Classical Modern Philosophers: Descartes to Kant**, Routledge & Kegan Paul Ltd, London

SACHEDINA, A. A. – ESPOSITO, J. L. (2004), **The Islamic World: Past and Present 3 – Volume Set**, Oxford University Press, Oxford

SCHEUCH, ERWIN K. (2003), **Sozialer Wandel: Theorien des sozialen Wandels**, Gabler Wissenschaftsverlage, Göttingen

SCHMIDT, CHRISTIAN (2006), **Individualitaet und Eigentum: zur Rekonstruktion zweier Grundbegriffe der Moderne**, Campus, Frankfurt

SCHMIDT, KLAUS (2007), **Taş Çağı Avcılarının Gizemli Kutsal Alanı Göbekli Tepe**, çev. Rüstem Aslan, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2007

SCHÖSSLER, FRANZISKA (2002), **Goethes Lehr – und Wanderjahre. Eine Kulturgeschichtliche der Moderne**, Francke Verlag, Tübingen, 2002

SÉRULLAZ, MAURICE (1983), **Empresyonizm**, Remzi Kitabevi, İstanbul

SIMMEL, G. (1900), **Philosophie Des Geldes**, Duncker & Humblot Verlag, Berlin

SIMMEL, G (1908), **Soziologie. Untersuchungen über die Formen der Vergesellschaftung**, Duncker & Humblot, Berlin

SIMMEL, G. (1980), **Essays on Interpretation in Social Science**, ed. Guy Oakes, Manchester University Press, Manchester

SIMMEL, G. (1992), **Gesamtausgabe 11. Soziologie.: Untersuchungen über die Formen der Vergesellschaftung**, ed. Otthein Rammstedt, Suhrkamp, Frankfurt

SIMMEL, G. (2009), **Soziologische Aesthetik**, Hrsg. von Klaus Lichtblau, VS Verlag für Sozialwissenschaften, Wiesbaden

SIMMONS, A. – WOOD, D. (2008), **Kierkegaard and Levinas: Ethics, Politics, and Religion**, Indiana University Press, Bloomington

SWEDBERG, RICHARD (2003), **Principles of Economic Sociology**, Princeton University Press, Princeton

TALBOT, ELLEN BLISS (1906), **The Fundamental Principle of Fichte' s Philosophy**, The Macmillan Company, London

TARNAT, RICHARD (1993), **The Passion of the Western Mind: Understanding the Ideas that have shaped our World View**, Ballantine, New York

TIMBS, JOHN (1868), **Curiosities of London: Exhibiting the Most Rare and Remarkable Objects of Interest in the Metropolis, with Nearly Sixty Years' Personal Collections**, Longmans; Green; Reader and Dyer, London

TIPTON, FRANK B. (2003), **A History of Modern Germany since 1815**, University of California Press, California

TÖNNIES, FERNAND (1912), **Gemeinschaft und Gesellschaft**, Leipzig Fues' s Verlag, 2. Ed.

TUNALI, İSMAİL (2008), **Felsefenin Işığında Modern Resim (Modern Resimden Avangard Resme)**, Remzi Kitabevi, İstanbul

ULLMANN, H. P. – BERGHOFF H. el at. (2009), **Staat und Schulden: Öffentliche Finanzen in Deutschland seit dem 18. Jahrhundert**, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen

VON MONSTERBERG, MÜNCKENAU (1885), **Der Infinitiv in den Hartmanns von Aue**, W. Koebner

WEBER, ALFRED (1998), **Felsefe Tarihi**, çev. H. Vehbi Eralp, Sosyal Yayınları, İstanbul

WEGMANN, THOMAS (2002), **Tauschverhaeltnisse: zur Ökonomie des Literarischen und zum Ökonomischen in der Literatur von Gellert bis Goethe**, Königshausen & Neumann

WERNER, FOLKE (2002), **Vom Wert der Werte: Die Tauglichkeit des Wertbegriffs als Orientierung gebende Kategorie menschlicher Lebensführung; eine Studie aus evangelischer Perspektive**, LIT Verlag Münster, Münster

WESTPHAL, MEROLD (2008), **Levinas and Kierkegaard in Dialogue**, Indiana University Press, Bloomington

WILLIAMS, ROBERT R. (1992), **Recognition: Fichte and Hegel on the Other**, State University of New York Press, Albany

Makaleler:

ABEL, Theodore (1959), "The Contribution of Georg Simmel: A Reappraisal", **American Sociological Review**, 24, IV, Ağustos, 473-479

ALTMANN, S.P. (1903), "Simmel' s Philosophy of Money", **The American Journal of Sociology**,. 9, I, Temmuz, , 46-68

BEISER, Frederick (2000), "The Enlightenment and idealism", **The Cambridge Companion to German Idealism**, ed. Ameriks, Karl, Cambridge University Press, Cambridge, 18-37

BIENERT, Michael (1 Mart 2008), "Ein Gott namens Geld. Zum 150. Geburtstag des Philosophen und Soziologen Georg Simmel", **Der Tagesspiel**

BREZEALE, Daniel (1995), "Check or Checkmate", **The Modern Subject: Conceptions of the Self in Classical German Philosophy**, State University of New York Press, Albany, 87-114

BOUDON, Raymond (1989), "Die Erkenntnistheorie in Simmels 'Philosophie des Geldes'", **Zeitschrift für Soziologie**, 18, VI, 413-425

FARR, Arnold L. (2010), "The Other and the Necessary Conditions of the Self in Fichte' s Wissenschaftslehre and Paul Ricoeur' s Phenomenology of the Will", **Fichte and the Phenomenological Tradition**, ed. Violetta L. Maria Waibel, J. Daniel Ireazeale, Walter de Gruyter, Göttingen, 341-356

FEUERLICHT, Ignace (1962), "Rolle, Dienst und Opfer bei Thomas Mann", **Publications of the Modern Language Association of America**, 77, III, Temmuz, 318-327

GOLDMANN, Stefan (2001), "Simmel und Freud. Randnotizen zur Psychologie des Geldes und Traum", **Traum, Logik, Geld: Freud, Husserl und Simmel zum Denken der Moderne**, ed. Ulrike Kadi, Brigitta Keintzel, Tübingen

GRÖTZINGER, Gerd (2000), "Von der Philosophie zur Psychoanalyse des Geldes. Georg Simmel & Sigmund Freud", **Georg Simmels Philosophie des Geldes. Einhundert Jahre danach**, ed. Jürgen G. Backhaus, Hans – Joachim Stadermann , Marburg

HAESLER, Aldo (1983), **Tausch und gesellschaftliche Entwicklung**, yayınlanmamış doktora tezi. Hochschule für Wirtschafts – und Sozialwissenschaften in St. Gallen, St. Gallen

HEAD, George H. (1901), "Philosophie des Geldes by Georg Simmel", **Journal of Political Economy**, 9, IV, Eylül, 616-619

HOMANS, Georg C. (1958), "Social Behaviour as Exchange", **American Journal of Sociology**, 63, 597-606

HONNETH, Axel (31 Ocak 2012), "Der Soziologe als Intellektueller", **Tageszeitung**

KAMOLNICK, Paul (2001), "Simmel' s Legacy for Contemporary Value Theory: A Critical Assessment", **Sociological Theory**, 19, I, 65-85

KARASU, Bilge (2006), "Ben Edebiyatı Üzerine", **Kitap-lık**, 100, 128-131

LAMBERT, Michael (1993), "Ancient Greek and Zulu Sacrificial Ritual A Comparative Analysis", **Numen**, 40, III, Eylül, 293-318

LEROY, Louis (25 Nisan 1874), "The Exhibition of the Impressionists", **Charivari**

LEVINE, Donald N. - CARTER, Ellwood B. et al. (1976), "Simmel' s Influence on American Sociology II", **The American Journal of Sociology**, 81, V, Mart, 1126-1128

LICHTBLAU, Klaus (2011), "Nedensellik mi Etkileşim mi? Simmel, Weber ve Yorumlayıcı Sosyoloji", çev. Jale Özata Dirlikyapan, **Georg Simmel: Sosyolog, Sanatçı, Düşünür**, Doğu Batı Yayınları, İstanbul

LÓPEZ- DOMÍNGEZ (2010), Virginia, "Body and Intersubjectivity: The Doctrine of Science and Husserl' s Cartesian Meditations", **Fichte and the Phenomenological Tradition**, ed. Violetta L. Maria Waibel, J. Daniel Ireazeale, de Gruyter, Göttingen, 191-204

LYOTARD, Jean-François (2001), Çatışmada Adalet, çev. Melih Başaran, **Felsefelogos**, 16, IV, Aralık, 53-70

MOHR, Georg (1995), "Freedom and the Self: From Introspection to Intersubjectivity: Wolff, Kant, and Fichte", **The Modern Subject: Conceptions of the Self i n Classical German Philosophy**, ed. Karl Ameriks, Dieter Sturma, State University of New York Press, Albany

OEXLE, Otto Gerhard (1994), "Kulturwissenschaftliche Reflexionen über soziale Gruppen in der mittelalterlichen Gesellschaft: Tönnies, Simmel, Durkheim und Max Weber", **Historische Zeitschrift**, ,115-159

PAPILLOUD, Christian (2003a), "Tausch. Autopsie eines soziologischen Topos", **Georg Simmels Philosophie des Geldes**, ed. Otthein Rammstedt, Suhrkamp, Frankfurt am Main

PAPILLOUD, Christian (2003b), "Wert", **Georg Simmels Philosophie des Geldes**, ed. Otthein Rammstedt, Suhrkamp, Frankfurt am Main

PAPILLOUD, Christian (2004), "Three Conditions of Human Relations: Marcel Mauss and Georg Simmel", **Philosophy & Social Criticism**, 30, Haziran, 431-444

PHILONENKO, Alexis (1981), "Die Intellektuelle Anschauung bei Fichte", **Der Transzendente Gedanke: Die gegenwärtige Darstellung der Philosophie Fichtes**, ed. Klaus Hammacher, Meiner, Hamburg

RİFAT, Mehmet (2006), “Ben’ in Katmanları’, **Kitap-İlk**, 100, 78-87

SHERWOOD, Yvonne (2004), “Binding – Unbinding: Divided Responses of Judaism, Christianity, and Islam to the ‘Sacrifice’ of Abraham’ s Beloved Sun”, **Journal of the American Academy of Religion**, 72 , IV, 821-861

SIMMEL, Georg, “Superiority and Subordination as Subject-Matter of Sociology. II”, **The American Journal of Sociology**, 2, III, Kasım, 392-415

SIMMEL, G. (1898), “The Persistence of Social Groups”, **American Journal of Sociology**, 3, V, Mart, 662-698

SIMMEL, G. (1902), “The :Number of Members as Determining the Sociological Form of the Group. I”, **American Journal of Sociology**, 8, I, Temmuz, 1-46

SIMMEL, G. (1904), “The Sociology of Conflict. II”, **The American Journal of Sociology**, 9, V, Mart, 672-689

SIMMEL, G. (1906), “The Sociology of Secrecy and of Secret Societies”, **The American Journal of Sociology**, 11, IV, Ocak, 441-498

SIMMEL, G. (1910), “How is Society Possible?”, **American Journal of Sociology**, 16, III, Kasım, 372-391

SIMMEL, G. (1949), “The Sociology of Sociability”, **The American Journal of Sociology**, 55, III, Kasım, 254-261

SIMMEL, G. (1989), “Über soziale Differenzierung: Soziologische und psychologische Unstersuchungen”, **Georg Simmel Gesamtausgabe Vol. II**, ed. Heinz-Jürgen Dahme, Suhrkamp, Frankfurt am Main

STEWART, John (1994), “An Interpretive Approach to Validity”, **Interpretive Approaches to Interpersonal Communication**, ed. Kathryn Carter, Mick Presnell, SUNY Press, New York

STRENSKI, Ivan (2003), “Sacrifice, Gift and the Social Logic of Muslim ‘Human Bombers’”, **Terrorism and Political Violence**, 15, III, 1-34

THON, Osias (1897), "The Present Status of Sociology in Germany. II", **American Journal of Sociology**, 2, V, Mart, 718-736

TUKUNO, K. - Wellman, J. K. (2004), "Is Religious Violence Inevitable", **Journal for the Scientific Study of Religion**, 43, III, 291-296

VON PAUCKER, Holger (2005), "Simmels Philosophie des Tausches", yayınlanmamış doktora tezi, Philosophische Fakultät an der Justus – Liebig – Universität, Giessen

ZÖLLER, Günter (2000), "German realism: the self limitation of idealist thinking in Fichte, Schelling and Schopenhauer", **The Cambridge Companion to German Idealism**, ed. Ameriks, Karl, Cambridge University Press, Cambridge, 200-219

Elektronik Kaynaklar:

BAUCKHAUS, Jürgen G., "Tausch und Geld: Georg Simmels Philosophie des Geldes", (Çevrimiçi) <http://arno.unimaas.nl/show.cgi?fid=621>, 29 Ocak 2012

LICHTBLAU, Klaus, "Zur Philosophie des Geldes", (Çevrimiçi) <http://user.uni-frankfurt.de/~haerpfer/pub/Hagen.pdf>, 14 Ocak 2012

Özgeçmiş

1986 yılında İstanbul’ da doğdu. Orta öğrenimini ve lise eğitimini Çağaloğlu Anadolu Lisesi’ nde tamamladı. 2009 yılında Yeditepe Üniversitesi Fen – Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü’ nden ‘Aristoteles Fizik’ inde Devinim ve İlk Devindirici Kavramı’ başlıklı bitirme tezini sunarak mezun oldu. Aynı sene Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi Genel Sosyoloji ve Metodoloji Anabilim Dalı Sosyoloji Bölümü Yüksek Lisans Programına kabul edildi.